PŘED PADESÁTI LETY

II.

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01088011 0

PG
5038
H45
1905
dil 30

Fa Lagner
Lager V. 1969
403
3882152
4/3

Sebrané spisy Ignáta Herrmanna.

I. **BLEDNOUCÍ OBRÁZKY.** Vzpomínky nejstarší a drobné episody z maloměstské kroniky. Vydání čtvrté. 325 stran. Kč 35·—

II. **OTEC KONDELÍK A ŽENICH VEJVARA.** Drobné příběhy ze života spořádané pražské rodiny. Vydání třináctě 1925, 424 stran. „ 35·—

III. **TCHÁN KONDELÍK A ZEŤ VEJVARA.** (Pokračování Otce Kondelíka.) Vydání osmé. 536 stran. „ 50·—

IV. **Z CHUDÉHO KALAMÁŘE.** Drobné náčrty. Vydání páté. **PRAŽSKÉ FIGURKY.** Rázové obrázky ze života. Vydání páté. **PAN MELICHAR.** Obrázek z »tiché« pražské domácnosti. Vydání páté. 453 stran. „ 30·—

V. **Z PRAŽSKÝCH ZÁKOUTÍ.** Humorist. a rázové obrázky ze života. Vydání čtvrté. 224 stran. „ 15·—

VI. **STAŘÍ MLÁDENCI.** Humorné obrázky ze života »přespočetných«. Třetí vydání. 225 stran. „ 16·—

VII. **U SNĚDENÉHO KRÁMU.** Líčení z pražského života. Část I. a II. Vydání šesté. 284 stran.

VIII. **U SNĚDENÉHO KRÁMU.** Část III. a IV. Vydání šesté. 346 stran. Cena dílu VII. i VIII. „ 51·—

IX. **BODŘÍ PRAŽANÉ.** Postavičky z pražských zdí a ulic. Vydání čtvrté. 300 stran. „ 28·50

X. **RODINY A RODINKY.** Drobné výjevy z pražského života. Vydání druhé. 264 stran. „ 18·—

XI. **DVĚ PRAŽSKÉ IDYLLY.** Vydání třetí. 244 stran. „ 21·—

XII. **DOMÁCÍ ŠTĚSTÍ.** Dva stínové obrazy z manželského života. Vydání třetí. 220 stran. „ 20·—

XIII. **ŽENITBA PÁNĚ KARAFIÁTOVA** a jiné povídky staroměstské. Vydání druhé. 272 stran. „ 20·—

XIV. **PÁTÉ PŘES DEVÁTÉ.** Třicet nedělních povídek. Vydání třetí. 305 stran. „ 25·50

XV. **ZTŘEŠTĚNÉ HISTORKY.** (Chráněnka. — Pouhé smyšlenky. — Strašidelné. — „Amerikánské.“) Třetí, prohlédnuté a pozměněné vydání. 344 stran. „ 28·50

XVI. **KANCELÁŘSKÝ PRACH. — SMÍŠENÉ ZBOŽÍ.** Drobné črty z ovzduší kancelářského a kupeckého. Vydání druhé. 340 str. „ 20·—

XVII. **FOXL-VOŘÍŠEK A JINÉ HISTORKY KRATOCHVILNÉ.** Vydání třetí. 180 stran. „ 16·—

XVIII. **BURLESKY.** Vydání druhé. 228 stran. „ 19·50

XIX. **Z PAMĚTÍ STARÉHO MRZOUTA A JINÉ HISTORKY KRATOCHVILNÉ.** (Povídky o paní Angelině Knedlhansové, bývalé kvartýrské. — Mládenci a ženichové.) Vydání druhé. 294 stran. „ 14·—

XX. **O ŽIVÝCH, O MRTVÝCH.** Díl I. O literátech, umělcích a hercích. — Dvě vzpomínky zcela intimní. Vydání druhé. 256 stran. „ 24·—

XXI. **PŘÍBĚH DUŠIČKOVÝ.** Rodinná historka z let sedmdesátých. Vydání druhé. 224 stran. „ 21·50

XXII. **Z NOTÝSKŮV PAVLA ČAMRDY, písaře při výpomocném úřadě.** Díl prvý. 261 stran. Třetí vydání. Kč 21·—

XXIII. **Z NOTÝSKŮV PAVLA ČAMRDY.** Díl druhý. 288 stran. Třetí vydání. „ 23·—

XXIV.—XXV. **VDAVKY NANYNKY KULICHOVY A CO SE KOLEM NICH SBĚHLO.** Čtvrté vydání. „ 56·—

XXVI. **EVIČKA A JINÉ VÝJEVY RODINNÉ.** Druhé vydání. „ 18·—

XXVII.—XXVIII. **DROBNÍ LIDÉ.** I. a II. díl. Vydání čtvrté. Cena obou dílů „ 56·—

XXIX. **PŘED PADESÁTI LETY.** Drobné vzpomínky z minulosti. Díl prvý. 243 stran. „ 20·—

Kromě toho vydáno:

MANŽELOVA PŘÍTELKYNĚ. Žert z mladé domácnosti o jednom jednání. (Divadelní bibliotéky Pospíšilovy svazek 183., obsahuje též aktovku Karla Šipka: Starši závazky.)

TOBIÁŠKŮV ŠTĚDRÝ DEN A NĚKOLIK ŽERTOVNÝCH POVÍDEK O ZVÍŘÁTKÁCH. U F. Topiče v Praze. (Osení, knihy mladých čtenářů, svazek 19.) Třetí vydání 1915.

PŘÍBĚH JEDNOHO DNE. Všední pražská historka z doby nedávné. Třetí vydání.

VÁNOČNÍ KOLEDY. Drobné historky vánoční a sylvestrovské. Druhé vydání.

Z POVÍDEK NEDĚLNÍHO KRONIKÁŘE. Deset kratších i delších historek. 230 stran.

ARTUR A LEONTYNA. Pražský příběh z doby nedávné. 264 stran.

FELÍČKŮV ROMÁN. Dva díly. Celkem 462 stran.

K-KE-KU. Podivný přelud zrakový i sluchový a trochu mluvnice pro všeobecnou potřebu.

Překlady do polštiny:

OJCIEC KONDELIK I NARZECZONY WEJWARA. Za pozwoleniem autora z czeskiego przełożył Paweł Laskowski. (Biblioteka dzieł wyborowych. No. 257—259.) Ve Varšavě 1903. Druhé vydání 1924.

TEŚĆ KONDELIK I ZIEĆ WEJWARA. Z czeskiego przetłomaczyła Kazimiera Uhlenfeld. (Biblioteka dzieł wyborowych 736—738.) Ve Varšavě 1912.

ZJEDZONY SKLEP. (U snědeného krámu.) Do polštiny přeložil Adam Lach. »Dzennik dla wszystkich« ve Varšavě 1905.

Překlady do charvatštiny:

DOMAĆA SREĆA. (Domácí štěstí.) Dvie slike iz brašnoga života. Přeložil Makso Kuntarić. »Narodne novine« v Záhřebě, září-listopad 1905.

OSVETA ZALJUBLJENOGA I DRUGE HUMORESKE. V Záhřebě 1917.

Do holandštiny:

VADER KONDELIK EN BRUIDEGOM WEJWARA. Kleine gebeurtenissen uit het leven van een Pragergezin. Naar het Boheemsch door S. J. Barentz-Schönberg. Geautoriseerde uitgave. Amsterdam, H. J. W. Becht 1909.

SCHOONVADER KONDELIK EN SCHOONZOON WEJWARA. Kleine gebeurtenissen uit het leven van een Prager familie. Naar het Boheemsch door S. J. Barentz-Schönberg. Geautoriseerde uitgave, Amsterdam, H. J. W. Becht 1911.

MIJNHEER MELCHIOR. (Pan Melichar.) Geautoriseerde vertalin van Jo Arenberg. V amsterodamském denníku Het Volk v listopadu 1912.

KINDERLOOS. (Bezdětná.) **MIJNHEER MELCHIOR.** (Pan Melichar. Naar het Boheemsch van Ignát Herrmann (Schrijver van Vader Kondelik en bruidegom Wejwara, enz.) door S. J. Barentz-Schönberg. Geautoriseerde uitgave. 185 stran. Amsterdam. H. J. W. Becht, v listopadu 1914.

DE IDYLLE VAN MIJNHEER POTÁPKA. V denníku Het Volk Amsterodam 1923.

Do slovinštiny:

OČE KONDELIK IN ŽENIN VEJVARA. Z avtorjevim dovoljenjem poslovenil Stanko Svetina. »Narodni Dnevnik« v Celju (Štyrsko), 1910.

TAST KONDELIK IN ZET VEJVARA. (Tchán Kondelík a zeť Vejvara.) Poslovenil Stanko Svetina. »Narodni Dnevnik« v Celju (Štyrsko), v podzimu 1910.

IVANČKOV SVETI VEČER IN NEKOLIKO VESELIH POVESTIC O ŽIVALCAH. (Tobiáškův štědrý den atd.) Prevel iz češčine dr. Fran Bradač. Lublaň 1923.

KAKO SE JE KULICHOVA NANINKA MOŽILA IN KAJ SE JE OKOLI NJE SPLETLO. (Vdavky Nanynky Kulichovy.) Poslovenil Dr. Bradač. Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Lublani. (V tisku.)

Do francštiny:

MONSIEUR KONDELÍK ET SON FUTUR GENDRE. (Otec Kondelík a ženich Vejvara.) Přeložil J. L. Chollet. »Gazette de Prague« 1923.

Do němčiny:

HERR MELCHIOR. (Pan Melichar.) **DER FRATER AUS PODSKAL.** (Fráter z Podskalí.) **DER TONI LIEFERT.** (Tonda odvádí.) Deutsch von Johann Michael. »Prager Zeitung« 1896—7.

VATER KONDELIK UND BRÄUTIGAM WEJWARA. Kleine Episoden aus dem geordneten Haushalte einer Prager Bürgerfamilie. Autorisierte Übersetzung aus dem Böhmischen von Luise Tluchoř. Berlin, Dr. Franz Ledermann, 1907. Dva svazky.

SCHWIEGERVATER KONDELIK UND SCHWIEGERSOHN WEJWARA. Autorisierte Übersetzung aus dem Böhmischen von Luise Tluchoř. Berlin, A. W. Hayn's Erben, 1911.

AUSGEWÄHLTE GESCHICHTEN von Ignát Herrmann. Autorisierte Übersetzung aus dem Böhmischen von Annie Aufedníček. (Slavische Romanbibliothek, Band X.) Prag, Verlag von J. Otto, 1908.

ZWEI PRAGER IDYLLEN. (Dvě pražské idyly.) Přeložila Klára Hübschová. »Union« v Praze, únor-květen 1910.

HÄUSLICHES GLÜCK. (Domácí štěstí.) Autorisovaný překlad Em. Schicka. »Union« v Praze, 1911. Též samostatně nákladem Ed. Beauforta.

FOXL-SPITZ und andere kurzweilige Geschichten. (Foxl-Vošíšek. Autorisovaný překlad Viktora Nesslera. »Union« v Praze, prosinec 1913 — březen 1914.

SEBRANÉ SPISY

IGNÁTA HERRMANNA

LIBRARY
SEP 8 1912
UNIVERSITY OF TORONTO

DÍL XXX.

PŘED PADESÁTI LETY.

PRVÉ KNIŽNÍ VYDÁNÍ.

PG
5038
H45
1905
díl 30

V PRAZE
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

PŘED PADESÁTI LETY

DROBNÉ VZPOMÍNKY Z MINULOSTI

VYPRAVUJE

IGNÁT HERRMANN

DÍL DRUHÝ

V PRAZE
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

Patisk, právo překladu do všech jazyků i veškerá práva jiná si autor vyhrazuje.

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S. V PRAZE 1925.

22.

(Psáno v říjnu 1922.)

(Vyšehrad. — Vycházky na „Lišku“, na Pankrác. — Pražská předměstí. Továrny v nich. — Císařská louka, koňské dostihy. — Jiné obce předměstské. — Fidlovačka. Nuselské schody. — Slamník. Bubenečské koláčky. — Císařský mlýn, Troja, Rybárna. — Grundle v Podole. — Kudy do Podola? — Vyšehradský přívoz. — Roztocká kuřata.)

Do let osmdesátých měla Praha jen pět „čtvrtí“. Nynější její šestá čtvrt, Vyšehrad, byl tehda a ještě r. 1884 obcí samostatnou, úředně nazýván královským horním městem Vyšehradem, s vlastní správou, s vlastním starostou čili purkmistrem. Tehda i náčelníci města Prahy byli všeobecně nazýváni purkmistry a tak se i na všelikých vyhláškách podpisovali. Ponenáhlu toto označení počal zatlačovati název primátor, hlavně v novinách.

Od Prahy byl Vyšehrad oddělen toliko pověstným potokem Botičem, o němž bylo naděláno na tisíce vtipů (tehda snad ani jediné číslo Humorů se neobešlo bez nějakého „granátu“ na Botič) a jehož koryto teprve v nedávných letech bylo o něco dále přeloženo a v těch místech až k výtoku do

Vltavy zakryto. Bezmála tedy Vyšehrad s Prahou souvisel, ale veškerým svým vzezřením budil dojem, jako by ležel kdesi na míli za ní. Svými malými, jednopatrovými a s velkou část jen přízemními, tu i tam zchátralými domky, značným dílem ještě pod šindelovými střechami, a chudým životem veřejným podobal se mrtvému městečku venkovskému. Hořejšek Vyšehradu ještě pořád byl pokládán za „pevnost" a nazýván citadelou. Kdykoli se Vltava nadouvala, buď po velikých strží mračen na přítocích a hlavně za jarního tání a hnutí ledů, z čehož pobřežním končinám Prahy hrozila povodeň, bývalo s této citadely střileno z děl, když řeka vystoupila tolik a tolik coulů nad normál. Jenže, když se děsivé výstřely s Vyšehradu ozvaly, tu již taky Praha „svou vodu" měla, a první na ráně byli obyvatelé Podskalí, kteří se ve svých přízemních příbytcích brodili po kolena v kalných, žlutohnědých proudech.

Hlavní třídou Vyšehradu a vlastně jedinou jeho tepnou byla ulice Vratislavova, vedoucí z náměstíčka před radnicí vzhůru k první, pevnostní bráně. Kromě té skoro jiných ulic neměl, byla to jen samá zákoutí a místy slepé uličky. Až do asanace někdy před dvacíti nebo kolika lety stála i napravo od radnice, na prostranství za nynějším viaduktem spojovací dráhy skupina dvanácti nebo patnácti domů a domků, z nihcž nejznámějším byl hostinec „u Lumíra". Jinak vůbec Pražanům nejpovědomější částí Vyšehradu byla

výletní zahrada „na Přemyslovce“, do níž ze Slupi vedl můstek přes Botič. Dávno zmizela, ustoupivši asanaci, regulaci, ruchu stavebnímu.

Je poněkud protismyslné, řekneme-li, že v minulé ty doby trochu ž i v o t a Vyšehradu dodával jeho h ř b i t o v. Bývaly na Vyšehrad pohřby vynikajících lidí českých, bývaly tam slavné, okázalé průvody, a v den svatých Petra a Pavla i ve dni Všech svatých a Dušiček nastávaly pak pouti ke hrobům všech nebožtíků tam pohřbených.

Jinak v letní neděle a svátky procházeli Vyšehradem četní výletníci na „Zelenou lišku“, kde vévodil hostinský Janoušek, a to bývala výprava hodně daleká. Statečnější, otužilejší Pražané chodívali tam i v zimě, ba i na taneční zábavy, a vracívali se pak po půlnoci, ba až k ránu do Prahy, mnohdy za třeskutého mrazu, ve vánici sněhové. Méně kurážní spokojovali se vycházkou na Pankrác, o kus cesty bližší, kde v zimě bývaly u Springrů strojeny vepřové hody. Tehda se udržoval pražský vtip o Pankráci, že tam „pekou husy jen po jedné straně“. Stávaly totiž domky té obce jen po jedné straně silnice. A tehda ovšem ještě dávno nemohla zazníti pohrůžka někomu: „Ty přijdeš na Pankrác!“ Neboť až do druhé poloviny let osmdesátých stála ještě zemská trestnice svatováclavská v Praze nad počátkem Podskalí, na konci nynější ulice Resslovy, nad pražskými „ohradami“ dřevnými.

V ty doby měla Praha jen dvě řádná předměstí, Karlín a Smíchov. A na těchto předměstích — ovšem již mnohem dříve než v době těchto vzpomínek — ponenáhlu vznikal a mohutněl průmysl, pro nějž v malé, stísněné a hustě obydlené Praze nebylo místa. Na Smíchově arci silněji než v Karlíně, který jest mladší Smíchova.

Praha sama tehda kromě starobylého mlynářství neměla průmyslu skoro žádného, žádných továren v nynějším toho slova smyslu. Byly jen dílny, řemeslné živnosti, koželužny, jirchárny atd. Ale zasvěcený Pražan věděl, že v Karlíně jsou nějaké olejny, fabrika na mýdlo a stearinové svíčky, a že na Smíchově jsou nějaké strojírny, slevárny, že je tam vagónka, kartounka a porculánka a že tam pan Kluge vyrábí čokoládu a bonbony. Že tam jsou vůbec fabriky, věděl mnohý Pražan hlavně podle vysokých komínů. Jinak mu byla nejznámější Císařská louka, na kteréž rok co rok bývaly koňské dostihy, a ty musil Pražan viděti aspoň zdaleka, poněvadž zblízka to stálo peníze, a těch bylo škoda. Tak ve dny dostihů na Císařské louce bývala protější stráň vyšehradská poseta tisíci a tisíci diváků, i hradby vyšehradské, i stráně podolské. S upřímnou závistí pohlížel drobný lid na šťastné jednotlivce, kteří na tu vzácnou podívanou byli ozbrojeni divadelními kukátky.

Dávno zmizela Císařská louka, proměnivši se v přístav pro vory, a koňské dostihy se uchýlily do Chuchle. Komu pak by to bylo před půlstoletím

připadlo! Chuchle (nebo Chuchel, jak Pražan říkal), tak daleko!

Královské Vinohrady a Žižkov byly teprve v zárodku. Vlastně na sklonku let šedesátých se o Vinohradech ani všeobecně nemluvilo. Kam pak jdete? Za Žitnou bránu. Za tou Žitnou branou stálo porůznu několik malých domů, do kterých se uchylovali občané, kteří za stejný peníz nenašli žádoucího bytu v Praze. Jedním z prvých domů vznikajících Vinohrad byl dům „u jelena" na Vršovické silnici (nyní třídě Palackého), kam jsem v podzimku r. 1868 byl přiveden na návštěvu do rodiny vysloužilého důstojníka. Nemýlím-li se, byl to snad nejbližší dům od Prahy, a bylo tam hodný kus cesty od Žitné brány. Dnes je to od hranice Prahy několik set kroků. Ale tehda, zvláště za večera, šlo se tam pustou končinou, stromořadím a silnicí mezi poli.

Holešovice a Bubny, nynější VII. čtvrt pražská, byly pouhé vesnice, do kterých usedlý Pražan málokdy zapadl. Libeň a Vysočany byly daleko, daleko. Do Nuslí se chodívalo v neděle a svátky, do Zámecké zahrady na pivo, mnohdy taky na celý den. A pak ovšem na „Fidlovačku", což byla původně slavnost ševcovská (fidlovačka, jak známo, je nástroj, kterým se hladí obuv), ale takto vůbec národní, lidová, po velikonocích a hned po „Slamníku" bubenečském.

Do Nuslí — jako dnes — chodívalo se po schodech, které se sice nazývaly „Novými", na

rozdíl od „Starých", jejichž zbytek byl a jest kousek opodál (z nynější ulice Čelakovského), ale vypadaly jako dávnověká zřícenina, nebo jako by je zemětřesení bylo na všechny strany rozházelo. Dolíkovaté, bídně dlážděné, křivé, stupňů nestejně širokých i vysokých, slovem pramizerný komunikační prostředek, jako schválně nalíčený na polámání nohou. Jako Botič, taky tyto schody byly nevysychajícím „zdrojem" vtipů, stížností a nadávek. Nesčetná zaklínání židovská mohla býti obohacena taky o toto: „Abys od rána do večera běhal přes Nuselské schody!" Granátníkům Vilímkových Humorů arci byly vítaným předmětem nekonečných posměšků. Otevřte kterýkoli ročník Humorů z let šedesátých nebo sedmdesátých, s Nuselskými schody se tam shledáte skoro v každém čísle. Až teprve když Vinohrady mohutněly a zmohutněly, když už nebylo lze tu ostudu déle trpěti, někdy v léta osmdesátá, tuším, byly zřízeny nynější skutečně nové schody. Snad je posud v paměti, že před několika lety, za noční a vlastně už ranní mlhy (která patrně zalehla i do hlavy šoférovy a všech jeho pasažérů), zajel si na Nuselské schody automobil. Jak pochodil automobil, už nevzpomínám, ale jeho pasažéři vyvázli se zdravými údy. Na dřívějších schodech by se jim taková zajížďka a sjížďka byla hůře vyplatila.

V úterý po velikonocích táhlo drobné pražské lidstvo do Bubenče, kde byla konána pražská slavnost lidová, „S l a m n í k" (dobrý a slavné

minulosti české pamětlivý Pražan říkal důsledně „štrozok"), tuším původu krejčovského. A druhý den po Slamníku oživila se tisíci a tisíci lidí louka Nuselská, aby tu oslavili ševcovskou výroční pouť F i d l o v a č k u. Na obě tyto slavnosti, na Slamník i na Fidlovačku, vydávali se zrána lidé, do Prahy se večer vracely nehorázné opice.

Zmizela Nuselská louka, byvši zastavěna rozsáhlými čtverci domů, pokryta ulicemi, taky prostranství bubenečské podlehlo změnám, obě slavnosti, tuším, ještě se konají na jiných místech, ale již jsou to pouhé „náhražky" řečených slavností někdejších. Bývaly sic obě něčím čistě pražským, ale myslím, že jich není škoda. Natropilo se na obou množství neplech a za „katrem" příslušných policejních komisariátů bývalo do rána plno. Pražan z tak zvaných lepších vrstev se těchto slavností neúčastnil, svých dětí tam nepouštěl, neboť pouhé podívání na všeliké výjevy bylo pro ně otravné. Jako se taky vyhýbal Markytské slavnosti ve Hvězdě, která se navečer toho dne změnila v pustý zvěřinec.

Bubeneč však mimo jarní „Slamník" slynul tehda ještě něčím jiným, a to znamenitými koláčky, které tam pekával pekař „hned pod schody". (Měl a má i Bubeneč své schody, arci jich není tolik jako do Nuslí, a nikdy nebyly ve stavu tak bídném, jako tehdejší nuselské.) O těchto koláčcích věděla celá Praha a mlsní její obyvatelé chodili tam v neděli houfně, aby si pochutnali na

dobrém pečivu, které se prodávalo po třech krejcarech, tuším, ne-li po dvou. Mnozí a zvláště mladí lidé chodili tam však i proto, že ty koláčky tlučeným cukrem posejpala a do bílého papíru zavíjela hezká dceruška pekařova, které se všeobecně říkalo „sličná koláčnice". Tvůrce těchto proslulých koláčků odstěhoval prý se později někam na Břevnov či do Tejnky, a jeho odchodem — zdá se mi — bubenečské koláčky zanikly. Aspoň již se o nich nemluví.

Z Bubenče již nebylo daleko do Císařského mlýna, kam jsem přišel poprvé někdy na jaře roku 1869. Nosíval jsem tam v nůši všeliké osadnické zboží a cukr i kávu pro rodinu pana Piette, tehdejšího majetníka papírny ve mlýně neb u mlýna Císařského. Tam jsem jednoho dne mohl oči nechat na drobné lodičce, poháněné parou po Vltavě, na čemsi podobném, jako jsou nyní motorové čluny benzinové. Takových věcí však tehda v celé Praze nebylo vídati, a jediný pan Piette mohl takového přepychu dopřáti svým dětem. Byl to snad první parníček „živý", ne namalovaný, jejž jsem viděl, a sotva jsem se od jeho rejdění po řece mohl odtrhnouti. K parníkům velikým, plujícím do Chuchle, na Zbraslav a za příznivé vody až do Štěchovic, dostal jsem se mnohem později.

Do Císařského mlýna chodívali Pražané v neděli a pojídali v tamní zahradě „butrbrót" se syrečkem, popíjeli sklenici piva. Labužnější výletníci se vydávali přes Vltavu přívozem do Troje

na víno, a v nedaleké Rybárně smažívali kapry. Podobnou pochoutku však měl Pražan mnohem blíže, a to v Podolí čili v Podole, jak všeobecně říkáno. Tam chodíval na smažené „grundle" čili mřínky. Těmito grundlemi rozuměla se arci všechna drobná havěť vltavská, kteráž v rybářských sítích uvázla. Bělice, ševčíci čili ježdíci, drobné parmičky, tlouštíci, okounci atd. Pravých mřínků myslím bývalo nejméně. Oškrabování těchto rybiček nožem, jako se děje u ryb velikých, bylo by arci vyžadovalo mnoho času, a tak mi zasvěcený znalec pověděl, že se takové drobné rybičky zbavovaly šupin koštětem již hodně ometeným a tedy ostrým. Rybičky se prostě naházely do puten anebo „štandlíků", nalilo se na ně trochu vody a pak se mezi rybkami tak dlouho vrtělo koštětem, až odrané šupiny vyplovaly na povrch. Opláchnuté a nevykuchané rybičky pak putovaly do žloutků, do strouhané žemle a na pánev. Povídám to s výhradou, že jsem tak byl poučen, pokud se té přípravy týká, abych se vyhnul nějaké opravě. Byl-li jsem obelhán, Bůh potrestej ošemetného zpravodaje. Ostatně již dávno zemřel.

Tehdy přístup do Podola nebyl tak snadný jako nyní. O tunelu vyšehradskou skalou se ještě nikomu nesnilo. Dlouhá léta se jen mluvilo o tom, že z Podskalí do Podola bude zřízena umělá silnice k o l e m skály, buď na jehlách nebo na železných nosičích, zaražených do skály. Praha byla vždycky plna všelikých problémů čili tvrdých

oříšků, ať stavebních, hospodářských neb uměleckých. Problém „letenského průkopu“ vznášel se nad Prahou odjakživa, ať se jmenoval jak jmenoval, a takových „letenských problémů“ má Praha posud mnoho. Ovšem, stát — bývalý totiž stát rakouský — choval se ku Praze vždy otčimsky; cokoli metropole království podnikala, podnikala z vlastních prostředků — za peníze z království byla zvelebována Vídeň. Království bylo bohaté, to jsme poznali nejlépe za války a vidíme po válce — Praha sama však byla chudá. Praha měla stavěti mosty přes Vltavu. Mosty, mosty! bylo voláno, ale nikdo nechtěl platit krejcar přes ně. Tento krejcar přes most byl taky jedním z pražských problémů. Půl století a déle bylo proti němu žehráno, bylo ukazováno, že ve Vídni se přes mosty neplatí — ale právě této Vídni všechno zaplatily Čechy. Z čeho měly býti udržovány pražské mosty?

Do Podola tedy před zřízením tunelu byla trojí cesta. Buď Vyšehradskou třídou přes Botič a přes Vyšehrad, stále do kopce, a pak poslední branou a napravo zase s kopce krkolomnou a po deštích rozbahněnou klikatinou. Anebo ulicí na Slupi, kolem koželužny Goldšmídovy, brankou a přes můstek nad Botičem a zase vzhůru do kopce, kolem pověstné Bělky, kolem brány vyšehradské řečenou klikatinou, jakousi to polní cestou dolů vpravo. Třetí, nejkratší cesta byla pramicí po Vltavě. Do zřízení tunelu stál na konci Podskalí

pod samým Vyšehradem nepatrný domek přívozníkův, a tu tedy se slézalo kozí cestičkou dolů k Vltavě a na přívozníkovo plavidlo. Tato přeprava nebývala ani příliš příjemná ani pro úzkostlivější lidi naprosto bezpečná. Mnohdy některý výrostek z pouhé zbujnosti rozhoupal pramici, že se pak po Vltavě rozlehl jekot, a rozvážlivější výletníci měli zděšené ženštiny co krotit, aby nepokojem a povstáváním nepřivodily neštěstí. A všichni pasažéři vděčně vítali, když některý kurážný muž takového skotáka ztrestal pádným záhlavkem.

Přes to přívozník nikdy nezaháleI. Jeho pramice měla vždycky více nákladu, než se do ní rozumně vešlo. Ostatně vidíte podnes, jak lehkomyslně se hrnou lidé na pramice již přecpané a po sám okraj zatížené, a to i s dětmi. Po policejních a bezpečnostních opatřeních se volává teprv, když se někdy ta kocábka převrhne. Vzpomeňte jen velikého neštěstí na Sázavě u Chocerad.

Konečně — do P o d o l a a za bílého dne takováto přeprava ještě ucházela. Obecenstvo bylo posud lačné a střízlivé. Horší bývaly plavby zpáteční, za pozdního večera, za noci, nejen s nákladem lidí, ale i toho vypitého piva. Vznášely se tu nad pramicí dojista celé sbory strážných andělíčků, že se kromě drobných nehod nebo jen leknutí nestalo mnoho neštěstí.

Když už jsme při těch výletních a svátečních požitcích Pražanů před lety, nezapomeňme ještě na jeden. To byly pouti do Roztok. Tehda tam

Pražané nejezdili a necapali pěšky, aby se podívali na kvetoucí aleje třešňové, tehda Roztoky slynuly hlavně hospodou, tuším u Ptáka, která své hosty častovala smaženými kuřaty. A půlka smaženého kuřete stála třicet krejcarů rak. měny čili šedesát haléřů! To zní dnešním mladým výletníkům jako pohádka. Inu ano, tehda taky bývalo šest vajíček za šesták. A když slepičky přestaly snášet a vejcím přidražilo, říkávaly hospodyně s povzdechem:

„To je drahota. Už jen pět vajec za šesták!“

A to pak už bývala po celou zimu pevná cena: pět za šesták, ne-li dokonce jen čtvero. A ta roztocká kuřata prý bývala smažena na másle, na čistém másle. Povídám, jak jsem slýchal, sám za to neručím.

23.

(V říjnu 1922.)

(O bývalých pražských pivovarech.)

Život staré, zaniklé Prahy nelze si pomysliti bez jejích tehdejších p i v o v a r ů. Před půlstoletím měla jich Praha čtyřicet, ba snad padesát. Vedle starobylého mlynářství byl to druhý, nejrozšířenější průmysl pražský, čistě měšťanský, naprosto domácký a skoro bychom mohli říci, že rodinný nebo rodový. Mnohé ty pivovary se udržovaly dlouhá léta v majetku týchž rodin, přecházely s otce na syna, nejednou i se syna na vnuka. Jestliže však někdy odúmrtím starého držitele, který nezanechal mužských potomků, přešel pivovar do rukou jiných, vědělo o tom nanejvýš blízké okolí nebo lidé, kteří měli na takových „změnách držebnosti" určitý zájem obchodní neb osobní. Takovéto změny arci nikdy neušly pozornosti oné vrstvy pražské, které se jinde říká „hořejších deset tisíc", která však se v malém životě českém a pražském mohla označovati pojmenováním „hořejších desíti set", ne-li číslicí ještě menší. Tak zvané rodiny patricijské dobře byly zasvěceny, kdo je ma-

jetníkem toho neb onoho pivovaru, ježto děti z těchto pivovarů byly vždy dobrými „partiemi", dcery žádoucími nevěstami, synové nadějnými ženichy.

Veřejnosti širiširé, obecenstvu drobnému bylo lhostejno, kdo v tom neb onom pivovaře vládne, jak se jmenuje dočasný „pan starý" atd. Jen když vařil dobré, pitné pivo, aspoň takové, jako jeho předchůdce. Celá Praha však znala všechny své pivovary po starých štítech nebo jmény majetníků dávno vymřelých, kterážto jména ulpěla na domě na sto let a někdy na celá staletí. Komu jest častěji choditi po Perštýně, nemohl si nevšimnouti starobylé desky kamenné, zazděné v průčelí úzkého domu a hlásající, že „Zde slove od starodávna u Nedvídků" a k tomu letopočet 1617, tuším. Před třemi sty lety dal tehdejší držitel domu zasaditi desku tu a již tehdy mohl na ni napsati „slove od starodávna". Jistý Angličan kdysi vyřkl, že dům je v nejkrásnějším věku, když je mu tři sta let. Je to věk ctihodný, a ještě má Praha takových „kmetů domů" mnoho. Oč jsou krásnější než některé ty moderní nestvůry, kterými se nyní vzhled Prahy znešvařuje! Nu, možná, že za tři sta let budou novému nyní paláci Riunione Adriatica taky říkat krásný.

Bezmála tedy půl sta bylo těch pivovarů po Praze. V některých ulicích, na některých náměstích stálo jich po několika. Tak na Poříčí, v Dlouhé třídě, v ulici Myslíkově, na náměstí Václavském

a Karlově. Místy bylo od jednoho ke druhému sto kroků, někde se vařilo ob dům, ale někdy taky dva, tři pivovary těsně sousedily. O pivovar u Bucků na Poříčí opíral se druhý, u Rozvařilů, a hned naproti stál třetí, u Bílé labutě (Pražan ovšem neříkal jinak než u L a b u ť ů), Václavské náměstí mělo pivovary u Březinů, u Šenfloků, u Turků, u Primasů — a snad ještě nějaký. Taky v domě „u Bohuslavských", na jehož místě nyní stojí Česká banka, býval za starých časů pivovar. Na Karlově náměstí byl pivovar u Sedlerů, u Palmů, u Šálků, Černý pivovar, u Virlů (po pražsku u V i d l ů) a na Slovanech. Myslíkova ulice měla pivovary u Myslíků, u Fáfů, u Bonů. V Dlouhé třídě byly pivovary u Celestýnů, u Klouzarů, u Zlaté štiky, u Zeleného stromu. Některé pivovary měly vyšší posvěcení tím, že náležely klášterům. Tak na př. u Křižovníků, u sv. Tomáše, na Strahově.

V tehdejší doby, na sklonku let šedesátých a na počátku sedmdesátých, zavládal sice Prahou již mocný ruch politický a v zápětí se víc a více probouzel život společenský, ještě však dřímalo podnikání obchodní. Počítalo se sice již s desítkami tisíců zlatých, avšak nějaký podnik statisícový nebo dokonce milionový byl by veřejnost ohromoval. V ty doby po venkově vznikaly jen akcionářské cukrovary, z nichž mnohé za nedlouho zas padly. Z akcionářských pivovarů, aspoň pro Prahu, byl tuším prvý smíchovský, a taky tomuto

bylo prostonati svou „dětskou nemoc“, než se vyšvihl na svůj nynější význam. Když jeho akcie kdysi poklesly, zbavovali se jich majetníci šmahem a dojista se škodou — potomci jejich na to nyní hořce vzpomínají. Dnes je mít, co jich otec nebo děd v prvním leknutí prodal!

Kterak by tehda kterýkoli „pan starý“ byl vyvalil oči, kdyby k němu byl někdo přistoupil s návrhem, aby svůj pivovar — a třeba největší ze všech — změnil v podnik akciový. Sice na počátku let sedmdesátých zavanul i do Prahy dech vídeňského „gr nderství“, ale veliký krach vídeňský r. 1873 byl zpropadenou výstrahou všemu přepínání sil a na léta zaťal žílu odvážným spekulacím bez poctivého hmotného základu.

Tak i všechny ty někdejší pražské pivovary nebo s k o r o všechny vařily jen pro „domácí potřebu“, abychom tak řekli. Každý měl, jak se samo rozumí, vlastní velikou šenkovnu, a každý měl taky zvláštní menší místnost pro hosty „lepší“ neb usedlejší. Šenkovna se nazývala „formankou“, a v té se od rána do večera vystřídalo množství hostí z vrstev „lidových“, tam také zapadali venkované, přivážející na trh své plodiny a přicházející na koupi městského zboží a výrobků. Ve formankách bývaly stoly nepokryté. Menší místnost se nazývala „kasinem“, jehož stoly bývaly postřeny ubrusy pestrými neb dokonce bílými. V kasinech se scházívali drobnější měšťané, živnostníci, menší úředníci, mistři řemeslníci, studenti vysokých škol,

mnohdy i starší důstojníci, kteří již byli na konci své kariéry, a hlavně pensisté. Do těchto kasin přicházeli hosté zpravidla časně zvečera a již o deváté počali se trousiti domů, aby se dosyta vyspali. Ve formankách slýchali jste hovor a halas jen český, v kasinech velmi často smíšený. Ale kdekoli vám o sluch zavadila němčina, zakrátko jste poznali, že je to pouhý nátěr povrchní. Tehdejší stará generace pražská, a nejen vrstvy úřednické, ale taky občanské, byla oboujazyčná. Několik vět česky, několik německy.

„Ábr ich pitt si, es war só, jak jim povídám, und nicht andrs, mám to z huby docela jisté, glaubn zi mír!"

A když i přišel Němec „jako poleno", který se v Praze třeba za dvacet a třicet let a někdy za celý život česky nenaučil, takový, kterým se říkalo „tvrdohubý", přece česky dobře rozuměl a bavil se s ostatními po svém. Hovořil německy, druzí mu odpovídali česky, a při tom teklo lehké pivo, stará holba za šest krejcarů, ba místy za pět.

Značná část někdejšího toho „tekutého chleba", jak taky lidé pivu říkali, byla vypita v pivovaře samém, značná část se ho vytočila přes ulici. Sotva ho zbylo ještě na nějaký „vývoz", na odprodej do hospod jiných. A tedy kdo chtěl „buckovské", musil si na ně zajíti k Buckům, a kdo toužil po „celestýnovském", k Celestýnům. Prodej piva v lahvích tehda ještě nebyl všeobecně zaveden. Jediné „křižovnické" se tak prodávalo již

před padesáti lety v některých krámech kupeckých nebo ve větších hokynářstvích v různých končinách Prahy.

Krom několika málo výjimek byl tento průmysl čistě v rukou českých a bezmála všechny várky protekly hrdly českými. I jest příznačnou okolností, jak dlouho i v tomto oboru se udržela němčina, aspoň v rejstříku obchodním. Že byli německy protokolováni Franz Wanka u Primasů, Ferdinand Urban u Hermannů (po pražsku arci u Hermonů, v malostranské Mostecké ulici), nebylo ku podivu. To byly německé rodiny. Jen německy až do svého zániku byl protokolován taky pivovar křižovnický. Podivnější již bylo, že až do let osmdesátých byl v obchodním rejstříku po německu zapsán Carl Pstross u Fleků, Marie Kunz-Pstross u Kleeblattů atd.

Veškeré ty pivovary byly budovy rozlehlé a mnohé z nich, do jejichž nádvoří bylo viděti z ulice, poskytovaly v určité dni v týdnu zvláštní podívání. Na dvoře se topilo pod mohutným kotlem velikými štěpinami, v kotlu se vařila smůla. Kolkolem stály sudy, jejichž jedno dno bylo vyraženo. Velikými lžicemi železnými tvaru polokoule nabírali pivovarští bednáři žhavé smoly, vlévali ji do sudů a roztáčeli pak sud jako „vlka“, aby se smůla po všech jeho dužinách uvnitř stejnoměrně rozdělila. Smůla hořela, ze sudu vysoko šlehal plamen. Rychle, obratně vrazil bednář vrchní dno do sudu, čímž plamen utlumil, narazil a přitužil hořejší

obruč, překlopil sud a ještě jím zatočil, aby se tekuté smoly dostalo i tomu dnu, a již se sud valil na druhý konec dvora. To bylo „požahování" sudů, a tento výkon přivábil vždy mnoho diváků. Vypadalo to jako nějaká čertovská práce, a staré babičky, přihlížející ustrnulé k tomu divadlu, skutečně říkávaly: „Takhle se budou někdy smažit hříšné duše v pekle!"

Nesmíme zapomenouti, čím ještě vynikaly někdejší pražské pivovary. Dobrou mírou — ne, to je slabé slovo. Štědrou mírou piva, které se vytáčelo „přes ulici". Proto byly obecenstvem tak oblíbeny a proto se pražských pijáků zmáhal stesk, když zdejší pivovary ponenáhlu zanikaly.

Tenkráte, před lety padesáti a dávněji panovala ještě stará míra: nebylo litrů, byly mázy, holby (půlmázy) a žejdlíky. Byla vědra, vědro mělo čtyřicet mázů, sud měl čtyři vědra. Kdo si šel do pivovarského výčepu pro máz piva, šel s nádobou mnohem větší. Pivovary slynuly velikými „nádavky", a na tyto nádavky byla každá hospodárná domácnost zařízena svým nádobím. Jestliže si rodina posílala synka, dcerku neb učedníka pro máz piva, šel poslík s lahví neb džbánem aspoň o půldruhém mázu. Na půldruhého mázu musil vzít nádobu dvoumázovou, na dva mázy třímázovou — a vždycky tu nádobu přinesl vrchovatě plnou. Chmelovinou se v pivovarech nešetřilo. Žejdlík stál tři krejcary, holba šest i pět, máz deset neb dvanáct nováků, podle toho, jaké kde vařili. Žádné

to pivo nebývalo příliš opojné, jen místy vařívali cosi onačejšího. Tak na př. vzpomínám, že u Medvídků na Perštýně vařívali zvláštní „hořké“, kterého si usedlí pijáci poroučeli až na konec, čemuž se říkalo „holba navrch“. Bylo hořké jak pelyněk (byl v něm nejspíš) a ráno po něm býval žaludek jak vymeten, až v něm kručelo.

V těchto pivovarských výčepech, které tvořily vždy předsíň a vstup do formanky i do kasina, bývalo navečer práce o přítrž. Tehda někdy kolem roku sedmdesátého zavedeny byly již pivní tlakostroje, a to hlavně v pivovarech. Několik sladovnických stálo u kohoutků ve výčepu a točili nepřetržitě z několika sudů ve sklepě naražených.

A ve „stolicích“ výčepů, tu prostých, onde úpravnějších, vždy čistě vydrhnutých a mnohdy i měkce vystlaných sedávaly stoličné, a snad větším dílem to bývaly samy domácí paní, manželky sládků, které přijímaly peníze. Po krejcarech, po šestácích smétaly tržbu do šuplíků stolic, dodávaly a pečlivě přihlížely k tomu, aby nikdo nebyl zkrácen. Zdálo-li se jim, že někomu nebylo dost naměřeno, pokynuly jen slaďákovi: „Franc, přidejte trochu.“ A Franc přitočil třeba ještě žejdlík, holbu. Tato pozornost se paničkám vyplácela. Kdo s takovou dobrou měrou odcházel, zůstal na všechen čas věrným odběratelem a za nic by nebyl šel do jiného pivovaru, ke konkurentovi. Ale tehda se slovo konkurence nepronášelo tak často jako nyní, a v tomto oboru se o ní vůbec nemluvilo.

Každý sládek byl pevně přesvědčen, že vaří, jak nejlépe umí, jinému nezáviděl, a všem se dostávalo hojně odběratelů.

Býval jsem také posílán do těchto výčepů a vzpomínám, jaký patriarchální život v pražských pivovarech panoval. Zvláště vzpomínám na ty paničky sládkové, na „paní staré", z nichž mnohá byla ještě v plném rozkvětu života. Bývaly ty dámy jako z másla, vždycky v čistých šatech, někdy jen kartounových, někdy z látek dražších, ale vždy přiměřených tomu úřadu, jejž ve výčepu vykonávaly. Bývaly pečlivě učesány, v létě mívaly čepeček bílý, jako nadýchaný, v zimě teplejší atlasový, prošívaný. V létě bez rukavic, v zimě v polovičních rukavičkách, aby ruce zimou příliš nezkřehly. Umívaly správně počítat, rychle dodávat. Staré známosti vítaly vlídným úsměvem a zas jim kynuly pozdravem na rozloučenou. Mnohdy i ve své stolici večeřívaly. Někdy to byly maminky dětí již odrostlejších, které jim přicházely dát políbení na dobrou noc, někdy jim taky služebné dívky přinášely okázat nejmladší miminko v peřince, než je do postýlky neb do kolébky uložily. Se zálibou jsem pozoroval tyto výjevy rodinného života. Za dne se paničky starávaly taky o kuchyni (nemíním tu kuchyni hospodskou, ježto „traktery" pivovarské bývaly zase jiným, zvláštním podnikem), přihlížely, aby sladovnická chasa byla dobře obsloužena, dovedly pečovati o všechno v domě.

Arci tak nebylo všady. V některých, zvláště „velikých" podnicích bývaly paní domácí neviditelné, v jejich domácnostech panovala nádhera téměř aristokratická, na ulicích bývaly vídány jen v kočárech. Ale paničky, jak jsem je shora vylíčil, sotva tehda věděly cos o ženské emancipaci a jiných moderních heslech, a přece byly vzácnými pomocnicemi svých mužů a pracovnicemi na pravém místě.

Život v pražských pivovarech byl mnohotvárný, rušný. Vždycky v nich bylo jako v oulech, a dojista že měly svůj určitý vliv taky na všechen život národní v Praze. Vyžadovaly by vlastně kronikáře zasvěcenějšího, dokonale vědomého všech tajů tohoto starodávného odvětví živnostenského.

V každém pivovaře bylo „traktérství", o které se pan starý sám nestaral. To bylo věcí nájemců traktyrů, kterým se říkalo „pan trakterský".

24.

(V říjnu 1922.)

(Žaludek Prahy. — Trhy bývalé a nynější. — Tržnice. — Hus. trh. — Bývalé masné krámy. — Novoměstská porážka. Tamní dršťková polévka. — Poplesové návštěvy na porážce. — Starý mistr Pohan.)

Veliké město má obšírný, veliký žaludek, spotřebuje mnoho pro své nasycení. Emil Zola dal jednomu ze svých románů název „Břicho Paříže", a tímto břichem byly míněny pařížské tržnice, ohromné zásobárny potravin všeho druhu, od věcí nejlacinějších po lahůdky nejdražší a nejpaškrtnější.

Praha před půlstoletím neměla žádných ústředních tržnic. Mívala jen samé „trhy", větší neb menší, položené ve všech částech města, a ze všech největší a nejslavnější byly trhy staroměstské: Uhelný, Vaječný, Zelený, Ovocný. Kromě Vaječného trhu (jejž nám předvádí známý obraz Maroldův) zachovaly se všechny podnes, a sluší k nim jmenovati taky trh „bramborový" v Kotcích. Vaječným trhem nazývala se část ulice Rytířské od Uhelného trhu až po Můstek. Teprv odtud až po Stavovské divadlo se jmenovala Rytíř-

skou. Podloubí v této ulici, počínající za rohem Perlové, bylo o hezký kousek delší, a kus ten zmizel při stavbě nynější Tržnice, s ním zmizel i dům, na němž byla původně pamětná deska Aloisa Senefeldra, vynálezce kamenotisku. Veliká tržnice staroměstská pohltila několik starodávných domů, když byla v polovině devadesátých let budována, mezi nimi také čís. 408-I, v němž se důmyslný Senefelder 6. listopadu 1771 narodil, ale na jejím ohromném průčelí nenašlo se kus místa, na které by byl zasazen Senefeldrův medailon s příslušným nápisem. Byl vsazen do hlavního průjezdu tržnice, kde si ho málokdo povšimne, vedle desky se jmény všech otců města, za jejichž správy byla tržnice vystavěna. Ani tato deska není uchována v čistotě. Po převratu bylo na ní jméno milovaného zeměpána zamazáno jakousi kolomazí, kteráž stékajíc potřísnila jména níže položená, i letopočet, a tak zůstalo až podnes.

Na Vaječném trhu bylo prodáváno vše, co se dnes kupí, hromadí a vykládá pod střechou Tržnice. Byl ze všech nejdůležitější. Od časného rána do samého poledne, ba i přes poledne, zvláště v sobotu a před svátkem, býval tu nesmírně rušný život, mnohdy i velmi křiklavý, neboť mezi prodavači vznikaly časté hádky a potyčky z podnětů nejmalichernějších, nejčastěji arci z příčin „konkurenčních“. To když nějaká „venkovská vrána“ prodávala máslo, tvaroh, sýr atd. o krejcar laciněji než usedlé pražské „stánkářky“. Pak ovzduší

Vaječného trhu houstlo výkřiky a nadávkami, jakých v žádném slovníce nenajdete, a ta těžká i šťavnatá slova praskala nad hlavami kupujících paniček jako výbušné střely. Mladé hospodyňky, jejichž sluch ještě nebyl krasomluvou Vaječného trhu otužilý, prchávaly odtud zděšeny. Tehdejší naše paní Angotky nevyznačovaly se ani k odběratelkám velikou zdvořilostí, a z těch dob zachovali si staří Pražané některá úsloví, která se smějí opakovati jen za dvojími dubovými dveřmi. Ostatně — ledacos pěkného a „výchovného" můžete slýchati na pražských trzích podnes. Na všech.

Rozumí se, že na Vaječném trhu i husy se prodávaly a po celý rok, „májovými" počínajíc. Ale když zafičel podzimek, tu se v soboty a dni předsváteční husí trh prodloužil po celé ulici Rytířské, až po Stavovské divadlo. Tu přijížděly do Prahy venkovské žebříňáky s vrchovitým nákladem hus, a toto vozatajstvo sestavilo se v Rytířské dvěma řadami s úzkou uličkou uprostřed. Bývalo pak obklopeno do vyprodání pražskými hospodyněmi, které s prodavači smlouvávaly na krev. Zůstává záhadou nerozřešenou, zdali toto smlouvání vzniklo z vyceňování prodavačů nebo zdali vyceňování zboží vyrostlo ze smlouvání kupců. Vím jen, že méně zkušená panička — zvláště mladá hospodyňka — koupila draho, i když se jí podařilo nějaký šesták usmlouvat. Paničky zkušené — arci taky na to handrkování dost otužilé — podaly vždy bez ostychu polovičku žádané ceny a musily

lecjaké nechutné slovo prodavačovo spolknouti, než se s ním na třech čtvrtinách sešly. Slušné obchodování rozumělo by se jen při pevných cenách. Ale neplecha vyceňování trvá pořád. O tom se můžete na pražských trzích a v tržnicích denně přesvědčiti.

Jako pohádka zní dnešním strážkyním našich krbů domácích, že v minulé ty doby jsme v Rytířské ulici mohli koupiti slušnou „rodinnou" husu za půldruhé zlatky, t. j. za nynější tři koruny. Byla-li za půltřetí zlatky, vypeklo se z ní na čtyři, na pět žejdlíků sádla, a husy obrovité, jaké kupovaly hlavně domácnosti židovské, bývaly po pětce. Tehdáž jsem dražších nikdy neviděl.

Jen jedna živnost, pro domácnost velmi důležitá, mívala i tenkráte již svá ústředí na Starém městě, na Novém i na Malé straně. To bylo řeznictví. Není tomu tak dávno, snad nějakých pětadvacet let, co zmizely novoměstské masné krámy. Byla to ponurá, nízká, široká i dlouhá haluzna, která zaplňovala skoro celou Lazarskou ulici. Její střecha kryla množství malých kotců řeznických. Tyto Masné krámy nesmírně překážely volnému průvozu — bývalá koňka je objížděla úzkou uličkou — za parného léta rozšiřovaly v okolí nesnesitelný zápach a byly plemeništěm obtížných much. Když je bourali, utíkali prý dělníci z práce pro množství červů, kterými se pod krámky jen hemžilo, až bouračům do uší a nosů nalezly.

Taky Staré město mělo své masné krámy na Masném trhu, a kdo chtěl tehda laciněji nakoupiti, chodil k „huntýřům“. Tak se před padesáti lety — i později snad ještě — říkalo v Praze řezníkům, kteří neměli vlastních, zavřených krámů, nýbrž vysekávali maso na krámcích pod širým nebem. V novější době toto pojmenování nadobro vymizelo, tuším. Není ho slýchati.

Ale ani tato masná ústředí by nebyla celé Praze stačila, krom čehož do nich z okrajů města bylo trochu daleko. Kdož měl z Bojiště, od Karlova, z Vyšehradu, z Podskalí atd. běhati pro půl libry masa až do ulice Lazarské! Tak byly řeznické krámy roztroušeny po celé Praze, jako dnes, počet příslušníků cechu řeznického byl neobyčejně veliký, byly mezi nimi postavy bohatýrské a jména některých po celé Praze známa. Tak na př. malostranský Rožánek, který dokonce byl řezníkem dvorním. V ohledu národním byli pražští řezníci vždy živlem spolehlivým, a když za našeho mládí chasa řeznická vytáhla na nějakou slavnost ve svém bílém, spolkovém stejnokroji, s lesklými širočinami na ramenou, bývalo krásné podívání na její řady. Bylo v Praze taky mnoho řezníků židovských, z těch veliká část v Páté čtvrti.

Než byly zrušeny novoměstské Masné krámy, než byly postaveny ústřední jatky v Holešovicích, bývala novoměstská „porážka“ v Lazarské ulici. Znala ji celá Praha hlavně pro dobrou dršťkovou polévku, která se tam „vyvařovala“ již v časných

hodinách ranních. Všechny pražské „noční sůvy“ (vlastně bych měl říci s ů v o v é, ježto byli mužského rodu), které probendily noc po hospodách a pokoutních kavárničkách, směřovaly po páté zrána na porážku, aby talířem silné dršťkové přikryly všechny páry a osvěžily uflámované tělo pro nastávající novou práci denní, která po takovém nočním tažení arci nikdy za mnoho nestála. Nebyla to však vždy jen „těžká váha“ pražská, která se tímto způsobem posilovala. Taky mnozí tanečníci z nejelegantnějších plesů, ve fracích a s bílými vázankami, přicházeli před rozedněním rovnou ze Žofína, aby šálkem dršťkové dodali pevnosti roztřeseným nohám — byla to i jejich snídaně zároveň. A zrána po sokolských šibřinkách bývala „šenkovna“ porážky naplněna maškarami, rytíři a čerty, Fausty a čaroději i kavalíry v rokoku s bílými vlásenkami, na které se u „piaristů“ v sokolovně nedostalo ranní krupovky s citronem čili geřtlu. Horká dršťková tu byla vítanou náhradou. Nejednou nás na tuto porážku provázely i milé tanečnice se svými maminkami gardedámami. Nebo tenkráte, před lety padesáti a čtyřiceti, nebylo ještě módou a zvykem, aby mladá dívka v průvodu mladého muže kamkoli vstoupila sama, bez gardedámy. Za dnešní doby jest ovšem poněkud jinak.

Dávno zmizela porážka a s ní její dobrá, kořenitá dršťková. Škoda jí! Taková ranní návštěva tam a půlhodina posezení byla v tehdejších našich mladých očích náramným „dobrodružstvím“,

o němž jsme si dlouho vyprávěli a na něž jsme se zase celý rok těšili. A všechno to stálo celých šest krejcarů, počítáno bez housky. Sice prý ji taky nyní vaří v ústředních jatkách, ale pánové, kdož pak o páté ranní poběhne na šálek polévky až do Holešovic!

Než se rozloučím s oborem řeznickým, nemohu tu nevzpomenouti, že na Vyšehradě v hlavní třídě, ve vlastním nízkém, patrovém domě proti tamní radnici vysekával maso starý známý, bodrý mistr Josef Pohan, v jehož rodině se živnost řeznická udržovala nepřetržitě bezmála tři sta let, jak vždy s oprávněnou pýchou uváděl, někdy od počátku nebo poloviny století sedmnáctého, a tuším, že dokonce i na témž místě. Vzpomínám-li správně, hlásal to taky nápis na jeho domě. Nebyl sice posledním svého rodu a jména, zanechal potomky, ale když asi před patnácti lety zemřel, blízek sedmdesátky, zanikla jeho živnost v té rodině. Staří návštěvníci kavárny Slavie dojista se pamatují na jeho vysoký, sukovitý zjev i na jeho samorostlý humor a jadrné, rázovité vyjadřování. Býval tam častým hostem. Byl nejen posledním řezníkem svého jména, byl taky posledním městským radním královského města Vyšehradu z dob, kdy Vyšehrad byl obcí samostatnou. A tam nahoře v posvátné půdě hřbitovní zetlívají kosti jeho.

25.

(V listopadu 1922.)

(Studentské bydlení a stravování. — Výpravy na vysoké školy. — Kondice, „milosrdné“ obědy, svačiny. — Obědy na Ovocném trhu. V trakterech. — „Zatímná“ výpomoc — existence životní.)

Starost chudého člověka o žaludek před šedesáti a padesáti lety!

Totiž takového chudáka, jenž se z dalekého venkova skoro s prázdnýma rukama vydával do Prahy za dalším, lepším vzděláním, k němuž ve svém nejbližším okresním neb krajském městě neměl příležitosti. Také studenti venkovských škol středních vytrpěli dost hladu, byli-li „přespolní“, nebyli-li domovem ve městě svých studií. Arci, mládencům ze statků, synům ze mlýnů, fořtoven, vyšších panských úředníků atd. i tu bývalo hej. Otec platil za synka byt i stravu a pečlivá máti přivážela nadějnému studentu o sobotním trhu pecen vzácného domácího chleba, liberku másla, hroudu tvarohu, kus domácí uzeniny, a podstrčila i paní kvartýrské mandel vajec, baňku tučné smetany i nějakého toho opeřence z kuřího dvora, jen aby se miláčkovi synu na bytě

dobře dařilo. Ctižádostí a snahou tehdejších venkovských rodičů zámožnějších bývalo, aby synka usadili na byt u pana učitele, u pana profesora. Za prvé bude pod přísným dozorem, a za druhé — snad pan profesor časem přimhouří oko, když bude zkoušeti svého podnájemníčka, kterému některý „zástoj" půjde ztěžka do hlavy. A snad i takový méně chápavý študiós bude míti skrze svého vzácného pana domácího kousek protekce také u ostatních pánů profesorů. Mnohdy snad byly takovéto domněnky oprávněny a mnohdy snad bylo takovýmto profesorským strávníkům nadržováno, neboť o léta později byl vydán zákaz, že profesoři nesmějí přijímati na byt a stravu studenty vlastních ústavů.

Tito strávníci profesorů bývali jakousi elitou studentstva. Nemívali spolků s žáky jinými, nesměli choditi „za školu", neúčastnili se společných her za branou a „bitev" na šancích atd. Snad ani neměli velikého potěšení z přísnější kázně domácí, které byli podrobeni. Bývali to vždy synkové z lepších, aspoň majetnějších rodin. Byt a strava pod střechou učitelskou a profesorskou nebývaly za desítku měsíčně jako u nějaké chudé vdovy nebo nemajetného řemeslníka, kteří ve svých stísněných domácnostech nemohli studentům poskytnouti mnoho pohodlí. Ba, vzpomínám na bodrého jednoho obuvníka u nás v Hradci Králové, který rok co rok přijímal na byt pět i šest venkovských studentů, kteří platili po šesti, sedmi

zlatkách měsíčně. Za to arci měli jen přístřeší a k tomu skrovný oběd, čemuž se říkalo „poloviční strava“. Snídaně a večeře musili jim posílat nebo dovážet rodiče ze vsi — vratiž se tu čtenář k řádkům svrchu napsaným: Pecen chleba na týden, liberku másla atd., co právě venkovské hospodářstvíčko mohlo podati.

Chodíval jsem někdy do té domácnosti, šíval nám pan mistr, a zdálo se mi tam náramně veselo. Měl jedinou světnici, která byla zároveň dílnou, a malou temnou kuchyňku s kumbálem ještě temnějším. Ale když dnes pomyslím, kterak v tom všem přespávalo pět nebo šest žáků, mistr s manželkou a dvěma vlastními dětmi — ne, již mi to nejde do hlavy.

Ani v Praze nebylo v tehdejší doby jinak. V mnohých domech bývaly takové hromadné noclehárny, učiněné „pensionáty“ studentské.

Za studentský byt s c e l o u stravou (snídaně, oběd, večeře) platívalo se v léta šedesátá deset i dvanáct zlatých měsíčně. Kdo chtěl míti syna v „lepší“ rodině, odhodlal se i na patnáct zlatých. Ale i pak spávali v neveliké světnici hoši třeba čtyři, pět. Za deset školních měsíců bývalo to stodvacet, stopadesát zlatých. Nezní-liž to dnes jako pohádka? Ovšem, dnešní pohádky jsou docela jiné. V těsném pražském pokojíku bytují teď třeba dva studenti z venkova a každý z nich musí platiti tři sta korun měsíčně, toliko za byt, beze stravy . . .

Konečně však byla odbyta maturita, a studentík si myslil: „Teď jsem chlapík, na nějž svět s otevřenou náručí čeká!“

„Jenom, co teď z tebe bude?“ táže se otec takového oktavána ve výborné humoresce Bendlově („Tatínkovy juchty“), starostlivě hlavou potřásaje.

A tato otázka, doslova stejná, znívala ze sterých, tisícerých úst rodičů. Slyšel jsem ji sám z úst otcových, když před dvaašedesáti lety můj starší bratr vybyl oktávu a složil maturitu.

Zamýšlené povolání životní vedlo dále, na vysokou školu, do Prahy, a starostiplné matky ptávaly se svých synů:

„Jak tam budeš živ, hochu?“

Vždy bylo mnohem více studentů nemajetných než bohatých, a nejvíce jich pocházelo z chudoby naprosté. Ideálem rodičů bývalo, aby syn byl něčím lepším než oni sami, tedy pánem, úředníkem. Ideálem studentů zas bylo, aby se stali advokáty, lékaři, profesory, inženýry. Tyto všechny tužby vyplývaly z tehdejšího našeho života i z útlaku politického. Vše bylo uhněteno, úřad byl nad lidmi a tlačil vše k zemi jako těžké závaží. Nebylo českého průmyslu ani obchodu, nebylo tedy odborných škol. Kdo měl schopnosti duševní, tomu zbývala jen universita nebo technika. Na řemeslo? Do každého mladého ucha zaznívala tehda nesmyslná, zpozdilá vyhrůžka: „Nebudeš-li se učit, půjdeš na ře-

meslo!“ Anebo vyhrůžka druhá: „Tedy půjdeš za pluh!“ Krom toho: studie tehda nejspíše osvobozovaly mladíka od povinnosti vojenské, a ta bývala těžká a přímo zabijácká. Až do války s Prusy trvala o s m dlouhých let. Býti odvedenu na vojnu značilo zmar všech nadějí do života. Tedy na universitu, na techniku. Nejchudší se uchylovali do semináře.

Ale jaká to byla výprava pro studenta chudého. Matka sice pořídila milému hochu nějakou peřinu, přešila na něj kus oděvu s tatíka, vybavila ho nejnezbytnějším prádlem, a tu také ustaraný otec sáhl do nejtajnější schrány své, v níž uchovával něco zlatek pro nepředvídanou nemoc, podal synkovi desítku a řekl:

„Tu máš, hochu, co ti mohu dát — a dál se starej sám. Víc ode mne čekat nemůžeš . . .“

S takovouto desítkou vydávalo se do Prahy na sta, na tisíce vysokoškolských studentů. V tu chvíli to byl veliký, nevídaný peníz, ale jak brzy se v drobných rozkutálel!

Dobrý, svědomitý student se snažil a plahočil, jak jen dovedl. Sháněl kondice — ty byly jeho prvním útočištěm. Za zlatku, za dvě na měsíc stal se informátorem nějakého pražského kvítka, u něhož denně neb ob den musil vysedávati hodinu a vtloukati do něho vědomosti obecné školy. A byl šťasten, když takových kondic sehnal několik a když ta neb ona lepší rodina přidala k odměně peněžité oběd jednou za týden, obyčejně nedělní.

Znal jsem kandidáty práv nebo profesury, kteří řádně obědvali jen dvakrát neb třikrát za týden, po všechny dni ostatní byli živi kávou, kterou jako svačinu dostávali u svých svěřenců. Nejeden z nich spěchal z ulice do ulice, dům od domu, z jedné kondice do druhé, a svačil za jediné odpoledne v rodinách svých žáků třeba třikráte — aspoň se nasytil. A znal jsem juristy, kterým přálo štěstí do té míry, že jim byl ve d v o u rodinách nabídnut nedělní oběd. První třeba na Novém neb Starém městě, druhý někde na Malé straně. Co dělat? Vybrat si jeden, odmítnouti druhý? Jaké by to bylo nehospodářství nebo jaká urážka! A tak tedy milý pan informátor shltnuv oběd na Novém městě pádil na Malou stranu, aby shltl druhý. Byla to náhrada za několikadenní půst, však zítra v pondělí nekynul oběd nikde — zbýval Ovocný trh. Patka chleba za tři nové, k tomu hromádka švestek neb jablek či hrušek za dva nové.

V létě takovéto obědy ucházely, hůře bývalo v zimě. Žaludek se studenému, nahnilému ovoci vzpíral, vychrtlému tělu bylo třeba něčeho pro zahřátí.

A pak tedy bývaly pivovarské „traktery" útulkem chudých studentů. Nebylo vždy na oběd, ale jen když bylo na talíř dršťkové polévky a krajíc chleba do ní.

Také však nejeden trakterský, nejedna paní trakterská mívali srdce na pravém místě. A když

viděli, že student přestává denně na pouhé polévce, otázali se:

„A což, pane studente, něco k tomu?“

Hostovo zapýření bylo jim dostatečnou odpovědí. Rozuměli, že kapsa nestačí. A tu paní trakterská bez pobídnutí ponořila naběračku do velikého kastrolu na sporáku, vylovila porci guláše, papriky, maštěných nudlí nebo kus knedlíku se zelím a postavila to před lačného.

„Ale já nemám peněz,“ zašeptal překvapený host.

„No dobrá, pane studente, až budete mít — a nebudete-li mít, snad proto neožebračíme.“

Ovšem takovéto činy milosrdenství byly vzácnou výjimkou. Ani všichni pražští trakteři by nebyli stačili uživit všechny lačné.

Vysokoškolské studie trvaly čtyři, pět let. Jaká to byla dlouhá doba a jaký div, že mnoho mladých lidí, kteří se vydávali do Prahy s nadějemi nejrůžovějšími, že bude mnohem lépe, až dostudují, v polou cestě zvrtlo. Bylo málo, maloučko podpůrných spolků a vládly prostředky jen velmi skrovnými. Tak tedy mnohý nadaný mladík, aby aspoň žil, šel za písaře — za deset, za dvanáct, za patnáct zlatých měsíčně. V duchu se utvrzoval, že tak dělá jen „zatím“, na čas, že bude při svém písaření pilně studovati. Že snad se studie trochu protáhnou, ale nakonec že si přece po slavné promoci odnese doktorský diplom na pergameně, a pak má vyhráno. Ale život byl tuhý

a neúprosný a potíral záměry a hodlání sebe lepší. V kanceláři bylo aspoň teplo, na prvního kynul určitý výdělek, pan šéf časem po nějaké zlatce přidával, mladík se „zapracoval", někdy vydělal pár šestáků samodílným, pokoutním advokátstvím, po denní robotě písařské již nebylo chuti do večerních studií — rok od roku ubíhal, a co bylo na počátku zaměstnáním na chvíli, „zatím", stalo se pak životní existencí. Nu pravda, není a nemůže být z každého vojáka generál. A mnohdy působily také jiné okolnosti. Paní kvartýrská takového trosečníka měla dceru nebo několik dcer. Tak ode chvíle, kdy mladý muž přišel pod střechu, vznikaly všeliké naděje v rodině. Snad jednou, snad — — Tak paní kvartýrská trpělivě čekávala na nájem i na plat za snídaně, obědy nebo večeře, nenaléhala a mnohdy ještě nějakou zlatku z vlastního kapsáře připůjčila. Dloužek zprvu nepatrný vzrůstal, až vzrostl v dluh, jenž mohl býti zaplacen způsobem jen jediným: cestou k oltáři. A někdejšímu kandidátu práv nebo profesury vznášel se pak diplom doktorský nebo dekret profesorský před očima jen ve snách, až i z těch vymizel.

Nu, nebylo to celkem žádné neštěstí. I z takovýchto poměrů vznikaly domácnosti a rodiny spokojené. Malý tehdejší život nekladl velikých požadavků, neznal rozmařilosti a shonu za požitky dneška. Bývaly konce horší, žalostnější, ale ty náležejí v jinou rubriku.

Žaludek velikého města — to jest obsáhlá historie. Zbývá ještě vzpomenouti jiných zjevů, z nichž mnohé pominuly, které však některým končinám Prahy dodávaly tehda zvláštního rázu. Musíme taky věnovati vzpomínku „hotelům“ a „kavárnám“ pod širým nebem.

26.

(V listopadu 1922.)

(Obědy v hostincích. — Restaurační, obchodní němčina. — Obědy laciné. — U Traitnerů. — „Oul". — Pražské obecní kuchyně. — Hotel Kandelábr, Černá nůše. Jejich lístek jídelní. — Úlovky z kotle.)

Před půlstoletím stával oběd ve slušné hospodě zpravidla třicet krejcarů. Za tento peníz mohli jste obědvat po celé Praze kdekoli. A kdo si prvního nakoupil obědových známek na celý měsíc, zaplatil za ně devět zlatých, třeba že měl měsíc jedenatřicet dní. To byla výhoda pro kmenové hosty. Únor arci byl počítán vždy za osmadvacet dní, i v přestupném roce. V hostincích lepších, zvláště v některých plzeňských pivnicích, bývaly obědy taky po pětatřiceti až i po čtyřiceti krejcarech. Tak draho však stolovala jen smetánka společnosti, starší a „dobře postavení" svobodní úředníci, item svobodní páni advokáti, lékaři, profesoři, důstojníci atd. Všady byl oběd za určitou cenu, ještě nebylo zavedeno, aby se obědvalo „podle špajskarty", leda v jídelnách hotelových. Ale kterýž pak domácí člověk by se byl odvážil na obědy do hotelu. Ty byly jen pro cizince a ještě tak

pro některé hosty z venkova, velkostatkáře, vysoké panské úředníky — když přijížděli do Prahy se svými referáty a účty do vrchnostenských central. Lidi domácí odpuzovala i němčina, která téměř ve všech tehdejších hotelích převládala. Vždyť i v hostincích obyčejných, zavítal-li do nich neznámý host poprvé, býval osloven německy a sklepník předložil mu jídelní lístek — německý, někdy dvoujazyčný, zřídka kde jen český. Takové byly poměry v české Praze ještě okolo roku sedmdesátého. Aby nebyl nemile dotčen některý host německý českým oslovením, byla v restauracích uvítacím a mnohde vůbec „obcovacím" jazykem němčina, a budiž tu poznamenáno, že přemnozí Čecháčkové — aby se nezdáli něčím sprostším, dokonce snad aby nevzbudili domněnku, že německy nerozumějí, neumějí — slabošsky se této manýře podrobovali a veleli si tedy po německu. Stejně se dělo i v tak zvaných lepších obchodech. A tu ve mnohých — když přišla kosa na kámen — byla nejednou svedena i prudká potyčka slovní (zvláště když do takového němčícího hnízda zapadl jadrný, uvědomělý venkovan), než byl host za své peníze obsloužen po svém. Někdy se vystřídal všechen obchodní personál, než kdesi vzadu byl objeven poslední zřízenec, který se s příchozím dovedl česky domluviti. Býval jsem svědkem takových výjevů. Dnešnímu světu, zvláště mladému pokolení, nelze ani dost pronikavě vylíčiti, s jakou drzostí pomocníků i principálů samých mu-

silo býti zápaseno, abychom dokázali, že jsme v Čechách a v Praze doma. —

Ale vraťme se ke starostem žaludkovým . . .

Tehdejší drobní lidé s mělkými kapsami a se splasklými tobolkami vyhýbali se arci hostincům, v nichž byly obědy tak „drahé". Tři neb dokonce čtyři stříbrné šestáčky — pane, to nebyl malý peníz! Ba, to byla mnohdy nesmírná veličina, zvláště k poslednímu, suma, za kterou mnohá malá domácnost pořídila stravu na celý den! A tak malý člověk, student, drobný úředník i svobodný řemeslník, který neměl stravu u mistra — i takových již tehda bylo mnoho — býval živoucím adresářem všech pražských pivovarů (totiž jejich trakterů), v nichž bylo lze obědvati laciněji. A v těchto lidových krmírnách bylo lze sledovati stupnici cen obědových, klesající po krejcaru níž a níže. Za okny těchto podniků bývaly vyvěšeny tabulky s nápisem, že tu oběd stojí 28, 27, 26, 25, 24 krejcarů. Totiž polévka, hovězí maso a příkrm, čili — jak se v Praze říkávalo, „cušpajs" nebo taky „cugmýs" (Zugemüse, vlastně zelenina k masu, ale po pražsku v ta léta vůbec totožné s příkrmem). Tak se ostatně říkávalo skoro ve všech pražských domácnostech.

A tu byl v Praze jeden podnik, jenž nebyl ani hospodou v pravém slova smyslu, ani trakterem pivovarským, který však byl dlouhá léta útulkem množství lačných se skrovnými prostředky peněžitými, zejména studentstva vysoko-

školského. V uzounké uličce to bylo, jež spojuje ulici Bartolomějskou s Konviktskou, tehdáž bezejmenné, která se nyní nazývá Bendlovou. Tam bylo po dlouhá desítiletí „vyvařováno" u Traitnerů a tam stál oběd jenom dvaadvacet krejcarů. Plno tam bylo po celý rok, ale v zimním období tam bylo zle o židli, o kousek místa na stole pro talíř. Denně se tam „vyvářelo" a hladovým podalo na sta obědů.

Ale na sklonku let šedesátých vznikl v Praze spolek, jenž v tom směru nesmírně záslužně působil. Byl to dělnický spolek „Oul", jehož zakladatelem byl doktor Fr. Ladislav Chleborád. Byl na počátku založen jen jako spolek konsumní, teprve později otevřel první lidovou, lacinou kuchyni, tuším u Halánků na Betlemském náměstí. Poznal jsem jeho působení z odbočky v pivovaře „u Klouzarů" v Dlouhé třídě, kde byla zřízena druhá jídelna asi roku 1869.

V tomto „Oulu", na nějž někdejší jeho strávníci dojista vděčně vzpomínají, stál oběd šestnáct krejcarů: polévka byla za čtyrák, kousek hovězího za šest krejcarů, příkrm také za šest. Ale neměl každý, kdož do „Oulu" chodil, celých šestnáct krejcarů na pouhý oběd. Mnohému na něj zbýval jen desetník — i za ten bylo lze obědvati. Totiž bez hovězího masa. Za šesták dostal host výborného hovězí polévku kroupovou (někdy až i nudlovou) a k tomu tedy „cušpajs": talíř hrachu nebo čočky, vše znamenitě omaštěno, velmi často i s vep-

řovými škvarky, nebo několik vdolků či buchet, cezené nudle, halušky s uzeninou, důkladný knedlík se zelím a pod. Tato jídelna „Oulu" byla přístupna nejen dělníkům, nýbrž každému. Vedle dělníků vídal jsem tam mnoho studentů, čekatelů učitelství, učitelek, kancelářských písařů, řemeslníků. Každý, i jen šestákový host, odcházel odtud dokonale nasycen. Škoda, přeškoda, že „Oul" neměl dlouhého trvání, po několika letech zanikl.

Snad se nemýlím, domnívám-li se, že jídelny tohoto dělnického spolku byly vzorem pro obecní kuchyně, později zřízené. Kdy vznikly, pověděti nemohu, ale v roce 1885 prošel jsem je a „proobědval" se všemi, i v pražském Židovském městě. Byly na Novém, na Starém městě, na Malé straně, na Vyšehradě, v Karlíně, na Smíchově atd. Ve všech byl oběd rovněž po šestnácti krejcarech, a všechny byly hojně navštěvovány. O pokrmy a jejich podávání pečovaly tu paničky a dívky, které se v ten úkol ochotně uvazovaly, a v některých těchto jídelnách byla udržována vzorná čistota. Válečnou dobu sotva která z obecních kuchyní přečkala. —

Byl v Praze ještě jeden druh lidových kuchyní, jejichž zánik není tak dávný, které ze starých časů vytrvaly až do století dvacátého a z nichž poslední snad vymizely až za války. To byly kuchyně a jídelny zároveň, beze stolů, bez židlí, ba namnoze i beze všech příborů. Nanejvýše že některá z podnikatelek byla opatřena několika

vybrakovanými talíři nebo hrnečky. Plechovou lžíci přinášel si host buď v kapse nebo v botě, a kdo neměl ani lžíce, tomu za vidličku posloužily vlastní prsty. Nejznámějším střediskem těchto kuchyní byl Uhelný trh, a do zřízení staroměstské tržnice taky loubí na Vaječném trhu, jež bylo tehda o několik domů delší než nyní. Pražským jazykem se tam arci říkalo „pod podloubím".

Byly to nejen „restaurace", byly to i kavárny, a lidový vtip, kterému nikdy nebylo zle o nápad, zbrousil si taky na těchto zjevech. Když jsem dávněji než před padesáti lety uslyšel poprvé „Hotel Kandelábr" — „Hotel Černá nůše" nebo „Kavárna v nůši", nerozuměl jsem tomu hned, ale brzy jsem poznal, oč běží. Neměl jsem na Uhelný, na Vaječný trh daleko. A tam tedy jsem poznal prosté to zařízení pražských kuchyní pod širým nebem a někdy později jsem okusil taky jejich plodů, abych věděl všechno.

Je tomu jen několik neděl, když jednoho dne v říjnu byl odstrojen starý plynový kandelábr na Uhelném trhu, potom rozebrán a na pevném valníku odvezen i jeho kamenný podstavec. Stalo se tak při nové úpravě dlažby na trhu a zřizování podzemního veřejného záchodku, a tak tedy navždy zmizel i někdejší hotelový „štít", který tu stál půl století, a v jehož stínu a v zimě i za jeho světla tu bývalo obědváno, svačeno i večeřeno.

Tehdáž brzy po ránu přišla bába (račte pro-

minouti, to bylo všeobecné označení takové paničky stravovatelky) nebo dvě i tři, se vším svým kuchyňským zařízením. Nůše neb i malý vozík, v tom bytelný železný uhelník nebo kamínka na dřevěné uhlí, dva tři železné hrnce, pokličky, naběračka — nu slovem, čeho k vaření třeba. „Bába" roztopila pod hrnkem s vodou, rozfoukala ohníček, a zakrátko její okolí bylo naplněno vůní řeřavého uhlí, mnohdy i čpavým dýmem, když bylo uhlí nedobře vypáleno. Nejprve vařila „kávu", ježto ostatní prodavačky chtěly snídati, a můžete si pomysliti, že to byla dobrá, silná káva! Ale již taky škrabala brambory a lámala suché skývy a krajíce chleba na dopolední a polední polévku. V těch železňácích se rozvařil mnohý „láblík" vojenského komisárku. Taky kastroly jste tu vídali, i pekáče, ačkoli „pekáčové báby" se nejraději usazovaly pod zmíněným loubím Vaječného trhu, u jeho pilířů, aby byly poněkud za větrem. V kastrolech, na pekáčích svítily smrtelnou bledostí cezené nudle a žlutaly se šťouchané brambory, velmi často i jahelník. To byly nejobvyklejší příkrmy. Za poledne býval hotel Kandelábr obstoupen mnoha lačnými, a kdo právě spěchal a nemohl se dočkati talíře, z něhož pojídal host, jenž dříve přišel, vykřikl na prodavačku:

„Za dva na dlaň, paní Bábi!"

Dostal tedy na „dlaň" buď nudlí nebo jahelníku. Ale na dlani to pálilo, a tak milý host přehazoval hrst příkrmu z ruky do ruky, než mu

trochu vychladl, a z té hrsti přímo ukusoval. Toto „za dva na dlaň" dávno se již v Praze neslýchá, ale v léta sedmdesátá bylo zvolání to příslovečné, a zvláště příslušníci pražské Flámy, pražského Pepictva, pokřikovali je na sebe vzájemně, hlavně když chtěli zlehčiti kamaráda a naznačiti, kde obědvá.

V těchto nejprostších pražských „kuchyních" bylo lze se naobědvati za čtyři, za šest krejcarů. Noblejší byly pekáčové závody pod loubím, kde se smažívaly taky lívance, karbanátky, a kde se i husy pékávaly. Okolo roku sedmdesátého ukrajovaly tu prodavačky porci husy za dvanáct, za čtrnáct krejcarů. Arci zas pouliční pražský vtip rozkřikoval, že se tu pekou samé husy přejeté nebo sešlostí věku zemřelé.

Bylo po obědě, a paničky vařily kávu, svačinu. O hygieně se tehdy ještě nemluvilo a tak tedy kavárničce pod širým nebem stačily dva, tři hrnečky pro všechny hosty a bez vyplachování. V ty doby bylo mi nápadné, že jedna z paniček má na motouzu nejen lžíce, ale i hrnečky. Na špagátě asi tak tři lokte dlouhém, právě co by stačilo od nůše do úst. Proč pak to, paničko?

„Ale onehdá mi jeden takový lump utekl s hrnkem, než jsem se otočila. Dá za kafe tři nováky — a hrnek byl za štyry!"

Ještě před válkou, ba snad v počátcích války, vídal jsem takovou přenosnou či lépe

převoznou obědvárnu v ulici Jilské, kde tvoří malé náměstíčko před kostelem dominikánským.

Způsob „vaření" byl v pozdějších dobách jiný. Podnikatelky obcházely hostince, snad i kuchyně malých hotelů, a skupovávaly nejen odpadky kuchyňské, ale i zbytky po hostech. Bez rozdílu pak házely všechno do svého kotle, v němž to ohřívaly. U kotlíku visela naběračka. Kdo zaplatil čtyry nováky, mohl si naběračkou hrábnouti do kotlíku, až na dno, ale toliko jednou. A co vyhrábl, bylo jeho. Leckdo ulovil kus masa, jiný vytáhl jenom naběračku řídkého. Reptati nesměl nikdo. Takový lov se podobal pohádce o „úhoři mezi hady". Ale cvik je velká věc. Byli mezi navštěvovateli umělci, kteří vždycky šťastně zalovili a přišli na své peníze. Ostatní chudáci vytáhli jen lžíci polévky.

27.

(„Otec studentů“ František Pěkný. — Pražské uzenářstvi. — Uzená polívka. — Emanuel Uggée. Pražské „taliány“ a jejich pravzor, vlašský „bologna“. — Václav Lufr v Jirchářích.)

Jestliže se již obíráme žaludkovými starostmi někdejší Prahy, starostmi tak všedními, prosaickými, ale v životě drobných lidí tak důležitými a časem dravými a bolestnými, nemůžeme tu pominouti muže, který již od padesátých let minulého věku vynikal vzácným lidumilstvím a k němuž se v tísni uchylovalo mnoho nuzáků. Byl to František P ě k n ý, prostý český hospodský. Poznal jsem ho z ulice na sklonku let šedesátých, blíže pak na počátku sedmdesátých, kdy jsem chodil do kupeckého spolku „Merkuru“, který měl tehda své místnosti v rozsáhlém starém domě na Václavském náměstí, jemuž bylo říkáno u Chalupeckých, za dávna u Vunšviců nebo taky „na staré stráži“ — po pražsku arci „na starém hauptvachu“. Byl to dům, na jehož místě nyní stojí hrdopyšný palác Hvězda. V tom byla tehda nepatrná hospoda „u krále Václava“.

Zjevem tělesným lišil se Pěkný naprosto ode všech svých druhů v povolání. Kdežto většina jich vypadala vždy hezky blahobytně, mnozí pak byli jako z másla, Pěkný byl vyšší a hubené postavy, skoro vychrtlý, a kdežto bezmála všichni hospodští bývali hladce oholeni nebo nanejvýš se pyšnili kníry, Fr. Pěkný měl dlouhou, poněkud naryšavělou, ale již prokvétající bradu, a jeho zevnějšek mohl býti nazván ošumělým. Jeho tvář byla zbrázděna vráskami, jeho zraky nasvědčovaly spíše životu duševnímu, přemítavému. Slovem, Pěkný vypadal jako myslitel, a není pochyby, že se mnoho namyslil. Byl svého rázu jediný, již nikdy jsem se nesetkal v té živnosti se zjevem jemu podobným. Arci tehda ještě jsem to v celém rozsahu nemohl pochopiti. Často však jsem o něm slýchal již před půlstoletím, od svého strýce, od svého bratra a jeho kolegů, a často jsem vídal, kterak jest Pěkný mimojdoucími zdvořile, ba uctivě pozdravován. A říkali mu tehda všeobecně „otec studentů". Tohoto označení si právem zasloužil. Jeho srdce, jeho ruka, jeho kapsa byla vždy každému potřebnému otevřena, jeho stůl hostinský byl mnoha hladovějícím prostřen.

Nemám po ruce životopisu Pěkného, jejž kdysi na popud Ignáta Hořice pro časopis „Hostimil" napsal J. L. Turnovský, ale laskavostí p. Matěje Valenty, bývalého kavárníka pražského, dostalo se mi fejtonu „Hostimila" z roku 1915 — byl to článek jubilejní. Pěkný totiž se narodil

roku 1815 v Kutné Hoře, v časném dětství přišel do Prahy (otec jeho provozoval tu hostinství), devatenáctiletý pozbyl otce, o dvě léta později taky matky, a 21letý Pěkný se oženil, aby živnost udržel. V rodině byl stíhán osudem neblahým. Měl deset dětí, ale jen jediný syn dospěl mužného věku. Ten byl důstojníkem. Někdy r. 1865 u Terezína skočil za tonoucím druhem do Labe, zachránil jej, sám však z prudkého nastuzení za několik neděl zemřel.

Není pochyby, že z těchto rodinných ztrát utrpělo srdce Pěkného mnoho palčivé bolesti, ale snad právě tyto vlastní bolesti učinily jeho srdce přístupným pro strádání jiných. Pohřbívaje jedno dítě po druhém, vynaložil všechnu svou lásku na trpící bližní. V letech padesátých (podle „Hostimila“) měl hostinec na Františkánském náměstí (nyní Jungmannově), a tu již byl mecenášem českých herců, kteří tehda živořili. Bylať česká představení v podruží divadla německého, stavovského, hrávalo se jen v neděli a ve svátek odpůldne. Poctivý a nehlučný vlastenec Pěkný chápal význam divadla pro český život, znenáhla se probouzející. Jeho stůl byl hercům k službám, a když beneficianti neodbyli vstupenky jinde, dobral je Pěkný. Co z nich prodal hostům, prodal, zbytek rozdal zdarma studentům.

Později měl Staroměstskou pivnici vedle Železných dveří v Jilské ulici, kde se mu dobře dařilo. Odtud byl vyzván do Měšťanské besedy,

tehda „u černé růže“ na Příkopech — a tam prý přišel o všechny své úspory. Nyní klesal hospodářsky hloub a hloub. „U krále Václava“ na Václavském náměstí jen živořil, „u města Pešti“ v Rybní ulici pohořel nadobro.

Pokud se mu dařilo dobře, vydržoval mnoho studentů zdarma, jiným čekal. A mnohým i na taxy při zkouškách hotové peníze půjčoval. Slibovali, že zaplatí, ale málokdo se na něj později rozpomenul, i když byli v pěkném postavení. Poněvadž byl Pěkný pražským měšťanem, byl v listopadu 1873, chorý na těle a na duchu zlomen, dopraven do chudobince u sv. Bartoloměje, kde už 13. března 1874 zemřel. Jeho choť Apolena přežila jej o několik let.

Svou dobročinností Fr. Pěkný dopomohl mnoha mladým lidem k existenci, sám žalostně skončil. Taky nad jeho hrobem by mohlo býti napsáno: Kdo chceš vlasti vděk si získat, přízeň doby nehledej! Ale hrob Františka Pěkného je neznám. Nebylo nikoho, kdo by oň pečoval, pro vděčnou paměť jej udržel. Žije-li snad ještě kdo z jeho někdejších strávníků, dojista že uchovává památku Pěkného v srdci svém.

*

Letmý náčrtek někdejšího „stolování“ pražského nebyl by úplný, kdybychom na tomto místě nevzpomněli také jedné živnosti, která byla, jest podnes a snad ještě dlouho zůstane výlučnou spe-

cialitou Prahy, specialitou takřka „světoznámou". Míním tu naše české, ale hlavně pražské uzenářství. Není pochyby, že se vepřový dobytek plemení ve mnoha končinách světa a že, kdekoli se rodí, požívá se i jeho maso nejen čerstvé, nýbrž i na delší dobu všelikým způsobem uchovávané, tedy nasolené, nakládané, hlavně však vyuzené. Ale snad nikde nedostanete tak dobrého sousta uzeniny jako v Praze. Přesvědčil jsem se o tom nejen sám na všech svých vyjížďkách do ciziny kamkoliv, na vlastní oči, vlastním jazykem a chutí, ale ubezpečili mne o tom taky cizinci, kteří do Prahy na chvíli zavítali a zde si na naší specialitě pochutnali, i mnozí jiní za hranicemi, kteří kdy v Praze pobyli a na požitek pražských uzenářských výrobků zapomenouti nemohli. Uzenářské závody na příklad v Německu sice dávno před našimi nynějšími vynikaly velikostí svých krámů, úpravou svých výkladních skříní, které byly učiněnou výstavou výrobků jak malovaných, že se srdce na ně smálo, ale když jste vešli a poveleli si, tu se vám zastesklo po soustu uzeniny domácí. Proslulé jest uzenářství durynské, brunšvické, dráždanské — nic však naplat, českému se nevyrovná. Slavná a světoznámá jest odedávna pražská šunka, a snad v každém hotelu střední Evropy setkali jste se s ní na jídelním lístku, třeba že to nebyla vždy šunka pražská, jako taky všade najdete „plzeňské", které se vaří třeba ve Štokholmě, v Christianii, v Amsterodamě i v nejednom městě

Německa. Taky na jihu shledáte se často v lepších restauracích a hotelech s šunkou „pražskou“, která však nikdy Prahy neviděla. Bývá to šunka štyrskohradecká, která se snaží závoditi s pražskou, ale zkušený člověk pozná hned, že to není krajanka. Úprava pražské šunky dojista není a nemůže býti žádným tajemstvím, vždyť tovaryši toho řemesla čas od času se vydávali do ciziny, zakládali tam živnosti. Setkal jsem se s českými chasníky uzenáři i za hranicemi, taky v Paříži. Ale zdá se, že se vždycky musili podrobiti tamním zvykům.

Nejdůležitější okolností jest, že skoro všady (mimo Vídeň, tuším) a hlavně v Německu převládá uzenářství „studené“, u nás „teplé“. A toto naše uzenářství bylo odedávna útulkem všech, kdož večer toužili po teplém soustě a nemohli se s několika svými krejcary odvážiti do hostince, kde před půlstoletím bývaly nejlacinější večeře za dvacet krejcarů. Větší jedlík byl by snědl dvě — a kde chléb a kde sklenka piva? Za dva šestáky však jste se v minulých dobách v jídelně uzenářské dosyta najedli, i krajíc chleba i sklenku piva v to počítajíc.

Starý rakouský „čtyrák“ byl tehda v kapse malého člověka velkým penízem, a tak pražští uzenáři v léta šedesátá i na počátku sedmdesátých vyráběli dvojí druh uzenáčů čili cerbulátů, kterým arci Pražan říkal a podnes říká paškudným slovem německým „buřt“, jako taky poctivé české b a-

chořici říká „presbuřt“ nebo, chce-li mluviti po česku, tedy krásným překladem „tlačenka“, ne-li dokonce „lislice“. Ale co chcete! Vypoulila na mne onehdy jedna hloupičká slečinka u pekaře oči a náramně jí bylo k smíchu, když jsem požádal o slaný karásek. Holka v pekařském krámě neví, co prodává. Ponaučil jsem ji o tom, a myslím, že už do smrti nezapomene, co tedy je karásek. Od zlořečené vojny prodávají nám pekaři taky „veky“, ač jsme vždycky kupovali a dostávali šišky. Ale tyto „veky“ nám nepochybně přinesli vojáci domů. (Cerbulát pochází z vlašského cervellata, a to slovo k nám nejspíš přinesli vojáci Taliáni, jako mnohá jiná.)

Byly uzenáče po čtyřech a po pěti krejcarech, právě tak jako párky. V těch dobách vyráběla i tabáková režie dvoje „kuba“, čtyráková a pětikrejcarová. Když pak zmizely čtyráky, zmizely i lacinější výrobky, jako taky po zániku starých dobráků ($1^1/_2$ krejcaru) bylo rázem vše „zaokrouhleno“ na dva nové.

A teď počítejte: dva uzenáče osm (později deset) krejcarů, patka chleba tři, a bezmála žejdlík piva čtyři = patnáct krejcarů. Byla to blahobytná večeře pro každého, kdo musil počítati s krejcarem. Na tisíce studentů, drobných řemeslníků, malých úředníků a dělníků večeřelo tak po dlouhé doby až do nedávných let předválečných. Ale nejen jednotlivci, tak žilo i na tisíce menších

rodin, ve kterých nemohla býti den co den chystána „teplá večeře“, ač nebyla-li tou večeří mísa úkropu a mísa brambor na loupačku, což se v požehnanějších rodinách vařívalo, když zaduly první zimní větry a když se zabělel první poprašek sněhový.

Byl ještě jeden výrobek uzenářský, který se tenkráte přidával zdarma, a to byla „polévka“ z kotle, v němž se vařily šunky, uzenina a ve kterém se celý den ohřívaly uzenáče a párky. Mnohý svobodný mladý muž, jenž bydlil v podnájmu, v pokoji „se zvláštním vchodem“ (nebo i bez takového vchodu), posílaje si pro dva párky k večeři, poznamenával ke službě výslovně: „Vemte na ně hrneček . . .“, a to značilo, že je má přinésti v té „polévce“ z kotle uzenářova. Ostýchavější mladíci připojovali ještě: „. . . aby párky nevystydly“. Začátečnice služka se podivila, že pak ten hrníček našla vždy prázdný. Ano, mladý pán do hrnečku nakrájel chleba, vyjedl polévku do poslední kapky a potom teprv ji zajídal párky. Večeře tak byla sytější. A nemyslete, že tímto způsobem stolovali jen drobní studenti. Byli to mnohdy hotoví doktoři práv i mediciny a profesoři-suplenti. A bývaly to mnohdy celé rodiny, které si pro párky posílaly s hrncem větším neb menším, a uzenář podle počtu párků přidával polévky; dvě, tři i čtyři velké sběračky. Taková sběračka visela vedle každého kotle. Bývala sice ta polévka někdy jako krušec slaná, až se jazyk

kornoutil, ale najedli jsme se jí v ty doby dosyta, nikdo ji nevylil.

Zdá se mi, že tento způsob doplňování večeře dávno pominul. Dávno již nevídám, že by lidé chodili pro párky s hrnkem. Možná, že by zhýčkaný, rozmařilejší žaludek dneška takovou polévkou pohrdl.

V zimním období bývaly u všech uzenářů jaternice. Jako podle nějakého zákona objevily se na krámě ten týden po svatém Václavu první, a v úterý před velikonoci bývaly poslední, třeba že mnohdy po časných velikonocích ještě mrzlo a sněžilo. Byl to utkvělý zvyk. A tu mnozí uzenáři podávali nejen vařené (a večer ohřívané), ale i smažené. Taková jaternice s hodnou hromádkou mastného zelí i s krajícem chleba stála dvanáct krejcarů.

V pivovarských průjezdech však — a mnohdy již napolo na ulici — smažívaly se jaternice až do parného léta, ba mnohdy celý rok na rozsáhlých železných pekáčích, od rána do večera, syčíce a praskajíce, a známý z těch časů pouliční pražský vtip tvrdil o nich, že se na těch pekáčích tyčí jak hadi, zdvíhajíce „hlavy" a lákajíce tak jedlíky. Po pěti, po šesti krejcarech bývaly tyto smažené jaternice „u tří koulí" na Perštýně, u Petráčků v Dlouhé třídě, „u labuťů" na Poříčí a všady po Praze. A když si pomocníci z velkoobchodů posílávali pro takovou dopolední snídani, říkávali sluhům neb učedníkům: „Franc, přineste mi jed-

noho b a n d v u r m a!“ Byl to nejlacinější a v zimě vítaný požitek pro žaludek, třesoucí se chladem ve studených sklepeních přízemních, kde všechny údy zimou tuhly a ruce až na prasknutí opuchaly. Pravda, bývalo v takových výrobcích více chleba než poctivého prejtu z drobů, ale bylo to teplé a tučné, a hladový žaludek není vybíravý. —

V ty časy, před lety padesáti a taky ještě dlouho potom, nemohli jste si pražského uzenáře pomysliti bez udírny — bez v l a s t n í udírny totiž. Sebe menší podnikatel byl skutečně uzenářem, a každé sousto, které vám večer prodal, bylo jeho výrobkem od prvního do posledního, počínajíc nákupem syrového masa za časného jitra, vlastně ještě v noci — na jatkách čili na trhu, jak říkali, jeho čtvrcením a nakládáním do soli a sanytru, překládáním, sekáním prýtu, přiměšováním „dunstu“ atd. Za každým krámkem nebo někde na dvorečku byla udírna, kde se v dýmu z pilin udily všechny ty chutné věci, párky a cerbuláty dvě, tři hodiny, velké kusy třeba celou noc, zejména šunky. Jak by se tehda byl podivil známý pan Zvěřina z Celetné ulice (na tehdejší dobu již velkouzenář), jak by se byli podivili pánové Klomínek, Jonák, Andres, Kolínský, Čermákové, Tůmové, Rubešové a jiní a jiní, kdyby jim byl kdo poradil, aby prodávali cizí výrobek. Nebo tehda ještě se nikomu nezazdálo, že taky v tomto odvětví zavládne výroba tovární. Byloť uzenářství živ-

ností čistě domáckou, mnohdy řemeslem rodinným, děděným s otce na syna, právě tak jako pekařství, a teprve vnuk se oddával povolání jinému. Tuším, že to byl podnikavý Antonín Chmel, jenž na Královských Vinohradech zřídil první továrnu toho oboru, a na pražských výstavách v letech devadesátých vidělo již i široké obecenstvo, jak se v takové továrně pracuje. Po vzoru Chmelově vznikaly pak továrny další, zvláště poslední léta. Za někdejší ruční sekáčky a „kolébky" pracují nyní mohutné stroje, hnané parou nebo už jen elektřinou, a vychrlí za půl dne více zboží než kdysi mohly pořídit malé závody dohromady za týden. Tovární tou výrobou nastala v živnosti uzenářské značná změna. Nyní snad polovina všech uzenářských závodů dostává své zboží hotové z továren, a sekatura s udržováním lednic a chladíren a vlastních udíren pomine jednoho dne naprosto. Někdejší domácká živnost změnila se v průmysl.

K nejchutnějším „plodům" uzenářským náležel pražský „talián", ač se vlastně neudí, nýbrž po příslušném uležení v chladném sklepě vaří. Bylo mi kdysi řečeno, že do prvé poloviny minulého století Praha této pochoutky neznala. Nevím, je-li tomu tak. Ale v letech šedesátých proslul výrobou taliánů pan Emanuel Uggée (Užé) v Rybní ulici, jehož rodina, jak jméno nasvědčuje, byla nejspíše původu vlašského. Sám již byl dokonalým Pražanem. Postavy byl neveliké, ale ve

svém oboru byl opravdu veliký. Dělali sice již tehda všady po Praze taliány, žádný však výrobek se nevyrovnal výrobku jeho. Jeho taliáni se jen „vypíjely", poněvadž prý je vařil plné čtyři hodiny. Při tom dlouhém vaření však jich mnoho popraskalo, bylo mnoho „aušúsu" čili braku, a to si dnes — když nejlevnější talián stojí dvě koruny — nesmí žádný jejich výrobce dovolit. Proto, pánové a paničky, jsou dnešní taliáni tužší, než bývaly za dávna, jen proto. Ale dobré jsou taky.

Jméno slavného výrobce dalo vznik jistému vtipu, který mne velmi zarazil, když jsem jej poprvé kolem roku sedmdesátého uslyšel. Byl jsem pozván do rodiny a na otázku domácího pána, co je k večeři, odpověděla domácí paní s úsměvem: „Přichystala jsem ti dnes u ž o v k y, když ty je tak rád, a našemu hostu jistě taky budou chutnat."

Vyvalil jsem oči, že snad budeme jíst nějaké hady, ale na stůl přinesli mísu taliánů od pana Uggé.

Nu ano, U ž é = u ž o v k y!

Potom jsem se dlouho pídil po jejich původu, ale ani žádný odborník mi nemohl pověděti o jejich „pravlasti". Až za dlouhá léta jsem to zjistil na moři, na palubě Lloydového parníku cestou do Dalmácie. Tam jim říkali „bologna" a na mou otázku se mi dostalo vysvětlení, že pocházejí z italského města Bologne (Boloňa, za starodávna Bononia), proslulého nejen starobylou universitou,

ale i průmyslem uzenářským, zejména mortadellou. Okusil jsem tedy pravých „bologní", ale na čest a slávu pražského (nyní ovšem dávno zesnulého) pana Uggée musím po pravdě říci, že jeho výrobky byly mnohem lepší. Přizpůsobily se dokonale pražskému podnebí a chuti a bývaly kolem roku sedmdesátého po šesti krejcarech! Na počátku let sedmdesátých vyvstal p. Uggéemu vážný konkurent, uzenář Lufr v Jirchářích, jehož taliány se těšily skoro stejné pověsti a přízni a jehož jídelna byla ozdobena nástropními portrety denních hostí, tak na př. řezbáře Votočka a některých herců českého zemského divadla. Taky podobizna Lufra samého tam byla. Ten závod však dávno zanikl, rodina Lufrova byla stíhána jakýmsi tragickým osudem. A tuším, že je to právě někdejší Lufrova jídelna, kde již dlouhá léta holí a stříhá své hosty starý bradýř a veršovec pražský František Šimon (pseud. Lomnický), do jehož oficiny chodilo i posud chodí mnoho literátů, umělců-výtvarníků, novinářů a herců. I Neruda prý k němu chodíval, i Vrchlický, Olíva, Kaminský a mnoho, mnoho jiných, z nichž ovšem již taky mnoho odešlo. Jen jednoho slavného literáta českého prý nikdy neměl pod břitvou a pod nůžkami, ale toho se tu neodvažuji jmenovat, poněvadž na jeho zasloužilé hlavě by nůžky již dávno neměly co stříhat.

28.

(V prosinci 1922.)

(Staré vánoce. 1.)

Kam se to s námi stará zeměkoule zatočila! Či zdá se mi jen ve vzpomínce, že před půlstoletím bývaly vánoce jinaké, než byly letošní a ještě mnohé z posledních let, ba celých desítiletí?

Ani si netroufám s touto otázkou k pánům na pražské hvězdárně, na „meteorologii". Tam totiž mají zevrubné, stoleté a ještě starší záznamy o tom, jaké počasí kdy panovalo, jaké byly srážky, jaké se kdy bouře snesly na Prahu, jaké povodně ji zalily, kdy napadl první sníh, kdy začalo i přestalo mrznout atd. Nahlédli by do svých zápisů a mohli by mi půvabný můj klam z minulosti hravě vyvrátit, mohli by mi snad z černého na bílém dokázati, že taky před padesáti a šedesáti lety na vánoce pršívalo a že se lidé v blátě topili.

A přece — — Vidím ty dávné staré vánoce ve sněhu nejen sám, vidí je také se mnou i všichni staří pamětníci. Napadlo nám na ty krásné svátky sněhu, že jsme se v něm brouzdávali po kolena, a pak ráno na Boží hod uhodil třeskutý mráz, že

jsme se z vánočních gratulací a procházek vracívali s ozáblýma nohama a s rukama zdřevěnělýma, třeba že jsme na nich měli tlusté vlněné rukavice. A do toho božíhodového mrazu svítívalo z jasné oblohy slunce, až se srdce smálo, třeba že se pod jeho nehřejnými paprsky taky zimou tetelilo.

Pravda sice, že podle kalendáře trvá podzimek skoro až do Štědrého večera. Ale tohoto rozdělení tehdejší zimy tak přísně nedbaly. Již svatý Mikuláš přicházíval se sněhem, který pak zůstával už ležet přes celý prosinec, a když se ponenáhlu ztrávil sám a zčernal, napadlo nového. Vždyť ho bylo v oblacích dost, aby znova a znova zalehl pole a lesy, venkov i města. Tak i Praha svítila vždy novou bělostí střech a zima trvávala skutečně celé tři měsíce a třeba až do svatého Josefa, zima tuhá, kdy dvanáct, patnáct stupňů pod nulou nebylo žádnou zvláštností, a to poctivého Réaumura.

Bylo to snad tím, že tehdejší Praha byla o pár tisíc domů menší? Že se nevytápělo nespočetné množství krbů a kamen a že nechrlilo tolik set komínů továrních mraky dýmu a čmoudu a nespáleného mouru do povětří, čímž se ovzduší nad městem ohřívá a tak se nám ponenáhlu i nad Prahou počíná zaváděti londýnská mlha?

Taky tuto domněnku by mi dojista a snadno mohl vyvrátiti některý z pánů odborníků. Ale ať mi neboura půvabnou představu vánoc někdejších a vší té nálady, která nás tehda obestírala.

Vmýšlím se v některý ten starý prosinec před

padesáti, pětapadesáti lety. Je už týden po svaté Kateřině, v adventě, schyluje se k svatému Mikuláši. V kostelích vyzpěvují za časného, tmavého jitra roráty. Zbožné paničky a babičky v průvodu dětí a vnuček, zahaleny v dlouhé „viklery" a s kapyžony na hlavách spěchají do chrámů páně. Na rukou visí mošny, kabelky, v nich jest ukryt zpěvník rorátový a voskový sloupek. Paničky jsou obuty v bytelné bačkory liberecké s dobrými podešvy koženými, ale jejich kroky nedusají. Tlumí je sníh v noci napadlý, který vrže a skřípá pod nohama a jiskří se ve mdlé záři posledních nočních svítilen plynových. Z kostelů zaznívají velebné, dunivé zvuky varhan. — — —

Rozbřeskuje se, Praha se probouzí. Skupiny kolísajících starých metařů objevují se v ulicích, aby zametli Prahu. Ale vysoká vrstva sněhu jest nad jejich síly. Slabé ruce mávají košťaty a shrabovačkami, jen aby jakž takž utvořily přechody na křižovatkách, s chodníku na chodník. Jízdní dráha zůstává nedotčena. Zato z domů se vyrojují domovníci, aby odmetli sníh s chodníků, na jejichž okrajích vznikají učiněné okopy sněhové.

Nejhorlivěji se zamétá na Uhelném trhu i na Vaječném a dále v Rytířské ulici. Ale tam nečekají na metaře a jejich nedostatečné výkony. Tam zametají ženy i muži, kterým záleží na tom, aby neseděli celý den ve sněhu a aby jejich krámce byly přístupny divákům a kupcům. To jsou podnikatelé, drobní živnostníčkové, jimž kyne tržba, vý-

dělek, živobytí. Vždyť je za několik dní 6. prosince, svátek štědrého světce, období papírových Mikulášů, chlupatých čertů a švestkových kominíků.

V ten čas, od svaté Kateřiny počínajíc, všechny majetnice koček — a zvláště černých — bedlivě opatrují své miláčky a nespouštějí s nich oka. V ten čas mívaly pražské kočky domácí vězení, zvláště černé, ježto jejich kožišina se tak výborně hodila na výrobu mikulášských čertů. A přes to mnohá Mícinka, mnohý Mourek, kteří ještě odpůldne mlsně chlemtali v teplé světnici mlíčko s misek, do večera zmizeli a již nikdy se k své paní nevrátili. Kdosi z domácnosti nechal neopatrně pootevřené dveře, kočička vyběhla — a ach! na kterého z těch zlořečených čertů padl tvůj hebký kožíšek! A kdo snědl pečeni z tebe! Marný žal, nikdo neodpovídal.

Náruče mikulášských metel se stuhami z hedvábného papíru, pozlátkem postříkaných, svítí na krámcích červenou barvou. Všady jsou vyloženi husaři a panenky, ošatky ořechů pozlátkem polepených, a ti švestkoví kominíci. Dávno jsem jich neviděl, těchto černých panáčků, vyrobených z lesklých, sušených a lepkavých švestek, s bílou papírovou čepičkou na hlavě, s žebříkem na ramenou. Snad je surovina drahá, snad se ze všech švestek navařilo marmelády a povidel. Vídal jsem je od dětství, a rok co rok nakládal nám svatý Mikuláš krom jiných drobotin i kominíčka.

Byl to zvláštní malý průmysl, kvetoucí vždy jen v krátkém období mikulášském a vánočním. Kominíčkova kostra byla z dlouhých špejlů, vbodnutých do malého čtvercového prkénka nebo špalíčku, a na těch špejlích byly napíchány sušené, scvrklé švestky. Kominíček měl koketně obě ruce opřené o boky. Byla to stará, zakořeněná tradice, a model jeho byl všady stejný, ať jste koupili panáčka v Hradci, v Praze nebo v Plzni. Ale zdá se mi, že to „umění" vyhynulo, a dnešní děti sotva takového kominíčka viděly. Osud jeho byl vždy stejný. Nakonec, když jsme si s ním pohráli, býval sněden. —

Největší však přitažlivost jevila malá, drobná divadélka, hotovená jen z pestrého papíru a v průčelí zdobená okrasami z bezové duše. Práce čistě samodílná. Stávala taky jen šesták nebo dva. Divadla umělejší, se zvláštním portálem, s malovanými neb tištěnými kulisami a dekoracemi, bývala na prodej toliko v krámech hračkářských, neboť takováto divadla stávala až několik zlatých. Něco takového nebylo by se na Uhelném trhu prodalo. Zato loutek bylo tam hojně na výběr. Měly hlavičky z chleboviny, křiklavě omalované, a šatečky na ně pořizovali sami prodavači. Bývaly po pěti až desíti krejcarech. O velikých divadlech nynějších, jako jest Alšovo a jiných umělců, o loutkách Alšových nebylo dávno ještě ani potuchy. Vše to bylo zůstaveno teprv době novější. —

Zato hraček, robených snad po celé století podle téhož vzoru, bylo vždy hojně. Dřevěných šavliček v dřevěných pochvách, takových též flintiček, patrontašek z černého lesklého papíru, papírových čák — kdož vyjmenuje všechny ty drobotiny, nad nimiž od rána do večera stávaly skupiny dětí s vyvalenýma očima, s neúkojnou dychtivostí v srdcích, s nesmírnou lítostí, když maminka neb tatínek šli nevšímavě mimo anebo jen zabručeli: „To je drahé, holenku!“ — A ta veliká, hořká zklamání drobných těch duší, když svatý Mikuláš nenadělil, co si přály. —

Minul svatý Mikuláš — ale trh na Uhelném trhu i v širším jeho okolí trval dále — pak už trh vánoční. A tento vánoční trh vrcholil na Staroměstském náměstí. Dávno ještě nebylo asanace, Mikulášské třídy, dávno ještě tam nestál Husův pomník a nepřejížděla elektrická tramka. Mezi starou radnicí a velebným Týnem se takřka přes noc vynořilo městečko bud a krámků, na krámcích množství pamlsků, perníku, sučuku, tureckého medu, jižního ovoce, marcipánu, obrázků, knížeček, hraček. Zpěváci vyzpěvovali své písničky, tepajíce rákoskami do voskovaného plátna na žerdi, na kterém byly namalovány hrůzostrašné výjevy — ilustrace k těm písničkám — a diváci a posluchači vydrželi stát u těchto morytátů a vyslechnouti písničku třeba desetkrát za sebou — načež si ji pro lepší zapamatování za dva krejcary koupili. Vojáci si je přinášeli do kasáren

a dívky služebné je pak na dvorcích, na pavlačích a na půdách prozpěvovaly až do jara, kdy si o pouti josefské koupily zas novou. Tenkráte ještě žily písně jako „Jeden kaprál od hulánů“ (jejíž skladatel prý v letech šedesátých byl za to zbásnění vyloučen z gymnasia — tak aspoň se vypravovalo), „Na hranicích města německého“ a jiné podobné. Ale i nábožné písničky se v ty doby hojně kupovaly a zpívaly. Dnes ovšem i tento trh ovládl repertoár kabaretní.

Na tento vánoční trh na staroměstském náměstí však se dostavovali i jiní podnikatelé. Vždy tu bývalo několik střelnic a bylo rozstříleno vždy na sta sádrových dýmek. Několik loutkářů rozbilo tu své stany a hrávali rytířské kusy až do desáté večerní, kdy pak malý Kašpárek zval „blahorodé obecenstvo a publikum“ zas na představení zítřejší. Pekelný Mezistáfl odnášel tu bezbožného Fausta třeba pětkrát za večer do horoucího pekla a kníže Oldřich bloudil tu smutně po černokosteleckých lesích od soumraku až do chvíle, kdy policajti obcházeli boudy a nadzdvihujíce hadrové „portály“ divadel volali: „Zavírat, zavírat!“

Nejen to. O těch dávných vánocích sjížděli se do Prahy a na staroměstský rynk majetníci všelikých „světových musejí“. Rok co rok se tu objevovalo mechanické divadlo, předvádějící práci v dolech, kutání v báních, všeliké panorámy, voskové kabinety, někdy se dostavila i dáma

s pouhým trupem, mluvící vosková hlava, mořská panna (sešitá napolo z vycpané opice, napolo z kapra šupináče). Ale jednoho roku přivezli taky velikou káď, v níž ukazovali živého tuleně. Kdo chtěl všechny ty zázraky viděti, potřeboval na to aspoň padesát krejcarů.

Dávno ještě nebylo potuchy o světle elektrickém. Náměstí bylo osvětlováno žlutavým světlem plynovým, které se rozlévalo z nádomních svítilen a z luceren kandelábru. A na krámcích svítili si prodavači svíčkami ve skleněných balonech, lampičkami s řepkovým olejem, a jen velcí podnikatelé a panorámisté měli zvláštní své osvětlení ligroinové nebo jaké. Ba, někteří měli i plyn, stlačený v kožených měchách. —

Ostatními ulicemi pražskými, zvláště třídami obchodními vanul zvláštní předsváteční šum a ruch, který se zesiloval, čím blíže bylo k Štědrému dni. Nebylo tramky, nebylo automobilů, toliko drožky a fiakry se prodíraly napadlým sněhem, který tlumil rachot kol i kročeje chodců. Nebylo řvavých transparentů reklamních, nebylo oslepujících rudých světel na domech a na střechách. V podvečer snášela se lehká mlha a v té se utápěly žluté plameny plynové, místy probleskovaly jako bludičky. Výkladní skříně ovšem byly ozářeny, pokud tehdejší způsoby osvětlovací dopouštěly, a před nimi se kupili chodci, zkoumavé jejich zraky zpytovaly, co přinésti k Ježíšku dětem, rodičům, manželům,

milovaným dívkám a hochům. A v duchu byla přepočítávána kapesní hotovost, zda stačí na toto, na ono. —

Poznovu začalo sněžiti. Vločky šlehaly do tváře, do očí. Ale nikdo neutíkal domů. Naopak, tento sníh, a sebe hustší, náladu vánoční jen zmnohonásobil. Teď teprv tušil každý blízkost Ježíška kdesi v oblacích nad sebou. Sněžilo za krk a studilo, ale to zavdávalo jen podnět k veselým výkřikům, jekotu a smíchu. Večerní chodci vypadali za chvíli jak sněhuláci. Lidé zcela neznámí usmívali se na sebe, jako by si navzájem říkali: „To je to hezké, viďte že?“

Ani dusotu koňského nebylo slyšeti v těchto dnech, nebo jen stlumeného, jako by nic nemělo křiklavě porušiti klid a radostné povznesení nastávajícího svatvečera. A tu pojednou, slyš: Cinky-linky-cink! Rolničky. A ze sněhové zátopy noří se sáně. Koně vesele pohazují hlavami, jako by taky jim zvuk rolniček lahodil, na kozlíku kočí v mohutném kožiše, v saních panstvo v kožiších, na zadním kozlíku sluha v kožiše.

Sáně! V Praze zjev dávno nevídaný a již snad nikdy nebude vídán. Ale tehda, když napadlo sněhu, sjížděla se venkovská panstva do Prahy na nákupy i návštěvy. Na hmotnějších, těžších saních přijížděli hospodáři, statkáři, páni fořti; na saních lehkých, úhledných, štíhlých tvarů vyjížděli si páni velkostatkáři, a ti taky zhusta sami řídívali spřežení. Tehda však i pražští drožkáři

a fiakristé, vidouce stálý sníh, zatáhli své vozy do dvorů, a pak jste mohli na pražských „štaflech“ viděti řadu saní. Pak bylo naprosto zřejmo, že zima nastoupila svou vládu. Dnešním dětem jsou „opravdické“ sáně zjevem neznámým. Znají je toliko z obrázků. Prahou dávno, dávno nezazněl třepetavý zvuk rolniček vysoko nad koňskými hlavami nebo na jejich postroji.

29.

(V lednu 1923.)

(Staré vánoce. 2.)

Neodlučným příznakem vánoc velkoměstských a tedy taky pražských snad odedávna jest vánoční stromeček, „planoucí sterými světly“, jak bývá líčeno ve vánočních povídkách. Pražské děti nemohou si pomysliti Štědrý večer beze smrčku, plného voskových svíčiček (ba, v poslední léta již ve mnohých domácnostech se stromeček osvětluje elektrickými žárovkami), a pod ním nakupených dárků. Rozzáří se jim na Štědrý večer, poznovu jej rodiče osvětlí na Boží hod, na svatého Štěpána, načež posledně zaplane na Nový rok, ba mnohde ještě i na Tři krále, neboť to je poslední vánoční svátek.

Tak tomu uvykly pražské děti odedávna. Ale my, kdož jsme před šedesáti, před padesáti lety vyrůstali na venkově, a nejenom na vesnicích, ale i ve městech, nepoznali jsme ve vlastních domácnostech „kristbaum“ a „kristkindla“, jak se tehda všeobecně říkalo. Toho přepychu dopřávaly si jen rodiny vynikající majetkem a společen-

ským postavením. A my drobná chasa z domů nemajetných a chudých naslouchávali jsme po svátcích s ušima odstávajícíma a s očima na šťopkách šťastnějším svým „bohatým" spolužákům, když nám líčili, jak po večeři najednou „kristkindl" ve vedlejším pokoji zazvonil, a když se tam vhrnuli, tu stál osvětlený „kristbaum" — a ještě taky bylo otevřeno okno, kterým kristkindl přiletěl a zas odletěl, s četným štábem svých průvodců andělíčků. A nám vrtávalo hlavou, proč ten kristkindl je tak štědrý právě jen k dětem rodičů bohatých? Snad že by měl spíše pamatovati na nás, kterým nedá nikdo nic nebo jen máloco. Tuhle hořkou výčitku jsme nosili v srdci po několik let, pokud nám nebyly „otevřeny oči" nějakým drbanějším spolužákem, který dříve než my pronikl tajemství toho nadělování. A tak se mi zdá, že to byl spolužák náš Kvasnička, takový drobný, vždycky umouněný štvanec, který nehledanými, prostými slovy nám podal vysvětlení záhady: „Ty vole, snad nemyslíš, že to vopraudu naděluje krystyndl? Dyby měl tatínek dům, tak by nám taky nadělil..."

Na venkově, ve vesnicích i v městech, nadílel tehda všeobecně svatý Mikuláš. A byť i byl za okno položil dárek sebe menší, vždy jsme nad ním byli u vytržení, třeba že přinášel věci potřebné a hlavně takové, které nám rodiče tak jako tak musili koupit.

Na Štědrý večer byl v malých a skromných ro-

dinách na venkově jiný zvyk. Jakmile se na stole objevila rybí polévka, postavila hospodyně u každého talíře voskovou svíčku „třínožku" (totiž rozeklanou na spodku ve tři nožičky), modrou, červenou, zelenou neb žlutou, a rozžehla je. Takové svíčičky bývaly po třech krejcarech, po čtyráku, a to bývalo naše štědrovečerní osvětlení, náhrada za stromeček „planoucí sterými světly". Taky v Praze jsem se s tím v některých rodinách setkal.

Naše babičky a staré tetičky měly o těchto vánočních třínožkách zvláštní pověru. Prý komu na stole nejdřív dohoří, budoucích vánoc nedočká. A to mnohdy měnívalo sváteční náladu večera v plačtivou. Tak tedy rozumnější maminky sfukovaly všechny svíčky, než mohly dohořeti, s poukazem, že jich ještě kousek musí zůstat na zítřek, na pozítřek. Hodu božího a svatého Štěpána se ta pověra již netýkala.

Sice taky u nás venku vánoce vydychovaly tajemnou sváteční náladu daleko napřed, skoro na samý počátek prosince, ale teprve v Praze pak jsem poznal, čím jsou velikému mraveništi lidskému, hlavně ve smyslu obchodním. Kde který živnostník, kde který kupec — všichni spoléhali, že je vánoční sezona vytrhne. Jestliže selhal prosinec, nestál celý rok za nic. Tak už o měsíc dříve zavládl Prahou zjevný i skrytý ruch pod každým krovem, a hlavně v domech obchodních. Zřízenci velkoobchodů nestačili otvírati bedny, párati

žoky, vyrážeti dna sudům s jižními plodinami, stáčeti rum i „brabancový“ olej, nandávati čaje do „původních“ krabic atd. Všechny regály a všechny nádoby byly denně naplněny čerstvým zbožím ze skladišť v nádvořích — a všechny zas bývaly do večera napolo vykuchány, ne-li docela prázdné, ježto zas od rána přicházeli zřízenci detailistů čili drobných kupců pro nové a nové zásoby. Tehda bylo v Praze jen jediné nádraží, v Hyberňácké ulici; druhé — západní — bylo daleko, daleko z Prahy, na samém konci Smíchova, a ještě nebylo spojovací dráhy přes Vltavu. Speditéři měli napilno, jejich valníky řinčely a hřměly ulicemi, z nádraží a zas do nádraží, od rána do večera, den ode dne, až pak na týden před vánoci hlomoz utichal, ježto bylo již všeho dosyta navezeno.

Zatím však — a již dávno před svátky — bylo i ve sklepeních a kumbálech za kupeckými krámy velmi nakvap. Tu býval na studeno vyráběn rum z lihu, vody, tresti rumové a máslové, i jiné lihoviny, zvláště sladké rosolky a punčovina. Staří kupci totiž mívali bohaté sbírky všelikých receptů na výrobu kořalek a likérů, v opisech, které získávali někdy za „drahé“ peníze, vzácnější návody třeba až po pěti i po desíti zlatých. Tento svůj „archiv“ receptů pečlivě tajili přede vším personálem, ježto z každého mládence, z každého učně mohl vyrůsti budoucí konkurent. Sami a s úzkostlivou bedlivostí odvažovali veškeré „inkredence“ čili součástky všech těch divo-

tvorných elixírů. Co nebylo v krámě, dodal materialista. Dávno již kupci od „studené“ té destilace upustili, neboť zatím vzniklo na sta továren, s jejichž dokonalými výrobky nelze ochotnicky soutěžiti, jazyky obecenstva se vytříbily. Ale tehda měla tato samodílná fabrikace veliký význam. Kupci totiž své stálé odběratele a hlavně odběratelky obmýšleli vánočními dárky. Paničky ze všech vrstev a kuchařky i panské z lepších domů již od počátku podzimu počítaly určitě s lahvičkou kmínky, vanilky, punče nebo s několika tabulkami čokolády, které jim jejich kupec při vánočním nakupování s vlídným úsměvem do košíku nebo do kabely zdarma vsune. Drobnější odběratelé dostávali po malé lahvičce, celoroční a vzácnější partaje odnášely si velkou láhev punče. Byly pak fortelné hospodyně, které této výhody dovedly jak náleží využitkovati. Od počátku listopadu počaly choditi střídavě ke dvěma i ke třem kupcům a dostávaly pak po lahvičce rosolky na dvou, na třech místech. A měly-li kmínku již doma, řekly si beze všeho ostychu: „Letos bych prosila o vanilku.“

Byl to starý, zakořenělý kupecký zvyk, toto obdarovávání odběratelů, a stál některé kupce mnoho peněz, a ještě s tím bylo dost mrzutostí. Mnohé paničky, nespokojené se svým vánočním údělem, počaly od svátků chodit jinam. Novodobý obchod bojoval dlouho proti těmto kupeckým vánočním nadílkám, po léta se dovolával

i pomoci časopisů, ale denní odběratelé stáli tvrdošíjně na svém starém „právu“. Až teprv někdy před dvanácti nebo patnácti lety bylo starému zvyku odzvoněno. Leda že domírá ještě kdesi v odlehlých končinách venkovských.

Před vánoci nestačil obchodníkům den, ani do tehdejších pozdních hodin, aby večer uvedli své sklady do pořádku a připravili se zas na zítřek. Tak sice kupci zavírali o desáté večerní vrata krámová, ale uvnitř při žlutém světle plynových „motýlků“ a namnoze ještě i při pouhém petroleji bývalo kutěno dlouho přes půlnoc. Tu váženo do kornoutů a sáčků po lotech i čtvrtlibrách kávy a cukru, po liberkách i dvoulibrách mouky, do malých kornoutů a psaníček celého i tlučeného koření atd. atd. Mnohý principál se tu praštil přes kapsu a věnoval svému personálu o sklenici piva víc, ba starší mládenci si za takové mimořádné práce směli někde za krámem i zakouřit, což jim arci všichni mladší záviděli.

Než i v jiných závodech byly prosincové dni nastavovány nocemi, a tu zejména vynikal veliký závod hračkářský a ozdobnický v úzké ulici Starého města, o kterém po Praze i po venkově šla pověst, že tam koupí člověk všechno, nač jen si vzpomene. („U města Paříže“ v Celetné ulici.) Tak docela doslova to sice pravda nebylo, do pařížského „Louvru“ měl daleko, ale bylo v něm nahromaděno zboží ze všech koutů světa, „artyklů“

na tisíce a na statisíce, ze dřeva, z kovů, ze skla, porculánu, z kůže, talmového zlata, perel skleněných i snad pravých, similidiamantů atd. atd. Nelze ani vše vyjmenovati. Zatím v novější době vznikly jiné podobné závody, a některý snad větší, ale závod, o němž tu řeč, byl před půlstoletím takovou zvláštností Prahy, že tehdejší ilustrované listy, které si málokdy všímaly všedního, běžného života a toho, čemu se říká „aktuality", uveřejnily dokonce jeho vyobrazení. Šéf závodu, podobající se vážným vzezřením a dlouhou bradou patriarchovi, znám byl tím, že personál svůj doplňoval jen vyučenci z obchodů koloniálních, kteří prý mu nejlépe vyhovovali a nejlépe se v jeho obor zapracovali.

Kdo v letech sedmdesátých šel v pozdní hodinu noční před vánoci mimo ten závod, mohl štěrbinami v přízemí i v oknech patra viděti, že se uvnitř svítí. A to tam na dvě neděle před svátky panoval ruch o přetržení. Všechen personál byl zapřažen horlivou prací do tří, do čtyř hodin zrána. Nesčetné zásilky byly vybalovány, jednotlivé kusy označovány cenami, ukládány do příslušných polic a skříní. Od prvního do posledního dostal tu každý pomocník večeři z blízké restaurace, jak jen si přál, k tomu piva dosyta, po večeři i černou kávu, a doutníků pro všechny tu bylo na vybranou. Starý pán přecházel místnostmi jako vojevůdce, shora dolů a zas nahoru, dohlížel, pomáhal a jen své lidi napomínal: „Kuřte, pá-

nové, ale jen mi nikde nezapalte.“ — Taky tam jednou hořelo, ale tuším z jiné příčiny, snad od přetopených kamen.

V takových závodech pracovávali tehdejší zřízenci bez reptání, těšili se na novoročné, kterým někteří šéfové neskrblili. Ale tehda se tomu neříkalo novoročné, tehda to byl pražskou kupeckou hafmatilkou „najársgeld“ nebo „najárskšenk“.

Vánoční smrčky vyskytovaly se tehda v Praze až někdy za týden po Mikuláši a později. A teprv na týden před svátky se objevovaly ryby, kapři. A když se objevili tito němí tvorové s vypoulenýma, jako ulekanýma očima, polykající našpulenými hubami nepřetržitě vodu a žabrami ji vypouštějíce, pak byly vánoce za dveřmi! Teď šlo do tuha, a hospodyně od rána do večera obklopovaly nádrže s vodou, odvažujíce a oceňujíce kapry pouhými pohledy.

Tenkráte ryby prodávali nejen rybáři z povolání, více bylo rybářů příležitostných, jenom na ty vánoce. Prodávali je i někteří kupci a hlavně to býval vedlejší časový obchod mnohých uzenářů. Bůh milý ví, kde se ohromné ty kádě uchovávaly a uchovávají přes celý rok, a že se v suchu nerozsypají. Na týden před vánoci se jich po Praze a předměstích vyrojilo na sta. V každé širší ulici, na každém skoro náměstí stála nějaká a někdy několik vedle sebe. Ještě nebylo tramvaje, nikde nepřekážely. Jen hlavní, elegantnější třídy jich byly

prosty. Objevovaly se tajuplně přes noc. Z nejbližších kašen bylo do nich načerpáno vody a zrána se hemžily žlutými kapry. Českou vánoční rybou jest odedávna kapr, ať šupináč nebo naháč čili špígl. Zřídka bylo vídati zelenavou štiku. Modravých candátů čili lupic (po pražsku „šílů") vůbec ne. Kdo měl na ty spadeno, musil pro ně k lahůdkáři. Candáta totiž nedopravíte na větší vzdálenost živého. Jen černí línové mrskali se tu a tam mezi kapry, a ti byli kupováni hlavně pro lepší chuť rybí polévky, ve které se na kaši rozvařovali.

Doprava ryb za těch starých časů byla hodně obtížná. Ještě nebylo tolik železnic. Nebylo ani dráhy severozápadní, ani Františka Josefa (nyní Wilsonovy), a největší množství ryb do Prahy přicházelo z jihočeských rybníků, z Třeboňska, od Blatné atd. Tak tedy se ryby přivážely po obyčejné nápravě, ve voznicích čili lejtech. Synové a tovaryši uzenářů vydávali se na ty daleké výpravy a jen prosili Pánaboha, aby nebylo ani příliš teplo ani ztuha nemrzlo. Oteplilo-li se, mnoho ryb zlekalo; uhodil-li prudký mráz, otloukaly se ve voznicích o tříšť ledovou. Ať po blátě, ať za mrazů, vždy byl návrat do Prahy spojen s velikými útrapami. Průvodčí povozů nesměli si dopřáti mnoha odpočinku, klidných noclehů. Za pozdního večera dojeli některé vesnice na krátký spánek, za tmavého jitra se vydávali dále, a zpravidla na noc dojížděli do Prahy. A nejednou celý

ten podnik vynesl malý výdělek, to když se navezlo ryb veliké množství a když ke všemu uhodilo mírné, teplé počasí. Potom rybám hned o několik krejcarů spadlo, prodavači se nutili, aby se jich zbavili, než se šupináči obrátí břichem vzhůru. Vánočnímu obchodu vždy svědčila zima v každém oboru.

Bývali chytráci hospodáři, kteří spekulujíce na teplou povětrnost nechávali si koupi kapra na poslední chvíli. Někdy však prospekulovali. Vraceli se z trhu buď bez ryby, nebo ji musili teprv hodně draho zaplatit. Hospodyňky pečlivé kupovávaly svého kapra aspoň na dva dni před svátky. Tehda totiž nebylo lze mysliti si Štědrý večer bez ryby na černo, a ta se ve zkušených domácnostech dělávala o den dříve. Paničky tvrdívaly, že teprve pak je dobrá, když se v té omáčce z perníku, sladkého piva, mandlí, hrozinek, ořechů a čeho ještě všeho přes noc uleží a na Štědrý den opatrně ohřeje. Nevím. Jen to vím, že nyní černá ryba z mnoha domácností nadobro vymizela. „Prosím vás," říkají paničky, „když sní muž dva talíře rybí polévky, potom patnáct nadívaných hlemejžďů a po těch dva kousky smaženého kapra — no a potom kousek jablkového závinu, kam by dal černou rybu? A děti se mi v té omáčce vůbec nechtějí patlat, ošklíbají se na to."

Jiná doba! Prý ani sladkého piva teď na černou rybu nedostanete, dokonce prý jest jeho prodej zakázán, aby erár na nějaké dani nebyl zkrácen.

Před padesáti, před šedesáti lety jsme pro sladké pivo chodívali do pivovarů se džbánkem. Tak za nějakých dalších padesát let bude černá ryba uváděna jen v Zíbrtově „Starobylém kuchařství".

30.

(V lednu 1923.)

(Hraci strojky, snad již vyhynulý výrobek průmyslový.)

S představou dávných, starých vánoc a celého jejich období spojuje se mi vzpomínka na dva průmyslné výrobky, bez nichž se jednak tehdejší štědrovečerní nadílky, jednak rodinné zábavy sváteční neobešly. Byly to mechanické hudební stroje a — karty. Dva předměty nesmírně rozdílné, oba pro zábavu a po obou byla veliká poptávka.

Nevím, kdy byly vynalezeny hrací strojky, ale jejich minulost je nepochybně dlouhá. Sám jsem je poznal již v dětství u nás na venkově, v domácnosti jisté zámožné rodiny. V parádním pokoji visel na stěně obraz. Byla to krajina s větrným mlýnem. Ramena tohoto mlýna byla sice taky malována, ale zvlášť na obraz přidělána, což jsem arci na první pohled nepoznal. Ale když domácí paní zatáhla za provázek po straně rámu, tu se za obrazem ozvala tenoučká, jako drátěná hudba, nějaký zádumčivý nápěv, nejspíše valčík, a zároveň se počala ramena větrníku otáčet. Když stroječek dohrál, zastavila se. Díval jsem se na oživlý větrník

jak na zázrak, naslouchal jsem hudbě všecek u vytržení. Dětská mysl nemohla to kouzlo pochopiti.

Později v Praze jsem se seznámil s těmito strojky zblízka a zvláště v dobu, kdy jsem je taky sám prodával. Bývaly ozdobou mnoha domácností a nebylo skoro předmětu, do kterého by se nebyly daly zasadit. Zhusta to bývaly o b r a z y, buď s mlýnem větrníkem nebo na vodě, někdy taky starým hradem. „Malbá" ovšem bývala zcela řemeslná, hudlařská, poněvadž hlavní věcí tu byla ta hudební mechanika. Bývaly taky h o d i n y s hracím strojem, a najdete je ve starých domácnostech podnes. Byly však i šňupácké tabatěrky s muzikou, hliněné nádobky na kuřlavý tabák, ozdobné krabice na doutníky, ženské „šatule" na šicí náčiní a na šperky, kteréž spustily hudbu, když se víko zdvihlo. Také majolikové džbánky na pivo mívaly pode dnem hrací strojek, ba i pivní sklenice, staré holby, a taky lampy „moderatórky". Slovem, sotva si můžete pomysliti předmět jen poněkud objemnější, do jehož dutiny, nohy čili postamentu by se nebyl mohl ukrýti hrací stroj. Sedli jste někde na židli — a židle začala hrát. Otevřeli u známých album s podobiznami — z alba se ozvala hudba. Ano, na počátku let sedmdesátých se vyprávělo o jistém žertovném hraběti, že má ve svém paláci zcela soukromé sedadlo, pro vlastní toliko potřebu, na které když usedne, spustí mu slavnou císařskou hymnu. (Mnohem

později, teprv před nějakými pětadvaceti lety, setkal jsem se s něčím podobným u jistého pražského, všelikých šprýmů milovného obchodníka. Měl ve svém krámě nalíčené sedadlo na pérách, na něž pobízel každého, kdo k němu poprvé zavítal. Přišla jednoho dne taky jeptiška pro nějaký milodárek na chudé neb nemocné. Sahaje po její sběrací knize, aby se zapsal, obchodník pobídl přívětivě návštěvu: „Račte se posadit, velebná sestro." Sestra vší vahou těla usedla, ale div se leknutím neskácela. Pod sedadlem se ozvalo strašlivé zabučení „sirény", která byla pod ocelovými péry upevněna.)

Největší množství řečených strojků hudebních a zvláště nejdrobnějších, asi sedm neb osm centimetrů zdéli a čtyři nebo pět zšíři, pocházelo ze Švýcar, tuším z Bernu. V léta šedesátá i sedmdesátá objevovaly se rok co rok ve všech českých kalendářích inserty tamní továrny Hellerovy, doporučující hrací stroje s dvěma až dvanácti, se čtyřmi až osmačtyřiceti (!) kousky, a nemají prý takové strojky chyběti „v žádném saloně, u žádného lůžka nemocných" atd. Nejobvyklejší — poněvadž nejlevnější — bývaly strojky maličké, dvoukusové, ale taky nejchatrnější; brzy se polámaly a pražskými mechaniky byly nerady přijímány do správky.

Snad je vůbec pravlastí těchto strojů Švýcarsko, země proslulých mechaniků (o jistém starém kuse mistrné mechaniky zmíním se jindy), země

kapesních hodinek a j. Ale v dobu, kdy tyto krásné hudební hračky byly tak obecně oblíbeny, vynikali také v Praze dva mistři, jejichž výrobky byly odborníky ceněny nad švýcarské. To byl Gustav Ř e b í č e k někde na Betlémském náměstí (původní firma prý zněla Řebíček & Willenbacher), a M. Alois M a l ý v Jilské ulici za dominikánským kostelem. Závod Řebíčkův byl větší, zaměstnával více pomocníků, nazýval se tuším továrnou a sotva mohl stačiti tehdejším objednávkám. Zevrubněji jsem poznal dílnu pana Malého, kam jsem častěji docházel, ježto moji šéfové si oblíbili jeho výrobky. Byl to již starý pán s mohutnými okuláry na nose a pracoval toliko se svým synem, kterému tehda nechybělo mnoho do třicítky. Otec byl vážného, skoro učeneckého vzezření, jakým se vyznačovali staří mechanikové. Syn jeho byl mnohem pohyblivější, jako ze samých nervů spletený. Oba pracovali v přízemní dílně, jejíž jediné okno vedlo na malý, mrtvý dvoreček — a v této dílně bylo třeba ticha, kterého ani myš svými tlapkami nesměla porušiti. Sedával jsem tam někdy dlouhé chvíle, třeba celé hodiny, čekaje na dohotovení neb opravu nějakého kusu, a dychtivě jsem přihlížel ku práci obou mužů. Tu jsem vídal všeliké součástky, z nichž se hrací strojky skládaly. Nejdůležitější z nich byly vyleštěné mosazné válečky, jako vyšpikované tenounkými a kraťoučkými jehlami ocelovými, a rovněž ocelové „klaviatury", podobné hřebenu,

jehož nožičky, od nejkratší po nejdelší šikmo prořezané, znamenaly vysoké a hluboké tóny. V hotovém strojku ležel hřeben pevně na kovové podložce, kdežto zoubkovaný váleček, poháněný pérem, se pod hřebenem otáčel, zdvíhal jehličkami nožky hřebene, a chvění těchto ocelových nožek vyluzovalo příslušné tóny. „Hrál" tedy váleček, a jeho jehličky znamenaly „noty". K rozměření těchto not na válečku, ke správnému jejich postavení bylo třeba dokonalého vzdělání hudebního, a tuto instrumentaci prý pro Gustava Řebíčka konával starý Stoll, člen sboru stavovského divadla pražského, otec znamenitého tenoristy vídeňské opery Stolla. Tak mi vypravuje dávný přítel Ferdinand Schläger. Snad i panu Malému starý Stoll takové instrumentace dodával. Ale ku přenesení not s papíru na mosazný válec, ke správnému zaražení jehliček bylo třeba stejně úzkostlivé přesnosti, a když mladý Malý tuto práci konal, ani nedýchal, oči jeho z jamek téměř vylézaly, ústa sykala.

Basové nožičky ocelového hřebene byly na zesílení zvuku podlity olovem. Čím hlubší měl býti tón, tím tlustší byla spodní vrstva olova. Správného zvuku bylo dosahováno ujímáním olověné vrstvy. K tomu bylo třeba veliké bedlivosti a vycvičeného sluchu hudebního. Tu když se mladý Malý chopil hřebene a jemného pilníku a počal olověnou patku upilovávati, zdálo se, že jest ovládán jen dvěma smysly: hmatem a sluchem.

Odpilovával nezměřitelné, přímo drobnohledné vrstvy olova, zkoušel na válci, zas odpilovával, a při této práci chvěla se jeho tvář nervósně a zjemnělé prsty jako by soukaly pavučinu. V takové chvíle se mi zdálo, jako by z jeho zraků sršelo cosi elektrického, a tu jsem si netroufal ani dýchati. Tato výroba hracích strojů, jak jsem ji v dílně Malého vídal, připadala mi jako nějaký výkon kouzelnický.

Ani Řebíček ani Malý se neobírali hotovením drobných stroječků, příliš nepatrných a vratkých. Jejich strojky byly mnohem větší nežli malé švýcarské, zpravidla dvoukusové, a spolehlivé, solidní konstrukce. S podzimkem začínaly hojnější objednávky na ně, ježto tehda předměty jimi opatřené náležely k nejhledanějším a nejmilejším dárkům vánočním. Vkládaly se do velikých alb na podobizny, do kuřáckých stolků, do ženských „necessairů" na šití atd. A takový dvoukusový stroj, výtvor mnohadenní práce, potěšení starých i mládeže, na chvíle dobrý společník pro osamělé duše, v nemoci skutečně obveselující, stál všeho všudy asi čtrnáct nebo patnáct zlatých. Na tehdejší dobu byl to arci značný peníz. Ale co by stál dnes?

V závodě Bratří Tučků měli jsme takových strojků vždy několik na skladě, zatím jen v bílých skřínkách dřevěných, než byly vpraveny do nějakého výrobku ozdobnického. Do velikého alba, do necessairu pro dámy, do krabice na doutníky — jak si který zákazník přál. Některé hu-

dební kusy, zvláště oblíbené, bývaly u Malého objednávány po druhé, po třetí. Častěji býval kupujícími požadován Maxmiliánův smuteční pochod, skladba velmi lkavá a snad právě proto oblíbená. Tehda, na počátku let sedmdesátých, byla ještě v čerstvé paměti dobrodružná výprava mladšího bratra Františka Josefa do Mexika, i jeho poprava v Queretaru. O Maxmilianovi se tehda vyprávělo, že byl mnohem nadanější a schopnější než jeho bratr František Josef, a proto prý ho císař neměl příliš rád. Pro Maxmiliánův pohřeb složen byl zvláštní smuteční pochod, jenž pak byl často veřejně hráván kapelami vojenskými a dostal se arci taky do kolovrátků a konečně i do hracích strojků.

Myslím, že výroba těchto strojků u nás nadobro zanikla. Krásné tovary vyráběli Řebíček i Malý, mnoho radostí připravili rodinám a zejména mládeži, ale sami se nedopracovali žádného blahobytu, zvláště však ne starý Malý se svým synem. Otec Malý dávno odešel, jeho syn pak už jen živořil, až prý po všelikém bytování v odlehlých ulicích pražských dokonal svou pouť kdesi v Břetislavově ulici na Malé straně. Na sklonku života svého, nemaje už zákazníků, vyráběl pracně hudební své strojky jen pro — zastavárnu. Tam je nosil, s nepatrnými půjčkami na ně odcházel, a poněvadž zastavené strojky vypláceti nemohl — aspoň ne všechny — po čase mu propadaly.

Ale také pan Gustav Řebíček, jejž jsem před padesáti lety znal jako muže velmi elegantního, vždy jen s cylindrem na hlavě, dožil prý v poměrech velmi tísnivých.

Jako pominula doba starých, pestrých „štamblatů" se zlatou ořízkou a s tklivými výlevy přátelství a lásky, jako pominula doba nesmělých, utajovaných dostaveníček, kdy zdráhavá neb lstivě ukradená hubička byla vrcholem blaha a ve vzpomínce nejvyšší rozkoší milostnou — tak minula i doba tenoučké té, jako drátěné hudby, hudby liliputánské a jako z pohádky. Pozdější doba vymyslila hřmotné, někdy až dravě kvikavé aristony, řinčivé manopany, orchestriony a jak se všechny ty vynálezy jmenovaly, až pak ještě později kdekoho posedl fonograf, na zoufalství všech, kdož milují trochu ticha. A konečně, v době nejnovější, oblažila nás Amerika půvabným hudebním vynálezem. Vlastně to není žádná novinka, naši lidoví „zpěváčkové" měli dávno cosi podobného, taky už někdy před padesáti lety a snad ještě dříve. Byla to měchová harmonika, turecký buben, činely, trubka, zvonečky, a všechno to ovládal jediný muž, který hrál rukama, nohama, koleny, lokty, hlavou i hubou. Bylo to jakž takž snesitelné a jmenovalo se to „šlágverk" — českého názvu nebylo. Amerika to „zdokonalila". Krom všech uvedených nástrojů mlátí se při tom taky na duté bedničky, řehtá řehtačkou, hvízdá se na sirénu, ba střílí

se i slepými patronami z revolverů. Všechen tento divošský aparát se stal atrakcí nejnovějších „zábavních“ místností, tak zvaných b a r ů, a jmenuje se jazz-band (džezbend). A zlatá mládež při zvucích tohoto hudebního barbarství rozkoší prý jen třeští.

31.

(V únoru 1923.)

Předzvěsti zimy: „Marroni, marroni arostiti!“ — Pražské „Jesle“ — loutková divadla.)

Nejen kalendář, taky všelijaké pouliční zjevy odedávna věštily pražským obyvatelům střídání ročních počasí. Mělo je každé období. Některé vytrvaly po dnešek, jiné navždy vymizely. S některými jste se vždy rádi shledávali. Bylo na př. po svaté Kateřině, na počátku adventu, drobounké chmýří sněhové snášelo se z šedivé oblohy. Kráčeli jste některou hlavní třídou nebo po Václavském náměstí, tu o vaše nozdry zavadil pach řeřavého dřevěného uhlí, s nímž se mísila a jej převládala jakási teplá, sladká a jako chlebovitá vůně. Zdaleka ji vašemu čichu přinášel závan podzimního větru. Ještě chvíli trvalo, než se vám zjevil zdroj toho povědomého pozdravu nastávající zimy. Tu na nároží ulice Havířské neb u Prašné brány, nebo zas naopak u paláce Šlikova či Lažanského choulila se babka, choulil se šedivý děda nad skrovnými kamínky, z jejichž mosazné poklice ventilem opatřené unikala modrá pára a silná ta vůně.

Kaštanář, kaštanářka!

Ještě se s těmito drobnými živnostníčky po Praze setkáte, ale tolik už jich není, jako bývalo. S míst, o nichž svrchu zmínka, zmizeli nadobro. Šumná promenáda tisíců lidí a nepřetržitá vozba vypudila je odtud a zatlačila na stanoviště postrannější. Někdy to bývali i „velkokaštanáři", místo maličkých kamínek měli vozíček o čtyřech kolech, jakousi drobnou lokomotivu — i komín mívala! — vedle vozíčku košík nebo nůšku syrových kaštanů. A babka kaštanářka stále nakrajovala slupku syrových kaštanů a vyřezávala v ní půlměsíčky, aby se kaštany dobře propekly a mohly bobtnati, ale aby se vlastní parou neroztrhaly.

Myslím, že tyto maloučké pouliční pekárny u nás byly zavedeny Taliány. Každý takový stánek býval opatřen prostou lucernou, jejíž skleněné tabulky byly polepeny červeným papírem, v papíře byl vystříhán samodílný, více méně správný neb chybný transparent: „Marroni arrostiti." (Marrone = vlašský kaštan, arrosto = pečeně.) A když jste těch stánků docházeli, zdaleka již vám ve sluch zaléhalo chraplavé, zpěvavé vykřikování: „Maróny, maróny arostyty!" Dávněji než před půlstoletím stával tu a tam na nárožích (střídal svá místa) hubený stařec s vlajícími šedinami, vykřikoval své „Marroni, marroni!" a ptával se kupujících: „Quanto?" Anebo volal: „Due carantani — due carantani!" Totiž dva krej-

cary. A to byla nejmenší dávka. Za dva nováky tři neb čtyři kaštany. Obyčejně je vysypal hned na dlaň. Jenom na zvláštní požádání je vkládal do neumělého kornoutku. To prý byl opravdový Talián — a dojista už poslední. Již dávno před ním a vedle něho chopili se té zimní živnůstky lidé domácí. Dlouho zpívávali po příkladě původních prodavačů své „Marroni, marroni!“ — aby neurazili sluch Němců ani Čechů, kdyby zpívali buď česky nebo německy, ale už dávno toho zpěvu neslyšíte.

Tento pamlsek — pečené vlašské kaštany — lákal vždy nesmírně dětskou drobotinu, a za tuhé zimy sloužil taky za kapesní ohříváček i dospělým. Když nás ruce hodně ozábly, že jsme ani prsty nemohli ohýbati, koupili jsme si do každé kapsy za dva nováky horkých kaštanů a dokonale jsme si pak namrzlé končetiny ohřáli. —

Byl ještě jiný neomylný příznak nastávající zimy a jejích zábav a radovánek. Když se večery prodloužily, když přitrhl sychravý, mlhavý listopad, objevily se porůznu v Praze neumělé, velmi samodílné svítilny návěštní. Byly nejčastěji tvaru trojúhelníkového, zřídka to býval obdélník. Trojboké byly sbíjeny ze tří prkének, málokdy to byla klempířská práce plechová. Výroba obdélníku byla snazší. Bedničce od mýdla, cikorky atd. vyrazilo se krom víka i dno. Přední strana takového hlubokého rámce — ať trojúhelníku či obdélníku — byla zalepena kusem „papndeklu“

(lepenky), v němž velmi pracně, rysy takřka křečovitými bylo vyřezáno písmo, a to bylo podlepeno průsvitným papírem červeným neb zeleným, někdy pro větší trvanlivost namaštěným. Za transparentem na podlážce truhlíku hořela svíčka, olejová lampička, ba někdy i nízká petrolejka. V hořejší desce byl vykroužen otvor, „komínek".

Na transparentě četli jste jediné slovo: J e s l e. Nebylo však žádnou vzácností, že vypadalo takto: J e S L e, nebo i takto: J E s l E. Prostí tvůrcové takovýchto nápisů dojista netušili, že jsou bezděčnými průkopníky a předchůdci nynějšího umění nápisového, ne-li dokonce moderního výtvarnictví kosočtvercového a kubistického.

Na Příkopech, na Václavském náměstí, vůbec na nějaké „ráně" nespatřili jste nikdy takové svítilny. Blikaly vždy jen v ulicích postrannějších, na př. v Žitnobranské (nyní Žitné), v Ječné, v třídě Vyšehradské, na Újezdě, nebo docela zapadlých, v Kateřinské, někde na Františku, v ulici Plžové čili Šnekové (nyní Řásnovka) atd. atd.

Tyto prosté reklamní přístroje stávaly někdy za přízemním oknem, ale nejčastěji visely nad některými krámy hokynářskými nebo na jejich vratech. Lidé z venkova, nedávno do Prahy přibylí, neporozuměli hned, oč tu běží. Ale pražská mládež, pražské dívky služebné, vojáci, chasníci řemeslničtí dobře věděli, jaká pochoutka jim tu kyne. Bylo to l o u t k o v é d i v a d l o.

Praha tehda neměla žádných loutkových divadel, jako je vyvolala novější doba. Ani takových ne, jako měla města a městečka venkovská v potulných komediantech s pimprlaty. Venkov sice měl celé „dynastie" loutkářů, ještě táhli od města k městu i potomci slavného Matěje Kopeckého,* tohoto českého klassika Muzy loutkové, ba měl za našeho dětství i živoucího klassika jiného, pana Laštovku, na jehož divadlo vzpomínám jako na báchorku z dětství, když k nám do Hradce Králové zavítal. Tento principál nejskvělejšího tehda podniku pimprlového neuchýlil se nikdy se svým jevištěm do nějaké krčmy a nehrál za dva krejcary. Rozbíjel svůj stánek v lepších i nejlepších hospodách měšťanských (v Hradci hrával v útulném hostinci na Velkém náměstí hned vedle krajského soudu, v nejbližším sousedství velebného kathedrálního

---

* Rod Kopeckého žije podnes. Snad asi před patnácti lety viděl jsem a slyšel hráti jeho vnučku, paničku již velmi letitou. O něco později, nedlouho před válkou, objížděl letní sídla kolem Prahy jiný jeho potomek, tuším Karel K., jenž měl krásně seřízené divadlo a pěkně hrával. Nyní pak po českých krajích putuje Antonín Kopecký, snad už pravnuk Matěje K., kterýž na letošní sezonu podzimní (1925) zavítal i do Prahy a rozbil umělecký stánek svůj v Lidovém domě, nemýlím-li se. Také on má pěkné divadlo, jehož opona i celý portál je zdoben malbami podle kreseb Mikuláše Alše ze života Matěje Kopeckého. Na závěrku svých představení přidává Antonín Kopecký loutkové „variété", ku podivu překvapující a žertovné.

chrámu sv. Ducha) a vybíral vstupné dvacet krejcarů, za kterýžto peníz mohl každý i do divadla městského, kde hráli „živí“ herci. Lašťovka hrával i balety, ba také opery. V jeho loutkovém divadle slyšel jsem před lety bezmála šedesáti první zpěvohru.

Ale ani tento výtečník v oboru loutkového divadelnictví (jehož jméno a činnost, zdá se mi, nejsou zachovány v žádném slovníce náučném) netroufal si snad nikdy hráti v Praze, ač sám z jednoho pražského předměstí pocházel. Sice tehda ještě mnoho loutkářů putovalo po království, ale toto drobné umění nějak upadalo. Snad i tím, že vyjadřování některých těch „ředitelů“ bylo nejen hodně obhroublé, ale i surové a pro dětský sluch nepřípustné. Děti z noblejších rodin vůbec nebyly na taková představení dovolovány — kromě Lašťovky, ovšem. A snad divadla loutková pozbyla přitažlivosti pro lepší publikum i proto, že všady již vznikaly jednoty ochotnické.

(O Lašťovkovi jsem původně napsal, že byl Chrudiman, jak jsem v dětství slýchal. Byl to omyl, nevím kterak vzniklý. Pan profesor Dr. Jindřich Veselý, průkopník a pěstitel nového českého loutkářství, upozornil mne na to a sdělil se mnou spolehlivá data o původu a životě Jana Lašťovky, kterému taky říkali Honza Laštovák (snad po příkladě jeho druhů v povolání). Narodil se r. 1824 v Mal. Bubnech u Prahy, chodil do filiální školy „zu Holleschowitz“, a podle vysvěd-

čení z druhé třídy školy té, vydaného 1. Aprile 1837, chodil pilně, měl ze všech předmětů „gut", ze „Schönschreiben" pak, kurrent i kanzeley (t. j. latinky) měl dokonce „sehr gut". Vyučil se pekařem, brzy však se chytil loutkáře Kašíka z Opolan u Poděbrad. Později se sešel s Václavíkem, nevlastním otcem Antonie Festovy, do které se zamiloval. Když mu ji otčim nechtěl dát, unesl ji jednoho dne jako Břetislav Jitku, ale bez koně a bez boje, toliko s kytarou pod paždím. Oba milenci se uchýlili k loutkáři Janu Kubeškovi, jehož manželka byla sestra Toničky Festovy. Mnoho let cestoval v zimě s Kubeškou, v létě pak vystupoval v cirkusech pánů Beránka a Vinického jako Herkules. Tu držíval na svém těle až osm statných mužů, kdežto jeho žena byla krasojezdkyní. S Toničkou byl oddán r. 1855 ve Smolnici. Zemřel v Praze r. 1877 v pražské všeobecné nemocnici a jest pohřben na Volšanech. Jeho žena zemřela r. 1894 v Týnci nad Labem bezmála 70letá.)

Tak tedy okolo roku sedmdesátého vyskytlo se potulné divadlo loutkové jenom na okruhu Prahy, na některé té lidové pouti, na Slamníku v Bubenči, na Fidlovačce v Nuslích, na sv. Filipa a Jakuba taky na Smíchově. V podzimku a v zimě pak jen kdesi na předměstí, v nejzastrčenější hospodu zavítal časem principál se svým dřevěným personálem, a tu pouštěl na shromážděné diváky upřímnou hrůzu svým Faustem a Mesistáflem, svou Smrtí (kostlivcem v „bílé" košili nebo taky

bez ní) a svými loupežníky Horiou a Gloskou, katem Morinellem atd.

Praha — totiž jen určité vrstvy jejího obyvatelstva — měla náhradu ve svých Jeslích. Račiž milý čtenář vstoupiti se mnou do některého hokynářství té doby. Buď přímo v krámě nebo v nějakém kumbále za ním či vedle něho při zadní stěně byl na zimní období postaven Betlem s Ježíškovým chlévem a svatou rodinou v něm, s třemi králi a jejich průvodem, s pastýři, kominíky, žoldnéři — slovem, se vším betlemským příslušenstvím. To tedy byly jesle a to byla stálá a na celou sezónu neměnitelná zadní dekorace, na podiu vysoko od podlahy. Před touto dekorací, na prostoru jen několika čtverečných loket, byly po nějakém předzpěvu (někdy i po modlitbě) provozovány loutkové hry. Jen někde na čas představení byly zadní jesle zakryty podél prknem, aby nerušily klam a představivost divákův. Ale když takové záhrady nebylo, taky to divákům nepřekáželo. Byli brzy ukolébáni v přelud, že tam v pozadí žádných jesliček není a že se po jevišti prohánějí jenom princové a princezny, rytíři a zbrojnoši, loupežníci a čarodějové. Ne vždy, jen někdy mívala takováto divadla kulisy postranní, ale diváci brzy se domyslili, že toto jednání je v královském sále, toto v lese a toto v krčmě. Sufity mívala tato divadla, aby nebylo viděti operatéra; oponu jen výjimkou.

Divadlo provozoval buď hokynář sám ještě

s některým členem své rodiny, nebo na to měl zvláštního cvičeného pomocníka — ředitele, režiséra a deklamátora v jedné osobě. Byl-li podnikatel náruživým kuřákem, neodložil dýmku ani při hře, a tak nejednou hrála dýmka taky a její spodek s hlavičkou se nepřetržitě klátil v povětří nad hlavami rytířů a princezek. Arci, když pan principál v zapomenutí otevřel hubu, vypadla mu celá dýmka na jeviště. Náramně veselý poprask v hledišti!

Některý podnikatel provozoval toto divadlo denně, když byly Jesle ve vedlejší místnosti a nepřekážely obchodu v krámě. Kde však stály přímo v krámě, mohlo se hráti jen v neděli, od tří, ode čtyř odpoledne až do večera. Vstupného se vybíralo po dvou, po třech krejcarech za osobu malou nebo velkou bez rozdílu, málokdy více. Po představení pan šéf nebo jeho vážená choť vyklidili „hlediště", totiž krám, aby zas mohli jiní vstoupiti, a nešlo to vždy po dobrém. „Páni kluci" se nechtěli hýbat, ačkoli již na další představení neměli, a stalo se nejednou, že některý takový drobný milovník divadla se schoval někam za mandl nebo v koutě pod lavici, aby mohl býti účasten dalšího tyátru. Takovéto „slepé pasažéry" pak podnikatel vymetal koštětem — ale to koště dřív důkladně v putynce namočil. Mokrému koštěti neodolal ani tehdejší pražský „had", jak se všeobecně pokřikovalo na nadějná, drobná švícka.

Kterak to přišlo, že se pimprlácké divadlo pě-

stovalo hlavně ve sklepeních hokynářských, a kterak se vyvinulo právě z betlemských jesliček, až i pak jejich název přijalo, o tom se mi nedostalo žádných spolehlivých zpráv. Jenom jako výjimkou našel jsem transparentní lucernu s nápisem „Jesle" tu a tam na domě, kde nebylo žádného hokynáře, tak na př. někde v končině Kateřinské, a zde to byla dílna ševcovská, která v neděli sloužila za stánek dřevěné Thalie. A že se tímto drobným kumštem obírali taky ševci v zapadlých končinách Prahy, potvrzuje mi též přítel malíř Štapfer, šéf výpravy Národního divadla, který vyrůstal na Malé straně, nedaleko „Sedmi čertů", a v dětství zvroubil hlavně malostranské jesličky, co jich tam bylo, ale časem taky si zatěkal přes řeku, v zapadlé ulice staroměstské, a tu kdesi našel zvoucí nápis: Zde se hrají jesle. Naproti tomu jsem já někde pod Vyšehradem před půlstoletím četl transparent Gesle. Jeho tvůrce patrně byl stoupencem starého pravopisu ještě z prvé poloviny minulého století, ač nepocházela-li lucerna sama z těch dob.

Vznik pražských Jeslí sahá asi do vzdálenější minulosti. My zbývající jejich pamětníci zastihli jsme již jen jejich konce. Přečkaly ještě léta sedmdesátá, ale tuším v letech osmdesátých vymizely nadobro a dokonce snad po nějakém úředním zákaze. Scházelo se na ta představení obecenstvo velmi smíšené, a drobná mládež slýchala tam všeliké výrazy a bývala svědkem něž-

ných projevů vojenských k slabšímu pohlaví, které nemohly být nazvány výchovnými. Mimo to ještě všady se mohla popíjeti kořalka, a hojnější její požitek taky nevedl vždy ke klidným koncům. Všechny tyto okolnosti snad byly příčinou zániku Jeslí, které tvoří droboučkou kapitolu z pražské kulturní historie minulých, zapadlých dob.

32.

(V únoru 1923.)

(Tedy o těch „dvaatřiceti loupežnících“.)

Starý pamětník a horlivý čtenář mi připomíná, že jsem nedopověděl o těch kartách, jichž jsem se dotkl jen slovem v kapitole při hracích strojích. Arciže jsem na ně nezapomněl, třebaže to je pekelný vynález, jak vysvítá z pojmenování, která si pro ně vymyslil prostý lid. Místy všelijak jim říkají. Ďáblovy obrázky, čertovy modlitby, pekelný breviář, Luciferovo desatero — a snad všelijak ještě jinak. Nejčastěji však se jmenují „dvaatřicet loupežníků“, a to tedy neplatí o špádech, které mají listů šestatřicet, o tarokách, kterých je čtyřiapadesát a někdy až i přes sedmdesát, atd.

Jako šachy, taky karty k nám přišly odněkud z Asie, prý z Indie. Není pochyby, že i karty byly původně vymyšleny pro pouhou zábavu, pro bystření hráčského důvtipu. Ale kdežto šachy svou složitostí a nekonečným, nevyčerpatelným množstvím kombinací, záludů a obrany vyžadují zvláštního, téměř matematického a strategického nadání

a domohly se jako učená hra „královská“ významu až světového, karty svou přístupností se dobyly do nejhlubších spodin lidstva. A poslední baráčník je mnohdy mistrným karbaníkem, že by mohl dáti „flek“ i nejslavnějšímu profesoru, byť i byl nejproslulejší kapacitou. Šachistou se nemůže státi každý analfabet a neuma, karbaníkem ano. Mezi „kozáky“ právě neumové čili packáři jsou nejvítanějšími spoluhráči, poněvadž se dají snadno oškubati. („Kozák“ je český význam pro německého „bauernfängra“, a toto slovo zase znamená taškáře, šibala, zejména pak při karbanu podvodného, falešného hráče.)

Nevím, byla-li výroba karet provozována taky kdesi na venkově. Praha měla před půlstoletím a dávněji kartářů asi deset nebo dvanáct. Kartáři se jim říkalo všeobecně, ale jejich cechovním, odborným názvem bylo „malíři karet“, a tak byli zapsáni v rejstříku živností. Malíř karet bylo něco ušlechtilejšího než pouhý kartář.

Na domě, v kterém se toto umění provozovalo, visela plechová tabule, na níž bylo zobrazeno obrovské eso čili touš, obyčejně „žaludská raška“, a pod esem jméno výrobcovo. V době učení jsem docházel do několika takových dílen, a bývaly vždy v prastarých domech, plných podivných zákoutí, tmavých, strmých schodů, křivolakých pavlačí, úzkých oken, těsných dveří. Do takových středověkých domů nejraději se kartáři uchylo-

vali, v žádném domě novějším a výstavnějším jste jich nenašli. Snad proto, že taky způsob jejich výroby byl jako z dávných minulých dob, skoro středověký. Byla to obyčejně jediná světnice, málokdy dvě, kde se karty vyráběly, někdy jen učiněný kutloch. Po nějakém moderním zařízení tiskařském, dokonce snad barvotiskovém, nebylo tu ani potuchy. Blíž okna stával tiskařský lis ruční s pákou, často jen dřevěný. Každým smáčknutím čili zatažením lisu (arci v obvyklém tehdy názvosloví „presu") vytiskla se polovina „hry", šestnáct karet na arch, tedy celá hra na dva archy, a to jen v černých obrysech, se starých dřevorytů nebo s kresby na kameně. Myslím, že mnohé tyto dřevoryty pamatovaly ještě Napoleona Prvního. Když černá barva zaschla, teprv byly obrázky m a l o v á n y, což se dělo patronami čili šablonami (kolorování). Tuto práci vykonávaly obyčejně dívky. Papír, na nějž se tiskly černé kontury, byl tenký. Aby to byla karta, musil býti podlepen papírem pestrým, všelijak vzorkovaným, a to tedy je rub karty. Taky toto lepení bylo prací děvčat. V jiném lisu dřevěném se kartám dodávalo stejné tloušťky a hladkosti. Měly-li to být karty „mycí", lakovaly se. Konečně se ty archy rozstřihovaly obyčejnými n ů ž k a m i, a tím, jak pochopitelno, vznikala jistá jejich nestejnost. Nějakého přístroje na přesné pořezávání karet, aby byla jedna jako druhá, staří pražští kartáři neměli, tedy ani starodávného „hoblíku" knihař-

ského, kterým se na knize utvářela stejná, hladká ořízka, dokonce pak už ne modernějšího stroje řezacího, kterým se pohání silný nůž shora dolů a pořezává i velmi tlusté vrstvy papíru, kartonu a lepenky. Přes to bylo ku podivu, jakého cviku nabývaly pomocnice kartářovy při stříhání. Rozdíly v délce a šířce karet byly pranepatrné, doslova jen o vlas. O nějakém „kulacení" růžků tehda taky ještě nebylo řeči, ježto k tomu rovněž bylo třeba zvláštního stroje.

Rozstříhané karty se skládaly ve hry, barva k barvě, a poznovu se lisováním stlačovaly a tak hladily. Konečně se odnášely panu šéfovi do vedlejší pisárničky, který je prohlédl, odpočítal, načež úplné „hry" zavíjel do zvláštní obálky s názvem druhu a se jménem výrobcovým. Na přední straně této obálky bylo okrouhlým železným razidlem („štancnou") vyraženo kulaté okénko, skrze něž se v c. k. kolkovně na první kartu vytiskl příslušný kolek.

Mohl jsem tu arci jen zhruba nastíniti starodávnou tu výrobu karet. Bývaly při tom i praktiky jiné. Ale po padesáti letech se nemohu na všechny podrobnosti pamatovati. Budiž taky poznamenáno, že i tehda už některé větší závody vyráběly karty jemnější, „štálštychové", jak se říkalo ocelorytině. Jinak však celá ta fabrikace byla čistě rukodělná a vypadala jako práce domácká, ne-li rodinná. Tuším, že v některých těch kartářských dílnách skutečně bývali zaměst-

náni jen členové rodiny, nanejvýš s jedním nebo dvěma pomocníky cizími.

Z tehdejších malířů karet nejznámější byli pan Severa ve Starém Ungeltě čili Týnském dvoře a pan Klogner v Celetné ulici č. 8, v jednom z těch průchodních domů, kterými se přichází do uličky Kamzíkové. K těmto dvěma jsem nejčastěji docházel a odtud jsem odnášel celé tucty her karet německých, francouzských, piketů čili na preferanc a trapulírek čili špádů, kterými se hraje bulka, šestadvacítka a maxl. O léta později jsem poznal taky dílnu páně Rittrovu někde na Poříčí a Kratochvílovu ve starém, rytířském domě u Štupartů.

V Praze bylo v kavárnách a hospodách karbaněno po celý rok, na venkově však začínala pravá sezona karbanická s podzimem, po skončených pracích polních, po žních. A tu venkovští drobní kupci objednávali u svých pražských dodavatelů čili zasilatelů a komisionářů vše, čeho na zimu potřebovali. Tak jsem se dostal taky do vylíčených dílen a pisárniček kartářských, a když pak se schylovalo k vánocům, obyčejně my drobní poslové jsme za odměnu svých častých docházek a přinášení peněz bývali panem Severou nebo panem Klognerem obdarováni hrou karet. „Na svátky," poznamenávali při tom.

O svátcích však se provozovával karban i po domácku, taky v rodinách nejpořádnějších, karban zcela nevinný, totiž o pouhé ořechy. Loňská hra se obyčejně nikdy nenašla celá, vždy nějaký

list chyběl, anebo je menší děti při hře na panáčky potrhaly všechny, nebo je paní přednostka domácnosti hodila do pece („Je to jen pro zlost, tihle zatrápení loupežníci!") — a tak pan přednosta domácnosti nebo některý člen rodiny sháněl na Štědrý večer karty nové. Byly ovšem na prodej u mnoha kupců, u papírníků, ale k těm je chodili kupovat jenom nezasvěcenci. Zasvěcení lidé, vědoucí o pramenech, o výrobcích, chodili pro ně přímo do domů, na kterých ve větru skřípala na železné tyči povědomá žaludská raška. Nebo tu je dostávali nejlaciněji. V obchodech totiž stávala hra nejlevnějších „čertových modliteb" třicet krejcarů, z čehož celá polovina — patnáct krejcarů — připadala na kartový kolek. Za kolek na karty přes šestatřicet listů platilo se třicet krejcarů. Vyrabitelé však svým soukromým odběratelům prodávali celou hru nejobyčejnějších, tak zvaných sprostých, za p a t n á c t nováků. Nechybělo jim totiž nic jiného, než právě ten — e r á r n í k o l e k. V soukromí hrálo půl Prahy kartami nekolkovanými. Bylo to tajemství velmi veřejné. V letech šedesátých a ještě později posílali prý si i pánové od finančních úřadů pro nekolkované karty. Ano i do venkovských obcí, a hlavně do takových, kde nebylo žádného rešpicienta od „financvachu" a žádného četnického stanoviště, byly z Prahy odváženy karty bez kolků. A když pak se takovými kartami v zapadlých krčmách venkovských několik neděl a třeba měsíců hrálo, když se na ně

nalepila špína se všech rukou, kterými prošly, až už byly jak opuchlé a chlupaté, pak mohl sám čert hledat, kde kolek je nebo není.

Ale se džbánem se chodí tak dlouho .... A to se osvědčilo i v tomto případě. Dosti dlouho, celá desítiletí trval nezdaněný karban, až pak někdy v léta sedmdesátá to prasklo. Jakým způsobem, nevím už. Ale příslušné instance dopadly veliký počet nekolkovaných „loupežníků", patrně i přičiněním horlivých pánů „tajných", konfidentů, důkaz činu vyrůstal jak pyramida, a několika pražským kartářům byly vyměřeny nesmírné mnohatisícové pokuty. Vyprávělo se tehda v Praze o pokutách dvaceti, třiceti, ba až padesátitisícových. Ale ježto žádný z těch výrobců nebyl boháčem, zaplatil každý stíhaný po všelikých exekucích, co zaplatiti mohl, a zbytek musil odpykati vězením. Neublížilo jim to ani tak příliš na občanské pověsti, poněvadž císařské královské rakouské finanční a poplatkové úřady nikdy neměly velikých sympatií obecenstva, ale pro postižené to byla zkáza hmotná. Někteří výrobci se z té rány do smrti nevzpamatovali.

Po těchto procesech byl dozor na výrobu karet zostřen a hlavně krom přímého kolkování jednoho z dvaatřicíti listů (u toho neb onoho druhu byla to vždy táž určitá karta, na kterou byl kolek vyrážen) byla zavedena kolkovní páska, kterou jest od té doby každá hra přelepena, a bez takové pásky nesmí býti z dílny vydána a v obchodu pro-

dána. Nabízejte dnes kartáři tisíc korun za karty nekolkované, nedostanete jich. Přísné tresty zamezily takový prodej nadobro. Ba, řečený „kartový proces" v letech sedmdesátých účinkoval způsobem na tolik zastrašujícím, že i v soukromých domácnostech byly nekolkované karty horempádem vrhány do pece v obavě před možným vyzrazením a pokutou. Myslím, že od té doby i sami vyrabitelé karet hrají j e n kolkovanými. Čert nikdy nespí.

V doby, o kterých tu řeč, pomáhali si soukromí, domácí karbaníci ještě jiným levným způsobem k „Luciferovu desateru". Kupovali obehrané karty v kavárnách a hostincích. Býval to vedlejší obchůdek tehdejších sklepníků a pánů markérů. Takové málo obehrané a ještě velmi pěkné kartičky byly prodávány za šesták. Ale i tento prodej z druhé ruky byl později úředně zakázán.

Vzpomínám i na jiný takový pramen. Bylo to asi před čtyřiceti lety, kdy jsme častěji chodívali na Vikárku, kde tehda panoval krčmář pan Würfel. Tento pan Würfel krom jiného vyznačoval se i tím, že byl nápadně podoben císaři Františku Josefovi. Nosil „kajzrbárt", měl právě takový baňatý nos, i čelo, i lysou leb — slovem, jeho hlava byla učiněným odlitkem hlavy císařovy, takže se na něj mnozí zvědavci chodili dívat. Někteří dokonce roznášeli po Praze, že je to nevlastní bratr císařův, z nějakého romantického

poměru, což byla ovšem pouhá pohádka. Takových císařských dvojenců bylo víc, a hlavně mezi úředníky, kteří se zálibou nosili a pěstovali svůj císařský vous. Znal jsem jednoho pána, státního zástupce, který měl taky císařovu hlavu. Stal se později presidentem krajského soudu.

V ten čas ubytoval se na královském hradě pražském korunní princ Rudolf, který večer se svými dvořany hrával taroky. Rozumí se, že takoví vznešení pánové nehrají kartami tak dlouho, až se z nich může omastek lisovat. Večer co večer položil princův komorník na vznešený hrací stůl novou hru — a rozumí se taky samo sebou, že ihned po skončené partii tu hru „ztopil". A tyto taroky přinášel pak druhý den panu Würflovi na Vikárku, v jehož druhé světnici taky někteří hosté hrávali, a prodával mu je. Soudím, že asi po dvacíti krejcarech, poněvadž pan Würfel — nemoha všech sám spotřebovati — prodával je zase svým známým hostům po třiceti krejcarech. Vzpomínám, že po těchto kartách, „posvěcených" rukama společnosti tak vznešené, byla horlivá poptávka. Sám jsem si jednou takové taroky koupil, když mi pan Würfel tajnostně pošeptal, že je schválně pro mne schoval. Byly sice nejlepší jakosti z vídeňské továrny Glanzovy, ale nehodily se dobře na hru ve čtyři, na „volaného krále"; měly jen dvaačtyřicet listů a ne čtyřiapadesát. Pro historii bývalého Rakouska a jeho vznešeného domu panovnického lze z této okolnosti na věčnou paměť dovoditi, že

Rudolf byl ctitelem „t a p r a“, hry ve tři. Měla to býti symbolická manifestace pro t r o j s p o l e k nedávno před tím uzavřený? Nevím a zůstavuji zatím tuto nerozřešenou záhadu odborníkům z povolání.

33.

(V březnu 1923.)

(Eskamotáž v soudní budově. — Výroba falešné mince pod střechou kriminálu. — Štégrova pouť pražskými stokami. — Úbytek pražských kartářů. — Zahraniční konkurence. — České karty „německé". — Historické. Narodopisné. Umělecké Alšovy. — Mudruňkovy zvířátkové. — Mlýnek na míchání karet. — Stroj na chytání blech.)

Když v léta sedmdesátá propukla aféra s nekolkovanými kartami, která ve svých důsledcích tak těžce dolehla na některé příslušníky cechu, počaly se povolané úřady zevrubněji obírati tajemstvím té čarodějné výroby, dříve skoro nevšímané. Do té doby spadá objev jisté praktiky kartářské, která na veřejnost působila dojmem skoro komickým, jejíhož původce a vynálezce však dojista všechen smích přecházel. V očích úřadů byla to manipulace přímo sensační. Málem by mi byla utonula pod prahem vědomí, kdyby mi ji před nějakým časem nebyl připomenul a po předešlé kapitole znova neosvěžil pan JUDr. L. Katz, který před půlstoletím byl mladým juristou a tedy je taky pamětníkem mnoha starých dějů pražských.

Rozšiřovati „loupežníky“ nekolkované bylo sice těžkým prohřeškem proti platným předpisům finančním a poplatkovým, ale bylo lze odpykati jej toliko peněžitě a teprv při nedobytnosti pokuty vězením. Tu však u jistého malíře karet byly nalezeny výrobky sice k o l k o v a n é, ale nad těmi kolky povolaní orgánové velmi se pozastavili, a když byli vzati na potaz úřední a zkušení znalci, objevilo se nad slunce jasněji, že kolky jsou nepravé, padělané. Jejich výrobce totiž uvažoval asi takto: Proč se mám vydávati v nebezpečenství kartami nekolkovanými? Okolkuji si je. — I posílal sice část svých výrobků do kolkovny k úřednímu označení, ale ostatek si doma „okolkovával“ vlastním, samodílným razidlem. A to již nebyl pouhý přestupek poplatkový, toto konání spadalo pod určitý paragraf zákona trestního, který mluví o podvodu. Při prohlídce skladu bylo prý zabaveno několik tuctů takových her, opatřených kolkem amatérským, a po delším a velmi bedlivém vyšetřování byl výrobce pohnán před trestní soud pro zločin podvodu. Při hlavním líčení tvrdil, že si není vědom žádného nepravého konání a že prodával karty jen správně kolkované.

„Uvidíme,“ řekl slavný trestní soud. „Tuhle je máme, a páni znalci nám povědí, jaké jsou na nich kolky.“

Předstoupili znalci, nejspíše úředníci kolkovny, kteří se vytasili se zvětšujícími skly, zkoumali

jednu hru po druhé, víc a více vrtěli hlavami, až konečně na všeobecný úžas prohlásili, že všechny kolky jsou nepochybně — p r a v é, kdežto kolky, které byly zkoumali v předběžném vyšetřování, byly nepochybně p a d ě l a n é. Novým a přísným vyšetřováním bylo zjištěno, že pod střechou soudní budovy byla provedena zvláštní eskamotáž. Tajemným způsobem zmizely poslední večer před líčením závadné karty z almary pana vyšetřujícího soudce a byly nahrazeny stejným druhem a počtem her s kolkem pravým, které ovšem dodal stíhaný malíř. Pachatel eskamotáže byl zjištěn v diurnistovi neb kancelistovi, který byl přidělen vyšetřujícímu soudci a kterýž se za úplatek dal k tomuto podvrhu svésti. Za krátko bylo nové líčení, při kterém se vedle kartáře na lavici obžalovaných octl taky kancelista, a byli odsouzeni oba.

Málokdy se udála takováto historie pod střechou našich soudů, a tragikomický příběh tuto vylíčený byl po směšné stránce „přebit" jen případem, na nějž vzpomínám z doby svého soudního zpravodajství a který se udál někdy v letech osmdesátých. Tehda byl ve vyšetřování jistý osvědčený (a později také usvědčený) penězokaz nebo snad lépe penězoděj, který vyráběl falešné zlatníky, tak zvané „žižkováky". Seděl pro toto své mincovnictví ve vyšetřovací vazbě, v novoměstské věznici, a z jeho separace vedlo zamřížované okno do bezejmenného, nyní zastavěného průchodu

s Karlova náměstí do ulice Lazarské. „Motákem" (totiž podloudným psaníčkem) z věznice vypraveným dorozuměl se se svými „spolupracovníky" na svobodě, kteří mu pak tím oknem — když vojenská stráž v uličce zašla za roh — v p r a v i l i d o s e p a r a c e, oč si psal: lihový kahanec, lžíce z tak zvaného „britanského stříbra", sirky, železnou sběračku na tavení kovu, pravý zlatník jako model, sádru na formičky — slovem vše, čeho bylo třeba k soukromé, nezákonné „ražbě" peněz. Když měl takto všechno pohromadě, zastíral milý inkvisit na noc špehýrku ve dveřích své separace a docela vesele lil pod ochrannou střechou samého kriminálu falešné zlatníky a hotové zboží později podával oknem svým důvěrníkům, kteří je pak po Praze a v okolí dále rozšiřovali. Jeho činnost byla vyzrazena pouhou náhodou a jeho skrýše nástrojů a materiálu byla objevena v dutině pod podlahou.

Neslýchaná opovážlivost tohoto penězokaze skoro převyšovala odvahu lupiče Štégra, který asi v týchž letech byl ve vazbě pod novoměstskou věží a unikl z ní, ponořiv se do stoky v nádvoří věznice, probrodil se kříž na kříž stokami pod Prahou a vylezl pak někde u Žofína kanálem na světlo boží. —

Vraťme se k malířům karet, kterých v Praze pojednou nápadně ubývalo. V polovině let osmdesátých vykazuje rejstřík té živnosti jen devět firem. Okolo roku devadesátého jest jich osm, ze

starých jmen však zbývají už jen tři neb čtyři, ostatní jsou noví lidé. Již tato okolnost nasvědčuje, že se tomuto řemeslu neb umění skvěle nedařilo. Ale ještě hůře o deset let později. Do nového století vstoupili už jen d v a pražští kartáři. Pan Antonín Kratochvíl totiž, k němuž jsem časem rád zašel hlavně proto, že mne lákal ten starobylý dům „U Štupartů" za Týnským dvorem, dům s pradávnou hospodou, s rozlehlým dvorem, zajímavým schodištěm a širými, vysokými chodbami v patře, dům jako stvořený pro historický román nebo tajemnou novelu — bohužel, že taky již byl zbořen a moderním činžákem nahrazen; a pak pan Jan Ritter, který svou živnost založil teprv r. 1882 někde na Poříčí. Oba již taky odešli za ostatními. Kratochvílův závod zmizel vůbec, živnost po Rittrovi vedla po jeho smrti vdova v koutě ulice Melantrichovy vedle domu „U pěti korun", ale tuším již jen jako sklad a prodej karet jinde vyráběných. Je to taky starobylý, zajímavý dům (vchází se do něho přímo výčepem), s tmavými útrobami, s přepodivným rozdělením uvnitř, z každého kouta dýše dávná minulost. Konečně - - a teprv nedávno — odešla i paní Rittrová, její živnost přešla tuším na dceru. Pokračovatelem zesnulého Jana Rittra u *výrobě* karet stal se v novější době jeho syn v Karlíně (firma Ritter a spol..) A v prvých letech nového století přibyli tuším jen dva noví výrobci, Bernášek na Žižkově a Fišl v Karlíně.

Mýlil by se velmi, kdo by z nápadného úbytku malířů karet soudil, že stejnou měrou pominul i karban. Karbanilo se dlouhá staletí a karbaní se dále, o čemž svědčí referáty z policie, která občas přepadne nějaké doupě hazardních hráčů a sebere bank i s bankéřem a pány účastníky. Ale jednou z příčin toho úpadku byla asi nepochybně kolková aféra z let sedmdesátých, a druhou příčinou zahraničná konkurence. Čeští kartáři byli vždy malí živnostníci s malými prostředky, kteří jen tak že uhajovali existenci svých rodin. Zatím ve Vídni vznikly veliké továrny na karty, jejichž cestující se rozjížděli po Čechách i po Moravě a ponenáhlu ovládli veliký díl zdejší spotřeby. Ba i Terst našel v Čechách příznivou půdu, a tamní S. D. Modiano vyráběl i karty s č e s k ý m i nápisy. A pro milovníky nejjemnějších výrobků kartářských měli zdejší obchodníci na skladě přepychové karty dvou velikých továren frankfurtských, barvotiskové litografie s pozlacenými ořízkami.

Zdá se, že nějakých č e s k ý c h karet v pravém slova smyslu nikdy nebylo, ač i v Čechách už v polovině století šestnáctého byly hrubým tiskem vyráběny a pak barvami rukodílně natírány. Ottův slovník náučný uvádí, že se takových českých karet zachovalo několik her; nejstarší ještě n e p o d l e p e n é a n e r o z ř e z a n é z r. 1565 nalezeny na desce „Smolné knihy pardubické", plný počet 32, a druhé byly nalezeny v Černé věži hradčanské, z r. 1606 a 1615.

„Oboje jsou karty ‚německé‘," praví tam autor článku Klier, a „německými" kartami, jak známo, se nazývají žaludy, zelené, kule a srdíčka. Navštěvovatelům „Daliborky" na Hradčanech jsou známy starobylé karty, rovněž německé, které tam visí za rámcem a kterými prý hrával sám „Dalibor", jak mi už před mnoha lety vyprávěla tehdejší paní kastelánka Daliborky. Chuďas rytíř Kozojedský nezanechal o tom žádných zpráv, ale poněvadž seděl asi ve své kobce samojediný, a neměl tedy s kým hráti, „vykládal" si nejspíše.

Po mé první kapitole o dvaatřiceti loupežnících přinesl mi starý přítel ukázat další prastaré karty, bohužel jen půl hry, šestnáct listů, které našel v pozůstalosti svého tchána, znamenitého malíře z minulého věku. Jsou taky nerozřezané a nepodlepené, a je zjevno, že ten aršík byl kdysi přídeštím nějaké knihy. Jsou tištěny hrubým dřevorytem, potom snad šablonou kolorovány, barev téměř vybledlých, a jak se zdá z letopočtu brkem připsaného a snad současného, pocházejí z r. 1582. Taky tento půlarch starobylých „loupežníků" bude dojista věnován zemskému Museu.

Takovéto tak zvané „malé karty" přišly k nám nepochybně z Němec, nazývají se podnes německými, ale taky se jim dostalo pojmenování „českých" karet, dokonce „pražských", a tento druh z vídeňské továrny Piatnikovy býval a snad posud jest označen nápisem „Allerfeinste P r a g e r Kasino-Deutsche".

Několikráte byl učiněn pokus o zavedení karet českých, docela domácích. Tak někdy na sklonku let šedesátých neb na počátku sedmdesátých pan Severa v Týnském dvoře počal vyráběti karty „historické" s postavami a výjevy z českých dějin. Dávno po nich není památky. Asi v dobu Národopisné výstavy se objevily jiné karty české (klásky, lípové lístky, soudečky, granáty). Ze všech nejhezčí však byly karty Alšovy z roku 1893, nejen uměleckým vyvedením, ale i svou rázovitostí, jaké právě výrobek tohoto druhu vyžaduje. Ani ty se neujaly. Snad by jim nebyla ublížila kyselá kritika, které se jim v jistém časopise dostalo, poněvadž Aleš na nich zobrazil několik národních hrdin; spíše proto, že řemeslní karbaníci jsou živlem velmi konservativním a lpí na kartách podle staletého vzoru hotovených. Až zase v poslední době se objevily nové karty české, které v oběh uvedla Česká grafická Unie, tak zvané „zvířátkové", jejichž tvůrcem jest profesor Mudruňka. Jsou to vtipné a skoro humoristické karty, z nichž zejména opičí tvář i celá postava kulového krále působí neodolatelnou komikou, podobou jistého zesnulého „císaře pána". Ovšem Unie vyrábí taky všechny jiné druhy karet, podle obvyklých, utkvělých vzorů. Za cizí zahraniční výrobky putovaly do roka statisíce a za léta miliony českých peněz do ciziny. Proč tedy bychom se neměli obsloužiti výrobky domácími, pokud hra nepomine.

V této kapitole o nezmařitelných „dvaatřiceti loupežnících“ ještě budiž vzpomenuto, že někdy v letech šedesátých se objevil na trhu zvláštní přístroj pro pohodlné karbaníky, tak zvaný „mlýnek na míchání karet“. Byla to skřínka, do které se karty vložily, klikou se několikráte otočilo, a bylo zamícháno. Avšak zkušenými, odbornými karbaníky byl tento vynález po prvním pokuse s opovržením odmítnut jako nejapná, marná a zdlouhavá zbytečnost. „Ruční“ práce prý je přece nejlepší a nejkratší, a tak mlýnku bylo pak užíváno jen obstárlými paničkami, které pěstovaly whist a preferanc, a starými pensisty, kteří měli na všechno dost času, i na míchání, a v takových kroužcích jsem vídal řečený mlýnek ještě v léta sedmdesátá. Myslím, že všechny ty mlýnky přišly pak někam do starého haraburdí a že byste se nyní marně po nich pídili. Byl to právě tak praktický aparát jako „stroj“ na chytání blech, který se taky asi před šedesáti lety vynořil. To byl malý, dutý, dirkovaný váleček, do něhož zapadal jiný, mnohem štíhlejší váleček jako do pochvy. Tento štíhlý váleček aneb čípek se musil natříti medem nebo syrobem a celý aparát byl na noc vložen do postele. Blechy prý nalezou dirkami dovnitř, nalepí se na med a již nemohou ven. Tak tvrdil vynálezce. Snad nemusím podotýkati, že tento vynález byl určen hlavně pro něžné pohlaví. Byl jsem dosti všetečný, že jsem se dotazoval po praktickém účinku tohoto stroje, ale vždy se mi dostalo

odpovědi, že nestojí za nic a že kus flanelu jest aparátem nejspolehlivějším — a pak nehet. —

Často jsem a v různých končinách slýchal z úst karbaníků heslo: „Komu karty v ruce šustí, toho pánbůh neopustí!“ Ale šeredně by se zmýlil, kdo by tomuto říkadlu věřil. Pravdou je tu pravý opak, u koho se karban stane vášní a náruživostí. Toho opouští nejen pánbůh, ale i všichni svatí. Zahraje-li si kdo po denní lopotě dvoukrejcarovou bulku nebo šístku, jako ji hrával Klicpera a jiní rozšafní lidé, nemůže přijít na mizinu. Ale dá-li se strhnouti ve hru hazardní — nad tím jen udělat křížek. Kolik utěšených gruntů selských přišlo na buben nezřízeným karbanem, z kolika lehkomyslných úředníků, jimž byly svěřeny cizí peníze, učinila nešťastná vášeň karbanická defraudanty, přivedla je do žaláře a jejich rodiny v bídu, kolik šlechtických panství prasklo, kolik mladých oficírů za naší paměti pro „čestný“ dluh z karet sáhlo po bambitce a násilně učinilo životu konec! Neboť dluh z karet byl vždy „čestným“, ač není pitomějšího pomyšlení než hráti o „čest“, totiž o peníze, kterých nemáme a o nichž nevíme, jak je do čtyřiadvaceti hodin seženeme. Ani v tom není žádná čest, vymáhá-li kdo takovéto „čestné“ dluhy. Oběma kontrahentům by tu spíše svědčila na osmačtyřicet hodin kačena čili temnice o černém chlebě a vodě.

34.

(V březnu 1923.)

(Palácoví portýři. — Šlechtické visity. — Zrcadélka vedle oken. — Postýlání ulic slamou. — Drvoštěpové na pražských ulicích.)

Mladého a malého venkovana, nedávno do Prahy přišlého, zajímal arci každý nový, posud mu neznámý zjev, kterého ve svém domově neviděl, a pražské ulice poskytovaly dosti takové podívané. Doma slýchal jsem již od dětství: V Praze člověk vidí zadarmo víc než jinde za peníze.

Tak hned v prvé dny mého pobytu v Praze zaujaly mne vysoké a rozložité postavy mezi vraty širokých domů, o kterýchžto budovách mi mladý druh pověděl, že to jsou šlechtické paláce. Všechny takové domy vynikaly nad ostatní především výstavností, vždy velikou čistotou, lesklými okny, širokými a vždy umetenými průjezdy, které tu a tam byly vydlážděny dřevěnými špalíky. Za průjezdy se rozkládaly široké dvory, přes dvory bývalo vidět i do zahrad neb aspoň zahrádek s vodojemy a besídkami. Byly to jedním slovem p a n s k é domy.

A ten pán, který stál mezi vraty! Bylo již v pod-

zimu, a tak všichni ti velicí mužové, obyčejně dlouhými vousy zarostlí, měli kožichy až na paty, modré, šedivé, hnědé, s pozlacenými neb stříbrnými knoflíky, velikými jak lívance, s nesmírnými medvědími límci. Tak dlouhé bývaly ty kožichy, že jste neviděli bot, a skoro jste byli na rozpacích, chodí-li ten pán jak jini obyčejní lidé po nohou nebo jezdí-li v tom kaftanu na kolečkách. Šikmo přes rameno a přes prsa mívali širokou šerpu čili stuhu ze zlatého neb stříbrného dracounu, někdy dvojbarevnou hedvábnou, na rukou bílé jelení rukavice, a jejich pravice třímala tlustou a vysokou hůl, někdy tak dlouhou jako byli sami, s lesklou palicí na hořejším konci. Na hlavě mívali loďkovité klobouky, všelijak premované a napříč posazené.

Všechen bohatý, překypující úbor těchto pánů dělal je zdánlivě ještě většími a mohutnějšími než byli, a když jsem je poprvé spatřil, vzpomněl jsem rázem na obrovské granátníky pruského krále Bedřicha z osmnáctého století, o jehož zálibě jsem věděl z povídek, a taky o tom, že své gardové kolohnáty dával krást i za hranicemi, když se mu jich doma dost neurodilo. A skoro mi v prvé chvíli připadlo pomyšlení, nejsou-li taky tito pánové odkudsi ukradeni.

Byli to šlechtičtí p o r t ý ř i palácoví, a snad v nejednom z nich kolovala taky modrá krev. Aspoň jsem se tak domýšlel, když jsem viděl jejich vážné, přísné tváře, i lhostejné a často po-

vržlivé pohledy, kterými časem nechtíc zavadili o mimojdoucí a kterými hrozivě změřili nějakého všetečku, když se opodál zastavil a na ně se zadíval, až se všetečka tím trkavým pohledem skoro zapotácel. Časem vycházeli na krok i ze vrat, když se tu kmitl nějaký obejda pes, aby jej od šlechtického patníku zahnali. A psi, jako by věděli, jak těžká je ta kovaná hůl, pelášili o dům dále, kde takového neužilého hlídače nebylo.

Hlavně dopoledne stávali v těch palácových vratech, a později jsem vyrozuměl, že je to doba návštěv. Zdaleka hrčel nějaký lesklý kočár, a tu pokaždé se postava portýrova vynořila na půl těla ze vrat. Na kozlíku seděli dva muži v podobném skvělém úboru, kočí a lokaj. Buď jeden či druhý dal povědomé znamení, a tu se portýr vtáhl do průjezdu, chopil se drátěného táhla neb řemene u zvonce, který visel při vstupu na schodiště, třikráte trhl, a nejen celým palácem, ale i daleko na ulici se rozlehlo pronikavé, hlučné zazvonění, kteréž čeledi v patře i samému panstvu ohlašovalo návštěvu. A kočár se vzácnými hosty vjel velebně do průjezdu, v němž jeho strážce stál jako přibit, neboť dvířka kočáru otvíral lokaj, kterému v umělém, akrobatském seskoku nepřekážel ani dlouhý burnus. Měla-li být návštěva krátká, zajel kočár do dvora, obrátil a čekal. Měla-li býti dlouhá, vyjel z paláce, aby se pro své pány za hodinu vrátil.

Ale víc než osobních bývalo visit skutečně jen

„visitkových“. Pak skvělý povoz jen zastavil před vraty, lokaj seskočil, smekl svůj lesklý cylindr s koženou kokardou, pootevřel dvířka kočáru, štíhlá ruka v rukavičce vztáhla se k němu, podala mu bílou obálku s navštívenkou, lokaj se uklonil, zavřel dvířka, narazil cylindr a popošel k salutujícímu portýru, jemuž podal obálku, kterou mohutný strážce domu s úklonou přijal, aby ji pak dále dopravil. Takovýchto visitkových návštěv odbylo si panstvo v kočáře za dopoledne třeba deset. Někdy však lokaj neodevzdal visitku portýrovi, nýbrž ji donesl až do patra, aby ji tu doručil komorníku nebo komorné, ne-li dokonce samému domácímu pánu nebo paní. A to byly „návštěvy“ patrně rázu slavnějšího.

Obyčejný smrtelník plebejské krve červené, uslyšev zahrčení kočáru před domem, nějaký pan Kanička, Vopička nebo Hnilička, byl by otevřel okno, aby se podíval, kdo přijíždí, čí to jsou koně, čí „barvy“ sedí na kozlíku. V paláci šlechtickém se nikdy nic takového nestalo. Šlechtic nesměl být otrokem plebejské zvědavosti. Okna zůstala zavřena. Nebylo třeba otevírati je. Byla-li doma paní kněžna, hraběnka či baronka, a seděla-li u svého stolečku u okna, pověděla jí z r c a d é l k a, čí kočár před domem stanul.

A to byla taky věc, která mi hned v prvé dny před čtyřiapadesáti lety padla do oka a hlavou vrtala. Při mých obchodních posílkách, na nedělních poutích a potulkách Prahou byly mi hned

na počátku nápadny všeliké tabulky, trčící na průčelích domů, nejčastěji ve výši prvého patra, řidčeji v patře druhém. Tabulky rozličné velikosti, připevněné buď v poloze kolmé neb šikmé a vůbec všelijak natočené vedle oken a někdy přímo na rámech okenních. Vídal jsem je na nejednom tom šlechtickém paláci, ale taky na mnohých lepších domech nájemných, hlavně však na menších domech rodinných, obývaných jen domácími pány a jejich příslušníky. Mnohé z takovýchto čistě soukromých domů, domů patricijských, bývaly tehda po celý den uzamčeny a teprv po zazvonění nebo i zabušení železným klepadlem na vrata bylo příchozím odmykáno.

Díval jsem se na ty tabulky dost udiven, až jsem pak vyzkoumal, že to jsou z r c a d l a. K čemu zrcadla venku za okny? Účel jejich jsem pochopil, když mi jednoho dne bylo dopřáno vkročiti do takovéto domácnosti. Dychtivě jsem přistoupil k oknu, vypoulil oči na venkovské zrcadélko, a viděl jsem, kterak se v něm obrážejí postavy lidí, kráčejících po chodníku nebo vstupujících do domu. A teď jsem věděl vše. Ještě byl známý pán nebo paní dole na ulici a již nahoře v patře věděli, jaká návštěva jim kyne, aby se honem uklidil nějaký nepořádek v pokoji, nějaká rozdělaná práce se stolu atd. A aby domácí paní mohla naladiti výraz tváře, jaké to je nenadálé, milé překvapení.

Ale byla tato zrcadélka vůbec jakousi zábavou. Před padesáti, před šedesáti lety nebývala celá

Praha pořád na ulici jako nyní. Tisíce paniček a dcerušek nebylo pořád v povětří, nevynášelo stále na odiv nové toalety, paničky nechodily pořád po promenádách v kožišinách navrch obrácených a s kožišinovým „aufpucem" na podolcích sukní a plášťů, aby vzbuzovaly dojem a dráždily závist a žehravost všech ostatních. Hospodyně i dcerušky pobývaly větší část dne doma, a když byla opatřena kuchyně, sedávaly u šicích stolků mezi okny, šily, pletly, spravovaly. A chvílemi, když zraky nad prací umdlely, podívaly se na zrcadélko venku na okně, a dolejší pouliční promenáda jevila se jim v něm jako obrázky v kaleidoskopu. Ba, lze říci, že takové starodávné zrcadélko bylo jakýmsi prostým, arci dosti nedokonalým předchůdcem nynějšího biografu.

Ponenáhlu a téměř nepozorovaně tyto zrcadlové tabulky z pražských ulic vymizely. Staré domy padaly, na nové už jich žádný stavebník nepřipevňoval, a nakonec byly odklizeny i s domů starých. Všechen život jako by se byl vylil na ulice — zrcadélek nebylo třeba. Marně se po nich na svých potulkách ohlížím. Jen o dvou vím docela určitě. Jsou na domě zesnulého profesora a bývalého ministra krajana dra Randy v Purkyňově ulici proti Měšťanské besedě. Jedno v patře prvém, jedno ve druhém. Byl to — pokud vím — jediný nový dům pražský (stojí snad nějakých třicet let), kterému se jich po starém zvyku dostalo.

Další pražskou specialitou bylo vystýlání ulic slamou. Kdysi kolem roku sedmdesátého spatřil jsem to poprvé v Panské ulici. Po celé šíři jednoho paláce byla jízdná dráha postlána hustě a vysoko čerstvou slamou. Kdybych měl nyní po paměti odhadnouti množství, řekl bych, že na to bylo třeba aspoň třiceti — a snad více otepí. Arci, tehda byla otýpka slámy asi za šesták. Stanul jsem udiven, co že to znamená?

„Nahoře stůně paní hraběnka," vyložila mi nějaká babka. „To aby ji rachot vozů nebouřil."

Počkal jsem si tedy na první kočár, který do ulice zahne, a když jel mimo, pravda, sláma na dlažbě tlumila dusot koní i rachot kol. Později jsem dost často a ještě několik let vídal takovéto vystlání před paláci neb domy lidí majetných, tu v ulici Mikulandské, Voršilské nebo u Karlova mostu před palácem Colloredo-Mansfeldským, před samým „švilpógnem" (slovíčko čistě pražské, z německého Schwibbogen, sklenutý průjezd, podjezd, tunýlek), a ovšem taky před některými šlechtickými domy malostranskými. Ale tuším, že již v léta osmdesátá nic takového nebylo v Praze vídáno. Jednak se sláma rozjezdila, časem ji roznesl vítr po celé ulici, což arci nebylo na okrasu města, a pak prý kdysi nějaký dareba takové stlaní na ulici zapálil, vhodiv do něho sirku, což prý způsobilo velký poplach. Policie pak takové vystýlání zapověděla.

Jaké to byly idylické doby! Kolik slámy bychom

potřebovali nyní, abychom se ubránili nepřetržitému rachotu tramky, benzinových smradoletů a hromotluckých aut nákladních — o vzteklém řinčení tramvajových zvonců ani nemluvě. Snad budoucím pokolením lidstva narostou tlustší bubínky v uších a kaučukové nervy v celém těle.

A co taky a patrně již navždy zrakům obecenstva zmizelo, bylo veřejné štípání a řezání dříví. Krom ulice Ovocné a Příkopů mohli jste to vídati ve všech pražských ulicích, i na třídě Ferdinandově. Dnešní Pražan si něco takového v nynějším ruchu pouličním nedovede ani pomysliti; před půlstoletím a ještě dosti dlouho potom bylo to divadlo obvyklé. Dnes taky jen člověk velmi zazobaný by si mohl dopřáti veliké fůry polenového dříví nebo dokonce několika jich. Vždyť i tehda to bylo značným přepychem, a tehda stál „sáh" měkkého dříví snad asi pětku. A tehda bylo všelikého dříví v Praze nesmírné množství, stavebního, pro truhláře i k topení. Kde dnes elektrická tramka zatáčí z ulice Myslíkovy na nábřeží Palackého, několik jen kroků od mlýnů Šítkovských, rozkládala se první veliká ohrada (Bubeníčkova), a pak se táhly další ohrady nepřetržitě až po sám Vyšehrad, po celém tom pobřeží vltavském, které se sklánělo až k řece. K vodě vedly jen uzounké uličky, vlastně průchody. Ještě nebylo mostu Palackého, který byl dostavěn a vysvěcen až někdy r. 1876. A jako se dlouho říkávalo, že kdyby se protrhl rybník „Rožmberk" u Třeboně,

zaplavila prý by voda celou Prahu, tak taky se před půlstoletím říkávalo, kdyby chytilo v podskalských ohradách a vítr vál na město, že by celá Praha lehla popelem.

Skutečně pak někdy v letech sedmdesátých vypukl oheň v ohradě Bubeníčkově, která stála na samém konci ulice Myslíkovy, na blízku Šítkovských mlýnů. Nevím, odkud právě tehda vítr vál, ale Praze se nestalo nic. Spíše snad hrozilo nebezpečenství dalším ohradám podskalským, nad nimiž tenkráte ještě stála Václavská trestnice, plná trestníků. A tu prý — jak se druhý den po Praze vyprávělo — když se oheň v ohradě rozmáhal, ředitel trestnice vypustil ze žalářních cel trestance a vyslal je dolů k ohni na pomoc. Trestanci prý horlivě pumpovali u stříkaček, vodu nosili, polévali, vůbec se přičinili, aby požár omezili, a když jejich pomoci už nebylo třeba, do posledního muže se zas do svých cel vrátili, ač by v tom zmatku leckterý byl mohl uniknout. Snad nejtěžší provinilci přece jen byli ponecháni za bezpečnými závorami.

Tehdy hlavně z těchto podskalských ohrad — ač byly také na Františku, ba do let sedmdesátých stála ještě ohrada mezi domy v třídě Eliščině, nyní Revoluční, jako stojí podnes ohrada Černohorských v ulici Trojické — rozváželo se polenové dříví na velikých vozech po Praze. A za vozem kráčelo několik příslušníků otužilého a pilného „nárůdku podskalského", tento s břitkou

pilou na obyčejném oblouku přes prsa, dva neb tři jiní se sekerami na ramenou, a třeba dvě tři ženy k odnášení drobného dříví. Fůra s poleny zastavila před určitým domem, dřevaři vyskočili na vůz, a za krátko bylo drvo sházeno, na ulici se vršila polenová barikáda, kočí s povozem odjel. Nic to nevadilo komunikaci a pasáži pouliční. Drožky a fiakry se uhnuly, objely, tramka posud nejezdila, a pro pěšáky byl „tratuár", jak Pražané těch dob důsledně říkali.

A teď se dali do práce bodří Podskaláci drvoštěpové. Práce pražských drvoštěpů lišila se od venkovské. Venkovský její pochod byl takový, že se na „kozu" položilo poleno a dva lidé je pořezali ve tři kusy, a teprv tyto krátké špalíky byly na mohutném špalku dubovém štípány na drobná polínka. Jadrní hoši z Podskalí měli jinou praktiku, a taky jiné sekery. Jejich sekery byly vlastně těžké, mocné a zdánlivě tupé klíny o širokém „čepci" čili hlavě. Levicí chopil se drvoštěp silného polene, postavil je a palcem kolmo přidržel. Pravice se rozmáchla, a těžký železný klín se zaťal v poleno. Byla to rána strašlivá a neodolatelná. Obyčejně stačila jediná, aby poleno sebe tlustší bylo ve dví. A jen když v něm kdesi trčel suk velmi silný, bylo třeba rány druhé. Zpravidla čtyřmi, pěti takovými seky byly z polena dlouhé, úzké štěpiny, kterých se potom chápal druh s pilou a sehnut nad pilou řezal je v drobné kousky, v polínka. A již pomocnice ženštiny nandávaly po-

línka do nůší, mocným švihem si je vzájemně zdvíhaly na ramena, třeba jenom na jeden popruh, a vnášely do domu a do sklepa. Málokdy do dřevníků, poněvadž dřevník ve dvoře byl v Praze vzácnou věcí a býval příslušenstvím toliko starých, rozlehlých domů s velikými dvory. Marně byste hledali „dvory" v některých domech na Staroměstském náměstí, v ulici Karlově, v Ovocné, v Mostecké na Malé straně a jinde a jinde. A byla-li kde prostranství, která takového pojmenování poctivě zasluhovala, pak to byla samá ponurá skladiště, magacíny všelikého zboží. Ovšem zas byla při mnohých krásných starých domech rozsáhlá nádvoří, že by se na ně byl vešel světoznámý cirkus Barnuma Baileye.

Bylo vzácné podívání na tu práci drvoštěpskou. Tři, čtyři mužové štípali a řezali nepřetržitě, téměř bez odpočinku, jen chvílemi sáhla ruka po červeném šátku do kapsy, aby setřela pot na čele, na tváři, na krku, kde se jim jen sléval. Anebo stačil taky rukáv košile. Zdálo se, že ty postavy jak ze žuly nepociťují nejmenší únavy. A jestliže jim na práci zasvítilo poslední hřejné slunce pozdního léta nebo časného podzimku, pak ze štěpin a hlavně z hromady pilin vanula kořenitá vůně pryskyřičná, a celý ten obraz vypadal jako kousek venkova na pražskou ulici přeneseného.

Za tři, za čtyři hodiny bývala veliká hromada polen rozštípána, rozřezána, a teď teprve podskalští občané vydechli z plných plic a nabrali

čerstvého vzduchu, otřeli lojovým hadříkem pilu, otřeli břity hromových klínů svých, obložili zuby pily koženým žlábkem, aby nikoho z mimojdoucích nezranili, a jejich náčelník vešel do domu, nahoru k „milostpánovi“ nebo k milostpaní, ohlásit, že jsou s prací hotovi. A toť se rozumí, pro mzdu za vykonané dílo — a pro „nějakou tu dobrotivou diškereci na tuplák piva, milostpane!“ Ostatní čekali dole, dobře vědouce, že jejich vůdce z přijaté diškerece nevstrčí ani „švihel“ (šesták) do vlastní kapsy, ale že se s nimi poctivě rozdělí. A zatím babky drvoštěpské (ale někdy to bývaly babky ještě mladé) umetaly piliny s dlažby a odnášely je nahoru do kuchyně, nebo těch bylo v domácnosti taky dobře užito. Jednak skropených na zametání, jednak suchých na posypání vydrhnuté podlahy.

Dávno již jsme takového divadla na pražských ulicích neviděli. Vymizelo všechno a zaniklo tak, že jsme to ani nezpozorovali, a snad už celá Praha kupuje dříví jenom na „kola“, drátem ovinutá, a ta kola dodávají už i největší uhelné firmy zároveň s fůrou uhlí. Kdyby před půlstoletím byl kdokoli požádal, aby mu „firma“ poslala taky jedno nebo dvě kola dříví, byla by se jedovatě zasmála: „Což pak jsme nějací hokynáři?“ Ale ovšem, teď je dříví skoro tak vzácné jako kdysi býval šafrán.

Kupovávali jsme kdysi taky odpadky tvrdého dříví z parketáren. odřezky a okrajky. Bývalo to

krásné, čistotné topení, a z dřevěného popela se dělával louh na prádlo. Malá fůrka takového „aušúsu“ stávala deset až patnáct zlatých, i s dovozem. A v pokojových kamnech zaváněło hořící a praskající dřevo jako pozdrav lesa. Kde jsou ty doby!

35.

(V dubnu 1923.)

(Rumfordská polévka. — Její vynálezce. — Polévky klášterní. — Pan Popel a jeho studentské bochníky. — „Pekařská nemoc.“ — Pohádka o lososech. — Panádlová polévka. — Zlatníky a dukáty ve vánočkách a mazancích.)

Když jsem psal kapitolu o „žaludku Prahy“, odstavil jsem na chvíli jistou věc, která sice v tu kapitolu náležela, ale pořád se mi jaksi vymykala. Byla to „rumfordská polévka“, o jejíž vyvářeni se tuším staral zvláštní dobročinný spolek. Byla určena pro nejchudší z chudých, pro ubožáky, kteří skutečně jinak neměli „teplé lžíce“ do žaludku.

(S tou „teplou lžící“ je to tak: Před půlstoletím a dávněji chodilo ještě mnoho „vandrovních“ od města k městu, ode vsi ke vsi, chasníků to řemeslnických, hledajících práci svého oboru, a kamkoli o polednách došli, všady prosili o nějaký zbytek od oběda, škrtíce několik svých krejcarů v kapse na dobu nejhorší, až nenajdou žádné soucitné duše. Byli to chasníci, kteří opravdu chtěli pracovati, a když padli na mistra, který právě takového dělníka potřeboval, a když měli

svůj „vandrbúch“ v pořádku a zalíbili se mu, mohli hned po najedení sednouti k ševcovskému verpánku nebo na krejčovské „kolo“ nebo se postavit k truhlářské hoblovce. Setrvali pak třebas dlouhý čas v práci a mnohdy až do smrti v obci, do které je náhoda zavedla, a stávali se tam i samostatnými mistry. Krom těchto vandrovníků však bralo za kliky i mnoho světoběžníků jiných, tuláků to, kteří se vůbec každé práce štítili. A z úst těchto lajdáků ozývalo se za dveřmi utkvělé: „S ponížeností prosím, sou tak od ty laskavosti, tři dni sem neměl teplou žíci v žaludku...“ Pro množství těch sykavek v jejich proslovu říkalo se jim syčáci, a ta přezdívka se udržela na naše doby. Ona „teplá lžíce v žaludku“ se pak ujala jako vtip, pronášený při všelikých příležitostech, dostala se i do všelikých frašek na jeviště a bývala vděčně přijímána i s podia pražských zpěváčků lidových, kteří poskytovali zábavu obecenstvu pivnic a zahrad pivovarských.)

Dávno Praha o rumfordské polévce neví. Kdy u nás byla zavedena, nemohu pověděti, ale vídal jsem její rozvážení po Praze na samém sklonku let šedesátých i pak ještě na počátku let sedmdesátých. Na dvoukolém vozíku byl upraven kolmý kotel železný, jehož ventilem se z horké polévky kouřívalo. Vozík měl své stanice, na kterých zřízenci jej provázející rozdělovali lačným polévku. Snad jezdilo několik takových kotlů po Praze.

Jméno té polévky nemohli si lidé zapamatovati a všelijak je zkrucovali a komolili, největším dílem bezděčně, ale mnozí snad úmyslně. Říkali jí frankfurtská (snad po frankfurtských uzenkách), říkali kromfurtská a dokonce i krumlovská, ale dojista že málokdo věděl, jakého měla rumfordská polévka pro chudé slavného vynálezce. Byl jím hrabě Benjamin R u m f o r d, původně prostý občan americký Thompson, přírodozpytec a filosof (1753—1814), s počátku učitel, pak vojín v anglických službách, podsekretář v ministerstvě vojenství, později velitel sboru amerického, ještě později státní rada ve službách bavorských, tělesný pobočník kurfiřta Karla Th. Falckého, vrchní velitel vojska, ministr války atd. Pestrý běh života! Ale všechny jeho, i nejvyšší hodnosti nevadily mu, aby nevynašel polévku — pro chudé. Připravovala se z bramborů, krup, hrachu, pšeničného chleba, vinného octa, vody a soli, taky z krve a z vyvářky kostí. Za časů vynálezcových ještě nebylo potuchy o Liebigově masové tresti, ani o polévkové přísadě švýcarského pana Maggi. Taky by tyto umělé přípravky bývaly příliš drahé. (Okolo roku sedmdesátého stál malý kelímek masové tresti Liebigovy devadesát krejcarů, a v té ceně se držel snad až do války. Válkou byl vylichvařen až na dvacet a přes dvacet korun.)

Krom spolku pro udělování rumfordské polévky bývalo o nasycení lačných ubožáků — aspoň částečně, aspoň v poledne — pečováno ještě jinak.

Byly to předsíně některých pražských klášterů, v kterých se o polednách shromažďovali hladoví, mrznoucí lidé, odění bídnými hadry, starci, stařeny i děti, s hrnečky v rukou, podávali své nádobky okénkem dovnitř, a řeholníci nebo řeholnice jim je naplňovali polévkou, kterou pro chudinu vařili, a někdy přidávali i zbytky klášterních obědů.

Tak se dělo na příklad i v kláštěře Voršilek na třídě Ferdinandově až do války a v první době války, pokud bylo z čeho vařit a rozdávat. Na jedné z nejživějších a nejskvělejších ulic pražských, která v těch místech poskytovala obraz největší protivy společenské. Na obou chodnících proud obecenstva v nejmodernějších úborech, plno drahých látek, nádherných klobouků, plno vzájemných úsměvů, plno radosti ze života - a v síni kláštera se tísnila skupina žebráků, čekajících na teplé sousto do studeného žaludku.

Podobné „stravovatelství pro chudé" bylo provozováno i v některých jiných pražských klášterech, jejichž příslušníci aspoň tímto způsobem projevovali křesťanskou lásku k trpícím bližním.

Byl taky nejeden dobrodinec jednotlivec, který měl soucit s lačným žaludkem nemajetných, a tu mi jistý čtenář těchto kapitol a pamětník dávných let před časem připomenul starého pražského pekaře Popela z třídy Ferdinandovy, který před půlstoletím počátkem zimního období podělovał jistý počet chudých studentů zvláštními lístky se svým jménem, lístky podobnými abonentním

kartičkám bradýřským. Deset nebo dvanáct okének měl takový lístek, a jeho majetník, prokázav se jím v krámě páně Popelově, dostal každý týden bochník dobrého chleba. Při každém bochníku pan Popel jedno okénko na lístku kleštičkami protkl, a když byl počet vyčerpán, dostal student lístek nový. Byl to pěkný a záslužný zvyk, a snad byl pěstován také jinými majetníky živností pekařských, o čemž však se mi nedostalo určitých zpráv. Zato vzpomínám, že někteří pražští pekaři rozdávali chudákům tvrdé žemle, včerejší a předvčerejší, a pokud by bylo záleželo na pekařské chase, byla by jistě a plnýma rukama rozdala všechno včerejší a ještě starší pečivo. Neboť před padesáti a šedesáti lety bývalo v mnohých pekařských domácnostech zvykem připravovati chase zvláštní pokrm k obědu z pečiva zatvrdlého. Bylo na programu aspoň jednou za týden, ale místy i častěji, a říkalo se tomu „pařené housky". Chystávaly se sice tyto hody i strávníkům v rodinách jiných, zvláště tam, kde si brali do bytů malé studentíky, ale tu se příprava lišila poněkud od přípravy pekařské. Ztvrdlé bílé pečivo — vždycky levnější než čerstvé — spařovalo se v rodinách horkým mlékem, omastilo se a podle Magdaleny Rettigové „neslo se na stůl". Za všechen život jsem se nesetkal s člověkem, který by byl pro tento pokrm horoval, s nějakým nadšením na něj vzpomínal. Ovšem, za té zlořečené války by mnohému z nás byl býval pochoutkou.

Ale u pekařů se housky pařily pouhou v ř e l o u v o d o u, načež se omastily máslem nebo ještě spíše sádlem. Takovýto oběd prý naplňoval chasu hrůzou, a poněvadž v Praze nikdy nebylo zle o nějakou přezdívku, říkalo se tomuto pokrmu tehda „pekařská nemoc". Dávno již jsem o něm neslyšel a soudím, že i v kuchyních pekařů s jídelního lístku nadobro vymizel. Slýchal jsem již v léta sedmdesátá, že tovaryši pekařští, zvláště starší, nastupujíce do díla, vymiňovali si při sjednávání mzdy atd.: „Ale žádnou pekařskou nemoc, pane mistře, pantatínku. Ta už se mi přejedla."

Právě tak jako před stoletím, když se v některých českých řekách lososové jen hemžili, vymiňovala si čeleď při nastupování služby u hospodářů: „Ale lososa nanejvýš jen dvakráte v témdni, pantáto!" Nebo tenkráte vařívali lososa pro chasu třeba od den, až už ho nemohla ani cítit. Slýchal jsem o tom již před šedesáti lety u děda, u babičky, ale tehda jsem tomu ještě nerozuměl, poněvadž jsem v chlapeckých letech vůbec lososa nespatřil, neřku-li jedl. Nezní-liž ta stará „lososí podmínka" dnes, kdy je za pětku lososa kousíček, právě tak dvakráte do huby, nezní-liž jako pohádka?

Ještě něco se tehda před půlstoletím často dělávalo ze ztvrdlého pečiva: p a n á d l o v á polévka. Té jsme užili všichni dost, ale ani o té nemohu říci, že by to byl výkvět kuchařského umění. Kdykoli ji počali nalévati do talířů,

vždycky se mi zdálo, že snad někdo v domácnosti stůně. Vypadala tak bledě, nemocně, a sklouzala do hrdla tak plazivě jako měkkýš. Podivná věc, jak se chuť mění. V dětství jsem ji velmi rád jídal. Nynější pokolení, tuším, o ní ani neslyšelo.

A když už jsem se dostal do toho pekařského oboru, vzpomínám tu na jisté zavedení, které taky dávno pominulo. Myslím, že vzniklo někdy kolem roku sedmdesátého, ne-li už v léta šedesátá. Nemělo arci s humanitou a dobročinností nic společného, byl to jen reklamní prostředek. Tenkráte, když ještě panovaly staré červené a později zelené zlatky s „panenkou" (odtud někdejší panenka = zlatka), býval stříbrný zlatník velmi vzácnou a v obecném životě nevídanou mincí. Jen pražské směnárny jich mívaly dřevěné misky za sklem. A tehda tedy někteří pražští pekaři zadělávali do vánoček a velkonočních mazanců z l a t n í k y, soudím, že čistě vyprané, ač je dnes už docela lhostejné, jaké byly. Arci ne do v š e c h, milý čtenáři, nýbrž jen asi do každé desáté nebo dvacáté — byly-li v nich vůbec. Sám jsem ho nikdy v žádné nenašel. Ale ohlašovali tak, aby podnítili dychtivost obecenstva. Byla to jakási loterie. Kupujte, paničky a pánové, v každé desáté je zapečen zlatník! V tu dobu kvetl v Praze pekařský závod páně Marčanův, tuším někde v Dlouhé třídě, a o tomto panu Marčanovi vyprávěl mi starý pamětník, že byl první, který počal vánočky kromě hrozinek a mandlí nadívati mincemi, a do-

konce prý do takové „hlavní výhry“ — či do několika? — zadělával po d u k á t u. Najít ve vánočce dukát — to byl pěkný vánoční dárek.

Dosti dlouho trval tento způsob reklamy pekařské, až konečně taky pominul jako kupecké vánoční dárky. Myslím, že lákavému zapékání mincí do vánoček je nadobro a navždy odzvoněno.

36.

(V dubnu 1923.)

(Někdejší končina nad nynějším nádražím Wilsonovým r. 1870. — Předměstské krčmy. — Mrtvola mlékařova. — Mrtvola u plotu vily Reichenbachovy. — V zavražděném poznán malostranský řezník Ant. Khom. — Po vrahu ani stopy. — Podezření uvaleno i na jistého herce. — Zpráva tajného. — Původ slůvka „kchóm“. — Kříž na plotě.)

Psát o krvavých zločinech není povídkou veselou. Ale téměř od samého počátku těchto kapitol vyvstávají přede mnou dvě dávné pražské vraždy, poznovu se mi vynořují při každém pokračování, až se mi stávají jakousi přítěží a překážkou a donucují mne, abych se jich konečně taky zbavil. Pak od nich budu míti pokoj.

Za mé paměti byla Praha jevištěm mnoha takových událostí krvavých. Dvě vraždy však se udály hned v prvá léta mého pražského pobytu, byly první, o nichž jsem tu slyšel i četl, a proto mi uvázly v paměti k nezapomenutí. Obě spadají v rok 1870.

Tehda ještě nebylo nové a kratší trati železniční do Vídně, totiž dráhy Františka Josefa. Stavěla se teprv, a ponenáhlu se vrtal a hloubil tunel vinohradský. Nad nynějším nádražím Wil-

sonovým táhlo se do široka daleka domůprázdné návrší, rok co rok osévané kus to venkova, množství polí, nad nimiž za slunečního jara zaznívaly jásavý zpěv skřivánčí. Toto širé prostranství tvořilo rozhraní mezi Žižkovem a Královskými Vinohrady, ale taky tyto obce byly teprve v počátcích. Za jasného dne a zvlášť v neděli chodívali v tu stranu Pražané rádi na procházku, ale před soumrakem spěchávali domů. Večer ta krajina zpustla a nebylo radno zdržeti se tam do tmy. Praha byla posud obklíčena hradbami, jejichž brány se na noc uzamykaly. Potom se v těch končinách potloukaly jen temné a často nekalé existence, kterým noc nepřekážela. Bylo v té krajině nad návrším roztroušeno několik hospod, jež neměly dobrou pověst a byly útulkem všeliké sebranky, kteréž nejen že nesešlo na nějakém rohatém slově, ale i na hodnutí do žeber. Zvláště byla pověstná Černokostelecká silnice (nynější vinohradská třída Jungmannova), a zvlášť zlopověstná byla hospoda „Černý vůl", která kdesi při té silnici stávala. Stalo se na př. kdysi v léta sedmdesátá, že jednoho rána — tuším podzimního nebo zimního — přihrčel s té strany venkovský povoz, fůra mlékařská, na níž nebylo viděti nikoho, kdo by koně řídil. Opratě visely volně, zaklesnuty o fasuněk. Povoz u akcizu před branou stanul, ale dozorcům od potravní daně ani na opětovanou otázku nikdo se neozýval. A když konečně nahlédli pod plachtu, shledali ve voze mlé-

kaře zabitého a již vychladlého. Podle toho udála se vražda hodný kus od Prahy. Již nevzpomínám, byl-li pachatel tohoto zločinu vypátrán čili nic. Svědkem útoku byla jen ta němá tvář, starý hnědouš, který mluviti nemohl. Ale spolehlivý tahoun konal tu cestu patrně co den, a když jeho pán padl naznak do zkrvácené slámy, kráčel kůň po paměti dále, dále, povědomou silnicí, a teprv u Koňské brány po denním zvyku se zastavil. —

Tehda skoro tedy posledním stavením žižkovským byla hraběcí vila „Rajchnbaška" (Raichenbachova) s velikou zahradou, obehnanou dlouhým prkenným plotem, spadajícím téměr po sám úval nynějšího nádraží. Bylo to za někdejší Novou branou, která uzavírala náměstí Senovážné, nyní Havlíčkovo. Podél plotu vedla pěšina vzhůru.

Dne 28. ledna 1870 po sedmé ranní, ještě za tmy, kráčel po té stezce jistý kočí, vedoucí synka do školy. A tu málem že neklopýtl o lidské tělo ležící na cestě. Jediný pohled a jediné máknutí stačilo, aby se přesvědčil, že je to studená již mrtvola muže as čtyřicetiletého, slušně oděného. A bystřejší pohled mu pověděl, že neznámý člověk nezemřel smrtí přirozenou. Pojat hrůzou, chvátal na obecní úřad vinohradský, který byl tehda kdesi ve Pštrosce nebo v jejím sousedství, a oznámil svůj nález. Z tohoto úřadu šlo oznámení na policejní komisařství karlínské, Žižkov ještě takového

úřadu neměl. Odtud šlo oznámení na policejní ředitelství pražské a zároveň na okresní soud v Karlíně, odtud k zemskému trestnímu soudu do Prahy, a skutečně už za půldeváté (!) hodiny — o p ů l č t v r t é odpolední se na místo nálezu dostavila soudní komise! Zatím však jeviště krvavého činu bylo obklopeno davy zvědavců, takže byly zdupány všechny známky — byly-li tu jaké — jež mohly vésti na stopu vrahovu. A zatím také bylo dvěma řeznickými mistry zjištěno, že zavražděný muž jest Antonín Khom, svobodný řezník z Malé strany, bytem v čísle 107-III. v Lužické ulici, který den před tím odešel z domova o půl čtvrté odpolední a nevrátil se. Muž ten byl v těch místech nebo kdesi nedaleko zákeřně zastřelen a pak oloupen, jak nasvědčovala okolnost, že u něho byly pohřešeny mnohé věci, které při sobě nosíval. Tak hodinky, prsteny, tobolka na doutníky a snad ještě ledacos jiného.

Tato vražda vzrušila celou Prahu. Bylyť ještě v čerstvé paměti dvě nepříliš dávné vraždy, které se v Praze udály a jejichž pachatelé zůstali nevypátráni. Obětí jedné z nich byla prodavačka pečiva Stejskalová kdesi u Prašné brány, ubohá rohlíkářka, jak se ještě dlouho potom v Praze říkalo, obětí druhé jistý myslivec. A tu nový mord! Především bylo nápadné, kterak se malostranský občan za večerní tmy octl až za Novou branou, v místech tak opuštěných a míjených. Vznikaly všeliké domněnky. Zdali snad zálety nějaké? Bylo zjištěno,

že Khom častěji v tu končinu docházel, ale zdálo se, že tyto vycházky souvisely s jeho živností. V kterési hospodě za Koňskou neb Novou branou shromažďovali se podvečer všelicí dobytkáři, přihánějící do Prahy jateční dobytek, za těmito handlíři přicházeli řezníci, zakupovávali tam kusy a ráno je dávali odhánět na jatky. Proto asi chodíval tam též Khom. A byl ve kterési takové hospodě i z večera 27. ledna. Při pitvě mrtvoly nalezeny byly v žaludku zbytky nestrávené večeře, uzeniny se zelím a zemčaty. Povečeřel tedy nedlouho před vraždou, která byla spáchána nejspíše v časné hodiny večerní. Byli vyslechnuti všichni krčmáři na Cikánce, na Vyšince, na Sklenářce atd., ale žádný z nich nechtěl věděti o tom, že by Khom byl u něho poseděl a večeřel. Ba nikdo ho nechtěl ani znáti. Byli vyslechnuti sklepníci a sklepnice, honci dobytka — nikdo se nepamatoval. Po nedávných, svrchu zmíněných vraždách, jejichž pachatelé zůstali navždy utajeni, rozvinula tehdejší policie i soud horečnou činnost. Místodržitelství si vyžádalo na karlínském komisařství policejním zprávu, jak že je zařízena služba hlídková (patrolní), kolik mužů, kdy a na která místa v okolí Žižkova se vydává — arciť, po oučinku zlá rada. A vyžádalo si, aby o všech výsledcích vyšetřování bylo co nejrychleji zpravováno.

Na pražská nároží bylo z rozkazu tehdejšího vyšetřujícího soudce buď 30. neb 31. ledna nalepeno toto

VYZVÁNÍ

ohledně loupežné vraždy na panu Antonínu Khomovi, řezníku Pražském, spáchané.

An vyšetřování, pokud dospělo, tomu nasvědčuje, že pan Antonín Khom, řezník z Prahy, již minulého čtvrtku hned v prvních hodinách večerních, počítaje od hodiny šesté na stézníku, jenž z návrší mezi polmi nad Pštroskou a hraběci Reichenbachovou zahradou podél prkenného plotu k městu vede, zákeřnickou rukou zastřelen byl, žádá se, kdož by byl toho večera, snad z městských hradeb, na dotčených místech střelnou ránu padnouti viděl neb slyšel, aneb kdož by byl téhož večera pana Khoma kdekoliv viděl, by si neobtěžoval zprávu o tom buď u c. k. policejního ředitelstva, buď u c. k. zemského co trestního soudu v čís. 21 podati.

V Praze, dne 30. ledna 1870.

Z c. k. zemského co trestního soudu.

Procházka.

Všechen sbor „tajných“ — v jeho čele tehdejší náčelník policejních konfidentů J. Max Tausenau — byl nepřetržitě na nohou a na výpravách po Praze, v předměstích i po širším okolí, ba i ve mnohých městech venkovských. Policié i soud byly zahrnovány anonymními udáními, jimiž byly označovány určité osoby, které prý by o vraždě „mohly ledacos věděti a pověděti“. Množství osob takto označených i jinak podezřelých bylo pozatýkáno neb aspoň vyslýcháno, mezi nimi spousta majetníků všelikých krčem, kavárniček, sklepníků, sklepnic, řeznických tovaryšů, lidí bez zaměstnání, fantářů, pobudů, i lidí, kteří měli na

těle známky nedávných zranění a na nichž tedy ulpělo podezření, že zranění své utržili v zápase s obětí — ale všechno vyšetřování nevedlo k cíli.

Později zjištěno, že některé předměty, které zprvu byly pokládány za uloupené, nalezeny v příbytku Khomově, a tu vznikla domněnka, že vražda byla spáchána z pouhé msty.

Tu docházím k jistému tragickému obratu, který snad celé vyšetřování svedl vůbec na stopu nepravou. Podezření, že Khoma ze msty usmrtil, padlo na mladého venkovského herce, člena tehdejší kočující společnosti Rottovy. Miloval prý Khomovu neteř, a poněvadž prý její strýc známosti té bránil, přepadl jej a usmrtil. Kterak to podezření vzniklo, kdo je na mladého člověka uvalil, povědětí nemohu. Vyskytlo se však hned v prvé dny, jak vysvítá z toho, že již 31. ledna 1870, tři dni po vraždě, byl po stopách hercových vyslán tajný, aby jej pozoroval. Rottova společnost byla tehdy ve Velvarech, a tam tedy se vydal konfident, kterýž se vrátil do Prahy, aby tu o svém poslání referoval. Jeho relace byla ovšem německá, jako veškeré služební spisy pražské policie až do převratu r. 1918. Toliko s „partajemi" byly spisovány české protokoly. Ale jakékoli služební hlášení musilo býti německé, byť i bylo od nejnižších zřízenců a tajných, kteří ovládali němčinu tak dobře jako tatarštinu. V policejním archivu by se z těch dob našly věci, které by mohly sloužiti za čtení velmi humoristické.

Tehdejší relace konfidentova nepostrádá zajímavosti, i podávám ji tu po česku. Jména podezíraného neuvádím. Žil pak ještě několik desítiletí a byl znám ve vrstvách nejširších svým působením, kterýmž tisícům a tisícům lidí osladil život aspoň na chvíli. Soudím však, že bezdůvodné podezření, které na něm na čas ulpělo, vrylo v jeho tvář onen rys nesmazatelné zatrpklosti, jenž se do smrti nevyhladil.

Takto zněla relace:

„Dne 31. ledna 1870 přibyl jsem ve tři čtvrti na čtyry odpůldne do Velvar a zastihl jsem v hostinci u Čermáka většinu personálu divadelního ředitele Rotta pohromadě. Herec X. nebyl mezi nimi a objevil se teprv na počátku představení v hostinci, v jehož tanečním sále Rott postavil své divadlo. X. hrál toho večera v „Žižkově smrti" českého rytíře.

Na svou poptávku zvěděl jsem, že X. dne 27. ledna se z Velvar n e v z d á l i l a byl toho večera účasten věnečku, pořádaného v Čermákově divadelním lokále. Tak vypověděli herci a také hostinský Čermák, kteří to na všechen způsob musí věděti.

Po představení dne 31. ledna 1870, kteréž kolem půl desáté večerní skončilo, pozdržel se X. nějakou dobu v šenkovně, já jsem ho pozoroval, ale nespatřil jsem u něho žádný z předmětů, které byly zavražděnému Khomovi odňaty.

X. je zádumčivé a smutné nálady, příčinou toho však může býti, že jest — jako vůbec všichni herci Rottovy společnosti — špatně placen, dále, že X. je politickým horlivcem, kterýž — jak si dne 1. února ve zmíněném hostinci jeho kolegové vyprávěli — náleží k české opoziční straně nejradikálnějšího zbarvení.

Chtěl jsem X-a 1. února 1870 dále pozorovati, ale již jsem ho nespatřil, poněvadž, jak si vyprávěli jeho kolegové při čtení Národních Listů o soudním líčení s Kerbrem a společníky, ve kterém se jméno X—ovo často vyskytuje, odjel do Prahy, aby vyslechl průběh líčení. Herci při tom poznamenali, že X—ovi na tomto líčení velmi záleží, aniž pověděli proč.

Proto jsem odjel z Velvar dne 1. února 1870 v hodinu spoledne.

V Praze 1. února 1870."

Zajímavý jest úsudek onoho konfidenta z roku sedmdesátého, proč mohl býti český kočující herec tehda smuten a zádumčiv — pro špatný plat! Není pochyby o tom, že kdyby dnes byl poslán na výzvědy za českým kočujícím hercem, mohl by v mnoha případech „zádumčivost" podobným způsobem vykládati.

Ačkoliv konfident zjistil, že se herec X. v osudný den z Velvar nevzdálil, což bylo pro podezíraného okolností velmi závažnou a zřejmě očišťující, přes to X. neunikl dalším kritickým stykům se soudem a dokonce prý vyšetřování, jak se tehda všeobecně vyprávělo.

Policejní fascikl této vraždy se týkající vzrůstal, vzrůstal i balík spisů u soudu, vyšetřování se táhlo léta, bylo pak čas od času obnovováno, kdykoli se vyskytl nějaký podezřelý zjev. Khomův případ v paměti Prahy po desítiletí neutuchal, avšak pachatel zůstal neznám. Jako by se nad ním byla země slehla. Rakouská policie vždy měla větší štěstí se „zločinci" politickými. Ostatně

Antonín Khom nebyl jedinou obětí, jejíž vrah unikl trestu. Předcházel ho výše zmíněný myslivec, předešla ho Stejskalová u Prašné brány, a za několik let po Khomovi byl v sadech na Letné zavražděn jistý Spurný a někdy v léta osmdesátá babička Hipmanová kdesi v Haštalské ulici, a taky v těchto případech nebyli vrahové polapeni. A kromě Prahy jest v kriminální historii taky několik nerozřešených případů venkovských, a to jen za naší krátké paměti padesátileté.

Na závěrku ještě malé vysvětlení o tom, jak se jedno podivné slůvko dostalo i do literatury. Budoucí český slovnikář nevěděl by si s ním rady. Vysvětlil jsem svého času, jak se do úst pražské spodiny dostalo slovo „brajgl" a „čupr". Vysvětluji na tomto místě, jak vzniklo a též do beletrie vniklo slovo „kchóm", jehož v některých svých humoreskách se zálibou užil zesnulý přítel Karel Šípek. Tak na příklad v poslední své knize „U nás v Mokrosouši" (v historce V e j k l e n e k) na str. 97: „Vyučil se v Praze na Perštejně u Rangheriho, kdež i jako k ch ó m kolik let servíroval."

Již nejeden čtenář se nad ním pozastavil. Francouzské slovo c o m m i s (vyslov k o m i), mající význam mnohonásobný, bylo u nás dávno známo hlavně a snad pouze ve smyslu kupeckého mládence, pomocníka. Ale poněvadž se toto slovo přeneslo v český život z obchodů německých a zvláště židovských, bylo vždy a všady vyslovováno k ch o m í. (Zesnulý učitel francštiny čili

francouzštiny, jak se u nás v poslední dobu ohavně zavedlo, Louis Schmidt, vždy ve svých lekcích před podobnou výslovností varovával, uváděje na výstrahu židovské výslovnosti oblíbenou větu svou: „Kchobyla kchopla kchočího do kcholena.“) Nuže po vraždě na Khomovi dlouho ještě se pronášelo jeho jméno při každé příležitosti, nanejmíň celé desítiletí, a tu kdysi v polovině let sedmdesátých, v malé společnosti kavárenské bylo „raženo“ slovo „kchóm“ po vzoru jména K h o m o v a a žertovně v náhradu za slovo k o m i. Učinil tak přítel Jan Veselý (Veselý-Benešovský), ironisuje tím sám sebe, a vždy slovo opakoval. Druhu našemu Šípkovi se zalíbilo tak, že ho užíval i v některých svých povídkách, arci bez vysvětlivky. Ale po letech by vznik slovíčka toho zůstal naprosto temný.

Nad místem, kde 28. ledna 1870 byla nalezena mrtvola Khomova, namaloval kdosi brzy po činu na prkenný plot zahrady Reichenbachovy veliký černý kříž, buď dehtem neb „železným lakem“, a tím byla krvavá ta událost po několik desítiletí udržována v paměti všech mimojdoucích. Kdykoli kříž ten vybledl, kdykoli byl deštěm a sněhem ošlehán, vždy byl zas neznámou rukou obnoven, a nadobro zmizel teprv, když padl i plot. A s ním upadl v zapomenutí celý ten děj.

37.

(V květnu 1923.)

(Mariánské hradby čili „Mariašanc". — Nová část, zbytky hradeb a Bruská brána. — Pevnůstka čili bašta číslo 19. — Hostinec „Panoráma" a jeho historie. — Ponenáhlý úpadek „Panorámy" a její zánik. — Taneční zábava v lednu 1870. — Hrozný nález v ulici Jelení a pod Letnou. — Vražda na půjčovatelce peněz.)

V léta sedmdesátá — a ještě dlouho potom, až do počátku nynějšího století, byly také Hradčany obklíčeny hradbami. Té části hradeb, která se táhla od konce Jelení ulice (nad Novým světem) k Bruské bráně, zde se obloukem zatáčela až nad Jezuitskou zahradu (nyní Strakovská akademie) nad Vltavou, říkalo se hradba Mariánská, ale po pražsku vlastně Mariašanc. Nad Vltavou končila vysokým a pověstným bastionem č. 19, s něhož v „případě potřeby" mohla dělostřelba ohrožovati a krotiti Prahu. Od padesátých let minulého století vyvážela se na Mariašanc nějaká baterie děl jen tehdy, když se v císařské rodině očekávala radostná událost. Pak se při narození prince vypálilo sto a jedna rána, při narození princezny jen jednadvacet ran — radost nad jejím narozením nebyla tak veliká. Posledně se vytáhla děla na oslavu

takové rodinné události dynastické někdy v březnu 1868, když se císařovna Alžběta čekala do kouta v Pešti, ale větší část připravených nábojů odvezla se zase do prachárny, ježto se toho roku narodila jen Valerie, z které pak vyrostla známá „příznivkyně" českého národa.

Od kasáren v Brusce vede vzhůru k Chotkovým sadům a k Bruské čili Písecké bráně strmá soutěska jen pro pěší, která před půlstoletím, dávno před svou úpravou, bývala ještě strmější a stála chodce mnoho potu. Tamtudy se brával v minulém věku proud výletníků, v únoru na první pražskou pouť k Matěji a pak od jara do podzimu do Šárky. Ba před padesáti lety chodívali jsme do Šárky také v zimě.

Snad jen stopadesát nebo dvě stě kroků od vyústění řečené soutěsky na vrchol, v zářezu hradebním, právě naproti Chotkovým sadům, bylo širé, kaštany posázené prostranství, a na tom, bezmála při samém hradebním náspu, stávala letní hospoda, nazvaná P a n o r á m a. Před hostincem, mezi stromy a pod jejich korunami bylo rozestaveno mnoho stolů, které za pěkných dnů letních byly prostřeny bílými a pestrými ubrusy a vábily k posezení. Zde na chvíli odpočinuli výletníci, zmoření zlézáním příkré soutěsky, sem se uchylovali unavení dlouhým pochodem, když se navečer vraceli ze Šárek, a v neděli odpoledne bývalo tu vůbec plno. Mnozí, přemnozí Pražané nedostali se vůbec nikdy dál než sem. Nač se tarabiti za bránu, praš-

nou silnicí pod úpalným sluncem, když byl tuto klidný odpočinek, na posilněnou, co jen hrdlo ráčilo, a k tomu čerstvý vzduch vysoko nad Prahou?

Mariánské hradby sice byly zrušeny, dílem zbořeny, dílem jen pobořeny, ale ani v okolí Bruské brány, kde na jejich místě vznikla nová část Hradčan, nezmizely nadobro s povrchu zemského. Spodní jejich zdivo, až po kamennou obrubu, zůstalo zachováno podnes a na další doby. Příchozím z Letné a z Dejvic jeví se zřetelně hvězdovité obrysy někdejších bašt, na kterých povstaly skupiny a celé ulice půvabných domků rodinných i nájemných, kterým donedávna bylo říkáno „u Bruské brány". Teprve později se dostalo novým těmto ulicím a skupinám určitých pojmenování: Ulice Kounicova, ulice Badeniho, Bašta sv. Jiří, sv. Ludmily, sv. Tomáše a j. Je to prostor bývalé bašty šestnácté, sedmnácté, osmnácté. Na baště devatenácté stojí vila dra Kramáře s krásným výhledem na Prahu. Na památku byla zachována také brána Bruská; jenom na jejím vrcholku, tuším, bylo ubráno náspu z hlíny, kdysi tam navezeného. Teď na jaře se brána ta krásně zelená. Příkopy pod hradbami byly zasypány a změněny v roztomilé sady, které novou tu část Hradčan malebně lemují.

„Bastion" XIX., na němž stojí vila dra Kramáře, býval za našich mladých časů zvláštní „pevnůstkou", jejímž velitelem byl dělostřelecký nadporučík, mající pod sebou pět nebo šest vojáků.

Pevnůstka byla uzavřena hmotnými železnými vraty, za kterými stávala strážnice pro malou tu posádku, opodál byl nízký domeček, příbytek to velitelův. Zbývající volné prostranství sloužilo důstojníku za pozemek hospodářský, na kterém si mohl pěstovati květiny, zeleninu, snad i nějaký ovocný strůmek, snad i kousek drobného dobytečka. Byla to skutečná vojenská idyla, o které málokterý Pražan měl potuchu.

V „pevnůstce" bylo jediné dělo, nejspíš na poplach, snad právě to, z kterého se později „střílelo na poledne". Krom toho opatroval velitel ještě něco. Byla to štandarta čili žerď, jejíž hrot byl ovinut koudelí, koudel napojena smolou, všechno bylo svázáno černým suknem a snad i nějakým doutnákem. Byla to tedy jakási veliká fakule, která měla být zapálena v případě svrchovaného nebezpečenství, nejspíš proto, kdyby nepřítel byl v noci přitrhl ku Praze. Toto poplašné opatření „válečné" pocházelo snad ještě z dob sedmileté vojny. Víme, že nepřišlo „k slovu" ani roku šestašedesátého, kdy z Prahy utekly všechny úřady erární, a taky by nebylo Prušáky na pochodu zastavilo.

U samé brány Bruské stála malá budova potravní daně, domeček zahradníkův, bývalá prý to hřbitovní kaple u sv. Josefa, o něco níže pak směrem k řečené soutěsce čili průsmyku bruskému nepatrné stavení, v jehož patře bydlil dělostřelecký felbébl (feuerwerker, ohňostrůjce) a v přízemí ho-

kynář Kučera, který tu prodával „cukrpacle“, známý pražský „cucpapír“, a podle ročních počasí taky ovoce a máčené okurky. Tento domek stával asi v místech, kde je nyní vila sochaře Bílka. Úroveň Brusky byla tehda mnohem vyšší. Nejlépe to vidíme na schodišti do Chotkových sadů, do kterých se dnes vystupuje se silnice po třiceti schodech — kdysi jich tam bylo asi osm neb deset, arci vyšších. A nízký černý sloup, který stojí po pravé straně tohoto schodiště, hezky vysoko, naznačuje někdejší rovinu.

Někdejší Panoráma však zmizela nadobro, stopy po ní nezůstalo. A dnes velmi nesnadno — i pamětníku sebe staršímu a Prahy povědomějšímu — přesně naznačiti místo, kde stávala. Mnohou cestu jsem vážil nahoru, všemi těmi novými ulicemi znova a znova přecházel, a stále jsem tápal v nejistotě, až mi jeden z tamních usedlíků, pan magistrátní rada F., bezpečně pověděl, že to byl pozemek nynějších domů 236, 237 a 238 v ulici Kounicově, který tvořil zářez v baště XVII., v němž stála Panoráma. Je to něco málo kroků za vilou sochaře Bílka. Za Panorámou po její pravé i levé straně, v bocích opevnění, byly dvě poterny čili výpadní branky, a to jméno je zachováno rohovým domem ulice Kounicovy čís. 242, skoro u samé Bruské brány, na němž je napsáno „U Poterny, 1911“.

Na tisíce Pražanů sedávalo pod stromy Panorámy od jara do podzimu, na tisíce cizinců od-

počívalo tam, když si byli prohlédli královský hrad, letohrádek královny Anny a Chotkovy sady, ale nepamatuji se, že bych se byl v kterémkoli Průvodci po Praze o Panorámě dočetl. A přece lze říci, že náležela k „památnostem" Prahy a byla vynikajícím místem pohovy a zábavy. I snad není zbytečno, vypovím-li, co o ní vím ze zkušenosti vlastní a co jsem vyzvěděl po všelikých doptávkách.*

Pěkná, v půvabné zeleni bašty položená ta letní restaurace vznikla někdy v léta šedesátá. Jejím původcem byl jistý pan Klíma, nejprve nájemce nádražní restaurace na Smíchově. Později si vyhlédl řečené místo v zářezu hradeb u Bruské brány, a když se mu dostalo svolení vojenského eráru, vystavěl tu hospodu a nazval ji Panorámou. Není známo, proč zvolil právě toto pojmenování, ježto hostinec byl s tří stran obklopen hradebním náspem a toliko na straně čtvrté byl přes silnici výhled na Chotkovy sady. Buduje hostinec na tomto místě, počítal nejenom s obyvateli Prahy, s výletníky, ale dojista i s cizinci. Tehda žil ještě — až do poloviny let sedmdesátých — císař Ferdinand na hradě pražském, byl tu tedy „dvůr", bylo v Praze mnoho vyšší i drobné šlechty a zvlášť na Malé straně a na Hradčanech mnoho úřednictva i služebnictva palácového.

---

* Za mnohé podrobnosti, „Panorámy" se týkající, děkuji panu účetnímu radovi pošt. ředitelství Fr. Jezdinskému.

Nemohu říci, jak se Panorámě v počátcích dařilo. Sám jsem do ní poprvé přišel r. 1869, ovšem jen jako přílepek společnosti dospělých. Budovatel její neužíval dlouho ovoce svého podniku. Zemřel někdy kolem roku sedmdesátého. Jeho vdovu pak pojal mladý ještě vdovec pan Jezdinský. To však nebyl Ignác Jezdinský, jenž míval plzeňskou pivnici v Široké ulici a později pivnici po Frankovském „u města Prahy" vedle České spořitelny, nýbrž František, jenž na sklonku let šedesátých měl hostinec „U myrty" v ulici Perlové, a když se mu tam valně nedařilo, přešel jako vrchní sklepník na státní nádraží v Hyberňácké ulici, k panu Maxovi Donebaurovi, kterýž krom svého povolání hostinského proslul jako horlivý sběratel mincí. Když zemřel, zanechal bohatou sbírku numismatickou, jejíž cena prý se páčila asi na padesát tisíc zlatých. Na tehdejší doby to byla suma ohromná.

Pan František Jezdinský, muž velmi sličný, oženil se v únoru r. 1872 s vdovou po Klímovi, ujal se Panorámy a zvelebil ji. Obehnal stavení verandou, aby byl pojištěn i za deštivého počasí, a vzadu postavil pohodlný, krytý kuželník s dvojím hampejsem čili valounem, večer osvětlovaný, nejlepší snad a nejpečlivěji udržovaný kuželník v Praze, na němž veselé společnosti hrávaly dlouho do noci. Vůbec v Panorámě sedávali hosté až přes půlnoc. Byla tu dobrá kuchyně, dobré pivo, odpůldne pak vyhlášená po Praze káva. Všichni

dvorní úředníci čili „hausoficíři“ byli tu častými hosty, taky tělesný Ferdinandův kuchař, Francouz Mathieu, přicházel, a za pobytu korunního prince Rudolfa chodil sem taky stálý průvodčí Rudolfův, ztepilý krasavec Černohorec, kterýž ve svém národním a zlatem se lesknoucím kroji mnoho pražských srdcí dívčích poplašil.

Tehda ještě nebylo elektriky a Panoráma neměla ani plynového osvětlení. Na stoly byly stavěny svícny se skleněnými kalichy, v nichž hořely svíčky. Hosté „ode dvora“ však vůbec o mnoho světla nestáli, nepřáli si, aby jeden druhého viděl, i vyhledávali temná zákoutí a sedávali potmě. Později se tu scházívali taky důstojníci zvláště dělostřelečtí, pořádali si večírky, a tu jim vojenská kapela zdarma hrávala. Hostinský snad jen musil muzikanty vyčastovati večeří a pivem. Často přicházel i mladý důstojník od kavalerie ve společnosti dam, a tehda nikdo nepotušil, že tento mladý vojín za léta bude nejvyšším církevním hodnostou, pražským arcibiskupem. Byl prý to nadporučík svobodný pán Skrbenský. Myslím však, že tu jest omyl v osobě a že to byl spíše dřívější arcibiskup hrabě Schönborn, kterýž — jak známo — byl původně taky důstojníkem u jízdy, u dragounů.

V zimě arci bývalo v Panorámě smutněji. Sice i tehdy kouleno tu v neděle a svátky v kuželky, ale ve všední den přicházeli jen blízcí sousedé a něco hostí z hradu. Věrným návštěvníkem

býval i zmíněný velitel pevnůstky, který na své baště vedl život poustevnický.

Panoráma dlouhá léta prospívala, ale časy ponenáhlu se měnily. Zavedení malých parníčků Goldmannových na Vltavě, výstavba elektrické trati do Stromovky způsobily obrat. Někdejší houfné výpravy Pražanů do Šárky, kdy dostaveníčkem výletníků a místem „srazu" bývalá právě Panoráma, znenáhla pomíjely. Goldmanky za několik krejcarů dovážely výletníky do Bráníka, do Hodkoviček, do Chuchle. Potom přišla Jubilejní výstava, a víme, jak tehda jediným skoro cílem všech Pražanů bylo výstaviště, ve všední dny i v neděle. Panoráma utrpěla velikou ránu. Pan Jezdinský ji pronajal Zachovi z obory „Hvězdy", po jeho smrti panu Jeřábkovi, a sám si zřídil hostinec a kavárnu v Karlíně, „U města Petrohradu", kde je nyní pošta. Ale taky té se musil za několik let pro nemoc manželčinu vzdát a žil pak jako soukromník se svým synem na Smíchově. Čas od času jsem jej potkával na pražských ulicích a jeho zjev mi vždycky vybavil vzpomínku na rozkvět jeho podniku u Bruské brány. Byl to krásný stařec, vlasů i knírů šedivých už, ale do kmetských let chodil vzpřímen, v bezvadném, pečlivém ústroji jako za mladých let a rozhlížel se okolím, jako by Prahy už nepoznával. Jednoho dne jsem se k němu přihlásil, ale arci, kdež by se na mne byl pamatoval. A při zmínce o Panorámě se zraky

jeho poněkud zasmušily. Již byla srovnána se zemí.

Ještě musím dodati, že povolení k její stavbě v léta šedesátá bylo dáno jenom na tak zvaný vojenský revers, což znamenalo, že pro případ války nebo jiné naléhavé příčiny vojenské majetník restaurace jest povinen budovu vykliditi a z b o u r a t i na vlastní útraty, bez jakékoli náhrady, čili jinými slovy, uvésti vše ve stav předešlý. Takový závazek platil vždy při dočasných stavbách na pozemcích vojenských, zejména fortifikačních čili pevnostních. Na stejný revers byla před lety zbudována i vila p. Sedmíkova u Bruské brány, jejímuž majetníku se později podařilo pozemek od eráru vykoupiti. Sice taky Jezdinský se několikráte pokusil, aby pozemek Panorámy získal, ale jeho žádostem vyhověno nebylo. Na počátku tohoto století vojenský erár potřeboval peněz, i prodal hradby u Bruské brány obci pražské asi za čtyři miliony korun. Majetníci budov na nich, na revers postavených, dostali ovšem od obce výpověď a rozkaz ke zbourání. Tak i Jezdinský po třicetiletém vlastnictví musil beze vší náhrady stavení zbourati a byl v té tísni rád, že se stavitel p. Korb místo platu za zbourání spokojil jen s materiálem stavebním. Tak zanikla Panoráma, na kterou vzpomíná mnoho starších Pražanů ze svého mládí, na milý pobyt a na chutné požitky za několik drobných šestáčků, i na veselé návraty s výše Hradčan dolů do Prahy.

František Jezdinský přežil bratra svého Ignáce a zesnul roku 1916 u věku 76 let.

*

Mám však ještě jednu vzpomínku na Panorámu, vzpomínku sice nepřímou, neosobní, ale jak jsem předešle pověděl, taky té se musím zbaviti.

Bylo to v roce sedmdesátém, před třiapadesáti lety. Tehda ještě tam nehospodařil Fr. Jezdinský. Snad žil posud jeho předchůdce Klíma. V Panorámě i někdy v zimě panoval život veselý, taky občasné věnečky taneční tam bývaly, mnohdy jen zcela improvisované, když se sešla společnost. V restauraci stál klavír.

Bylo někdy v lednu 1870, masopust byl již v plném proudu. A tu jedné neděle jako mladík šestnáctiletý vyslechl jsem hovor několika „starších pánů" (z nichž nikomu nebylo přes třicet let), vyprávějících si navzájem, jak vesele zažili včerejší sobotní večer. Byli to doktoři práv a jejich přátelé z advokátních kanceláří, a byli včera v Panorámě. Byl suchý mrazík, vyšli si tam procházkou, jako někdy dělávali, a náhodou se tam přitrefili do taneční zábavy. Vytančili se dosyta až přes půlnoc a té neděle pak vzpomínali, jak to bylo hezké, právě proto, že se ničeho nenadáli. Dívek tam bylo dosti s rodiči, i mladých párků manželských, a doktoři opět a opět vzpomínali na mladou a veselou jednu paničku, která se s ve-

likou chutí a přímo vášnivě oddávala tanci. Všichni ji vystřídali, všichni s ní potančili, a byli by tančili horlivě i dále. Ale tu, když mladá ženština všecka udýchaná sedla k odpočinku a zakryvši ústa šátkem lehce zakašlala, přistoupil k tanečníkům její choť a skromně, avšak naléhavě žádal, aby jeho mladé ženě dopřáli oddechu a dalším tancem ji příliš neunavovali. Je prý poněkud slabá na plíce, a on, manžel, se obává, aby mu neochuravěla. Mladý ten manžel představil se tanečníkům jako faktor z jedné pražské tiskárny. Pánové arci mu vyhověli, ale ještě pak nějaký čas lítostně vzpomínali, že mladá ženština snad se má státi obětí zákeřné choroby. A já, naslouchaje tomu vypravování, litoval jsem, že jsem včera nemohl taky býti účasten vylíčené zábavy. Vzpomínka na tuto episodu z Panorámy uvázla mi v paměti tak jasně proto, že mezi účastníky onoho večírku tanečního byl také můj bratr.

Uběhlo půl roku, na zimní věneček v Panorámě bylo zapomenuto. Společnost oněch mladých mužů podnikala v neděli vycházky do širšího okolí pražského.

Tu jednoho dne počátkem srpna se roznesla po Praze zpráva o hrozné vraždě. V Jelení ulici nad Novým světem, v koutě při staré hradbě nalezen byl podezřelý pytel, v pytli shledána byla ženská mrtvola, vlastně jen trup bez hlavy a nohou, po kolena useknutých. Tyto části těla byly nalezeny později taky v plátěném obalu

v křoví pod Letnou, právě kdesi pod baštou devatenáctou. V zavražděné poznána byla choť pensisty z Páté čtvrti pražské, která se obírala prostředkováním půjček na vysoké úroky. Vybrala se jednoho dne na počátku srpna do Valdštýnské ulice na Malé straně, aby tu na jedné dlužnici své vyupomínala splátku na dluh, a z této výpravy se již nevrátila. Policie šla po její stopě a v příbytku dlužnice našla velmi podezřelé známky, podlahu čerstvě vydrhnutou a části oděvu krví potřísněné. Obyvatelka bytu zaplétala se ve svých odpovědích na otázky jí kladené, až pak se nakonec vyznala, že svou věřitelku zabila, když tato pohrozila, že půjde k jejímu choti a bude na něm dluh vymáhati. Běželo o splátku šestnácti zlatých a šedesáti krejcarů! Zohavenou mrtvolu pak se svou matkou roznesla na řečená místa.

Toho dne, když noviny přinesly zprávu o vypátrané pachatelce strašného činu, sešli se opět účastníci oné zimní taneční zábavy, a bledí, beze slova jeden druhému podávali noviny. Vražednicí půjčovatelky byla ona mladá tanečnice z ledna, ženština teprve dvaadvacetiletá, útlého těla a podle manželových obav nepevného zdraví. Byla nad své poměry marnivá a fintivá, nač nestačil výdělek mužův ani její, kteráž pracovala v továrně na prádlo za půltřetí zlatky týdně. A tak upadla do dluhů, když ji manželka jistého důstojníka byla seznámila s onou půjčovatelkou,

která se pak stala její obětí, letitou již pí. Rebekou H.

Závěrečné líčení s vražednicí bylo konáno 26. a 27. listopadu 1870 a Cecilie Š. byla odsouzena k smrti provazem, dostala však milost a trest její byl změněn v dvacetiletý žalář. Přečkala jej a někdy před třiceti lety byla propuštěna ze žaláře pro ženské v Řepích.

Její manžel byl strašným činem ženiným zdrcen a zadal o rozvod, který byl skutečně po plných čtyřech letech — v srpnu 1874 — soudem povolen. Nešťastný muž obával se kdysi o zdraví mladé ženy, ale sám prý umřel mnohem dříve, než se vražednice vrátila ze žaláře.

To jest ona druhá krvavá historie, která se udála za mé paměti před půlstoletím.

38.

(V květnu 1923.)

(Strašidlo v Podskalí. — Policejní výpravy proti němu. — Praha putuje do Podskalí. — O jiném „strašidle“ pražském. — Písnička o strašidle a její konfiskace. — Polka „Strašidlo z Podskalí“. — Její skladatel. — Strašidla po celé Praze.)

Starý pražský život měl ovšem taky jiné sensace krom vylíčených zločinů vražedných, sensace někdy rázu šprýmařského, abych neřekl taškářského. Takovou komedii, která vzrušila obyvatele pražské a dvě nebo tři neděle v napětí je udržovala a pak ještě dlouhá léta ve vzpomínkách současníků žila, bylo strašidlo v Podskalí.

Sbíraje, co jsem o něm ve vlastní paměti podržel, rád bych laskavému čtenáři byl pověděl taky určité datum, kdy se objevilo. Mnohý čtenář totiž jde všemu na grunt. Rád by věděl víc než ví sám kronikář. Ale tu mi paměť selhávala. Jen tolik jsem věděl nepochybně, že to bylo v prvé polovině let sedmdesátých. Putoval jsem do Podskalí, ale staré to milé Podskalí dávno mi zmizelo, jeho někdejší obyvatelé větším dílem vymřeli, zbývající se rozptýlili, nepovědomo kam. Obrátil jsem se tedy k jiným starým pamětníkům, roze-

slal jsem uctivé dopisy pamětníkům ještě starším, ale shledal jsem nanovo, jak nespolehliva jest paměť lidská. Někteří z nich rozcházeli se s mým domnělým letopočtem až o celých deset let. Probíral jsem se starými ročníky Národních listů, a tu milí kolegové Horák a Zevloun z „noční služby" redakční, vidouce mne zmořena, s příkladnou ochotou pomáhali mi hledati, dlouho marně, bohužel. Konečně jsem se uchýlil ku příslušnému úřadu, o němž jsem se domníval, že by ve svém archivu mohl míti stará lejstra o věci, totiž k policii. Tento krok vedl k cíli. Laskavý přednosta úřadu zjistil, že dne 31. prosince 1874 byla k censuře zadána sylvestrovská písnička „Strašidlo v Podskalí", vydaná po způsobu pouťových a jarmarečních písniček, načež taky hned byla konfiskována, sebrána a její rozšiřování zakázáno. To byla stopa neomylná, a druhý den po tomto objevu časně zrána oznámil mně milý kolega Zevloun psaníčkem, že strašidlo se objevilo poprvé v nedělním čísle N. 1. ze dne 13. prosince 1874.

Ale to již aspoň týden „strašilo".

Ve starém, nyní zmizelém Podskalí, v Podskalské třídě č. 1, čili popisném 354, kde se za dávna říkalo „Na paletě", stávala dřevná ohrada u Turků, která v letech sedmdesátých náležela p. Procházkovi, jenž později byl nájemcem hostinské zahrady „Přemyslovky" nad Botičem pod Vyšehradem. Do té zahrady konávali někdejší Pražané výlety na půl dne, ba mnohdy na celý

den, a bývaly tam i všeliké národní slavnosti, hojně navštěvované. Dávno po ní není památky.

K Procházkově ohradě přicházelo se shora z ulice Václavské rovně bývalou úzkou a příkrou Kočičí (nyní Trojanovou). Říkalo se té končině taky „U přívozu". Převáželo se tam přes Vltavu, most Palackého ještě nestál, stavěl se teprv a byl vysvěcen někdy r. 1876.

Na počátku prosince roku 1874 zaslechli jsme my tehdejší mladíci, že se v Podskalí cosi neobyčejného děje. Jen se tak o tom šuškalo, abychom při práci nebyli roztržiti. Dokonce i sama policie se s tím tajila a vydala o tom úřední zprávu až asi za týden. Zatím však už po Praze bylo známo, že v Podskalí s t r a š í. U Turků, čili u Procházků. Jednoho prosincového večera mezi desátou a jedenáctou ozvalo se z té ohrady devět zvuků: Túú, túú, túú . . . Domácí obyvatelé si toho napoprvé ani příliš nepovšimli. Nu, někdo si z dlouhé chvíle nebo z taškařiny zatroubil. Ale když se troubení ozvalo i nazejtří v touž hodinu, bylo to již trochu nápadné. Hlídač vnikl do ohrady, prohledal všechny kouty, nikoho však nenašel. Arciť, mezi nahromaděnými poleny, trámy, prkny, latěmi bylo nesnadno hledati. Někteří posluchači tvrdili, že to vycházelo buď z podzemí nebo shora, nebo z dálky, prý jako zvuky hlásné trouby, jiní zas dokazovali, že je to zvuk dětské trumpety, něčím zastřené. První zprávy novinářské mluvily o „přidušeném h l a s e", a to by byl býval hlas lidský.

Domácích obyvatelů i širšího okolí zmocnil se již nepokoj, když strašidlo taky třetí den devětkrát zatroubilo. K ohradě Procházkově putovaly zástupy lidí. Věc byla oznámena policii, a ta vyslala na vypátrání a polapení strašidla oddíl strážníků, docela „pod pokličkou", aby tak zloducha spíše polapila. Ale již taky večer den co den putovalo množství zvědavců nejen z Nového a Starého města, ale i z předměstí směrem k Podskalí. Tyto zástupy byly by vzrostly do tisíců, na jejichž ovládnutí a zmožení by byla musila vytrhnouti veškerá policejní pohotovost a ne pouhých deset nebo dvacet strážníků. Ale ve dvojím směru se strašidlo Pražanům nezachovalo. Především proto, že se objevilo až v zimě, což je doba na lelkování pod širým nebem velmi nevhodná, ještě více však tím, že troubilo až k jedenácté noční, což bylo proti všem pražským zvyklostem. Praha byla tehdy ještě velmi solidní a dbala, aby byla doma do desáté večerní, kdy se totiž všechny domy (kromě hospod) uzamykaly a kdy pozdější návrat stál nanejmíň pět nových, od půlnoci šesták. Jen lidé noblejší a marnotratnější platívali taky před půlnocí po šestáku. Poplatek za odemčení domovních vrat vůbec byl příčinou, že i nejbouřlivější pouliční demonstrace politické končívaly nanejvýš pět minut před desátou. Demonstranti ani v největším rozkuráţení nikdy nezapomněli na pana hausmistra.

Průtahy strašidla tedy velmi se dotýkaly této

hospodárné stránky Pražanů, ač jeho vytrubování o jedenácté nebo dokonce před jedenáctou bylo značnou koncesí. Víme z pohádek a ze všech příšerných historií, že každé řádné a svědomité strašidlo má působiti buď od jedenácti do dvanácti nebo od půlnoci do jedné.

Ale i tak se vynašlo mnoho lidí, kteří si řekli „stůj co stůj!" a vyčkávali tajemné troubení. Putovali do Podskalí jako na nějakou národní slavnost, a k desáté hodině bývalo blíže Procházkovy ohrady lidí na sta Policie vysílala na „místo činu" víc a více strážníků, kteří konečně, aby zvědavci nepřekáželi pátrání, obstoupili ohradu kordonem a uzavírali třídu Podskalskou. To však zvědavost Pražanů jen podněcovalo a napínalo.

Tehdejší lokální zpravodaj v prvním referátě svém vypravoval asi takto:

„V Podskalí straší — ta zpráva koluje Prahou po několik dní. Všichni se smějí, málokdo věří, ale k večeru jest Podskalská ulice plna zvědavých. Vždy se ozve devět táhlých zvuků, jako z trouby. Obyvatelé okolních domů, zejména ženy, jsou poděšeni... Nejrozmanitější pověsti kolují o zjevení, kterého nikdo neviděl, ač je mnozí líčí dopodrobna... Dům, ve kterém se zjevení ukazuje, patříval řádu jezovitskému a pokoušejí prý se jezovité v poslední době zas o to, aby ho koupí nabyli, což by snad bylo světélkem do hejna temných a nesmyslných pověstí, jež o strašidle kolují. Policie následkem těch pověstí byla nucena

zakročiti. Vyslán komisař se silnou hlídkou, kteráž obsadila dům a ulici. Přítomno bylo na předvčerejšek asi 300 zvědavců. Opravdu o půl noci zazněl devaterý táhlý zvuk. Strach pojal všechny. Policie prohledala dům rub na ruby, ale nezastihla nikoho . . .“

Jiný zpravodaj oznamoval:

„Válečnou výpravu proti — — strašidlu v Podskalí podnikala c. k. policie tajně již po celý týden . . . Nějaký neznámý šprýmař učinil sobě dnes týden nevčasný žert a zatroubil mezi 10.—12. hodinou v noci přidušeným hlasem u Procházkovy ohrady vedle přívozu v Podskalí. Hned se po celém Podskalí roznesla děsná zpráva, že v ohradě straší, celý dům p. Procházky se otřásá, nářadí kuchyňské se kutálí na zem, a v půlnoci že lze slyšeti bolestné stenání, podobné umírajícímu těžkému hříšníku, ba někteří viděli i ztracený klobouk nějakého jezovity . . . V pátek večer hlídalo ohradu celkem deset policejních strážníků s nasazenými bodáky. Výpravu tu řídili dva policejní komisaři a šest „tajných“. Čím dál větší sběh lidí, v deset hodin bylo jich už přes 400. Hrobové ticho asi půl hodiny, načež přidušeným, asi minutu trvajícím hlasem bylo slyšeti dlouhé „túúú“. Všeobecný poplach. Mnozí diváci se třásli jak osyka, ale policie se nebála, nýbrž energicky k jeho vypátrání přikročila, arci marně . . . Celkem dle policejních zápisů strašidlo zatroubilo dosud 72kráte, a bude snad i dále troubiti, dokud bude míti tak

hojné posluchače. Včera (totiž 12. prosince 1874) bylo vysláno 18 policajtů. Zdaž je chytili, povíme zítra."

Ale ani druhý den zpravodaj nemohl referovati o polapení:

„Výpravu proti strašidlu v Podskalí řídil v sobotu podle úředních bulletinů c. k. polic. koncipista p. Zach se 14 strážníky, inspektorem Rostem a několika tajnými již od osmé večerní — vytrvali přes půlnoc. V 11 hodin po odtroubení strašidla nastal v ohradě pojednou praskot a neobvyklé funění. Několik strážníků vrazilo dovnitř a s nasazenými bodáky jali se chytati strašidlo, jež frkajíc po dříví a prknech skákalo. Ale tu diváci vypukli v hlučný smích. Byl to pár koček . . . Po dvanácté hodině rozkázáno zástupům, aby se rozešly. Lid nechtěl rozumět, inspektor Rost došel pro dvanáct strážníků, kteří zástup rozehnali, ulici vyklidili. Zlatnický učeň Hevera chtěl však mocí mermo strašidlo vidět, „nerozešel se", a byl zatčen." Atd.

Pověrčiví lidé vyprávěli a rozšiřovali nejztřeštěnější pověsti. Strašidlo prý sluší hledati nahoře v klášteře v Emauzích, odkud prý vede podzemní chodba až dolů k Vltavě. Byla tedy hledána ta chodba, ale nenalezena, a tuším, že ani při asanaci Podskalí nikdo na ni nepřišel. Ostatně tehda ještě nebyli v Emauzích beuronští benediktini, přišli tam až r. 1880. Jiní lidé vyprávěli, že to straší duch ukrutného vraha, který vyvraždil celou ro-

dinu, ale nikdo nevěděl, kdy to udělal a jak se jmenoval. — Podskalské domky a baráčky byly uzamykány, jak se setmělo, a jen kurážnější lidé se odvažovali večer z domu na sklenici piva. V blízkém okolí Procházkovy ohrady ženy si netroufaly přes práh, děti nesměly na ulici. Staré ženy se opatřovaly svěcenou vodou, rozsvěcovaly večer hromničky, modlily se růženec. Ale kmotry lutristky měly plné ruce práce s kombinacemi „numer" na Prahu i na Brno. Zdali taky nějakou trefu udělaly, povědět nemohu.

Nejpodivnější ze všeho bylo, jak „strašidlo" ovládalo místní akustiku, rozvádění zvuku. Teď se troubení ozvalo z kouta ohrady. Ozbrojená moc letí do kouta, ale tam již je hrobové ticho — a po několika vteřinách ozývá se výsměšné troubení z vikýře domovního. Stihatelé běží na půdu — půda je prázdna, a zatím troubení zaznívá ze stoky dole. Všechno kvapí ke stoce, ale strašidlo troubí již s vysoké haldy polen v ohradě. Halda rozházena, po strašidle ani památky. Bylo posláno pro stokaře, kteří prohledali kanál, pokud jen mohli proniknouti — nikde nic. Zdá se, že původce troubení stanovisko své neopustil, a že všechna ta rozličná východiska zvuku byla přeludem sluchovým. Pátratelů úředních i mimoúředních zmáhalo se den ode dne větší rozčilení, a pak již sami si neuvědomovali, odkud zvuky slyší.

Jednoho večera jakýs výrostek si přišel na

strašidlo s trumpetkou v kapse, a když doznělo tajemné troubení v ohradě, zatroubil si taky on. Ale tomu pak stěží nohy stačily, aby unikl rozčilenému davu a zaslouženému výprasku, a sotva svůj pokus po druhé opakoval.

Zprávy v novinách o strašidle ponenáhlu řídly, a konečně ta komedie omrzela i samého původce. „Strašidlo" asi po čtrnácti dnech nebo třech nedělích oněmělo. Později se vyprávělo, že tajemné troubení provozoval prý kdosi na druhé straně Vltavy, na „Celné" na Smíchově. Prokazoval prý tak přátelskou službu kamarádovi v Podskalí, který chodil za děvčetem, jehož tatík mu hrozil, že mu nohy zpřeráží. Aby tedy se milenec mohl s dívkou bez překážky scházet, navedl smíchovského druha ke strašení. Je to výklad nevěrohodný. Zvuk dětské trumpety sotva by se byl přenesl přes širokou řeku a vzbudil zdání, že vychází z ohrady. Byl taky jiný, „technický" výklad strašidelného troubení. Jistý odborník vyzkoumal, že ty zvuky vycházejí z potrubí vodovodu, když večer tlak vody povolí a do trouby se dostane vzduch. Tomuto výkladu zas odporoval nejen určitý počet devaterého zatroubení, denně stejný a v touž chvíli se ozývající, ale taky okolnost, že se vodovod nikde jinde po celé Praze takového taškářství nedopustil. Nebylo příkladu, že by si vodovodní trouby hluboko pod uliční dlažbou byly takto vytrubovaly. Slovem, původ strašidelného troubení přes všechno namáhání policie a

zejména jejích tajných zřízenců nebyl nikdy vypátrán. Bylo-li to dílo lidských rukou nebo lidské huby, původce jeho z dobrých příčin se taškářstvím svým nikdy nepochlubil, a jestli zavřel oči navždy, vzal své tajemství do hrobu. Žije-li, dnes by nám to mohl směle pověděti. Uplynulo skoro padesát let, čin jeho je dávno promlčen — ač byl-li to vůbec čin, na který je taky nějaký paragraf.

„Soukromých", domovních strašidel bylo v Praze víc. Podskalské vodilo za nos veškeru veřejnost. Ale nebylo první. O několik let dříve — a tuším, že někdy v druhé polovině neb na sklonku let šedesátých, předcházelo jiné, ještě tajemnější a přísernější prý. Na to však mám jen mlhavou vzpomínku z vyprávění. Tehda strašilo ve vojenské nemocnici vedle sv. Ignáce a taky v trestnici svatováclavské či vlastně prý v domě, ve kterém byly dílny pro trestníky. Dům ten (tuším čís. 269-II.) stojí na Zderaze podnes a náleží Fondu náboženskému. V tomto domě bývaly dílny na vyrábění papírových sáčků a obálek na dopisy pro jistý velký závod papírnický, prý Balatkův. Práci tu konali vězňové, kteří tam v letech sedmdesátých (a snad až do zrušení svatováclavské trestnice) byli každý den ráno v průvodu „bachařů" (dozorců) a vojáků z „provinciálu" (trestnice) převáděni a večer zas do svých separací žalářních odváděni. Nahodil jsem se k tomuto převádění nejednou. Z daleka již, ba až za roh ulice

Myslíkovy bylo slyšeti řinčení řetězů, poněvadž těžcí zločinci nosili na nohou pouta ve dne v noci. Proto také jejich šedivé nohavice měly po stranách po celé déli rozparek na kostěné knoflíky, aby se mohly oblékati přes pouta. Bývaly to průvody velmi trudné. Trestanci nahrbených postav a sivých tváří přidržovali svá pouta provázky k pasu uvázanými, aby je nevláčeli po zemi.

Na noc se řečený dům — tak zvaná knihárna — vyprázdnil a stál tu opuštěn a tmavý. A v tomto domě tedy a v nemocnici na Karlově náměstí prý v léta šedesátá strašilo. Obě budovy v noci bývaly obklopeny snad tisícihlavými zástupy a lidé slyšeli pískání, troubení, řinkot řetězů a jiné ještě zvuky. Taky prý se okna řečené knihárny náhle osvětlovala a zase zatemňovala. Tyto kejkle lid přičítal určitě jezovitům, kteří byli ze svého kláštera vypuzeni, a strašidelný tartas prý byl někdy tak hrozný, až vojáci na stráži ze svých „postů" utíkali, což si pak ovšem náležitě odpykávali.

Podskalské strašidlo bylo humornější a zavdalo taky podnět k písničce, která — jak se zdá — byla chystána na nějakou sylvestrovskou švandu r. 1874.

Na prvé stránce byl obrázek, na černé půdě bílý zakuklenec, troubící na trumpetu, a pod obrázkem název:

Straſſidlo w Podſkalí.

Ukrutná panychyda, ſepſaná potmě u přiwozu
na poſtrach wſſem newěrným pannám a růženečkářkám, a na
wýſtrahu wſſem trumpetrům od cibil i od militér
na ſwětlo boží wydaná od dwou
ſe milujících Franclů.

W Praze. Tiſkem Bohumila Schmelkeſa 1874—1875.

A tu kousek na ukázku z té písničky:

Poſlechněte lidé málo,
co jeſt ſe w Podſkalí ſtalo.
Uſedlo tam na bidlo
s dětſkou trubkou ſtraſſidlo.

Když byl wečer, hned ſe ſmrklo,
w Podſkalí to w každém hrklo,
nebof tu hned ſtraſſidlo
počal čert brát na ſſídlo.

Trará, ú-ú-ú jak z waldhorny,
pak zas jak když cinkaj ſſporny,
tak ſtraſſidlo dělalo
a pokoje nedalo.

Atd.

Několik slok bylo shledáno „závadnými“, a to pro pobuřování proti úřadům státním neb jednotlivým orgánům vlády podle § 300, nad čímž by se dnes i tehdejší pan státní zástupce útrpně pousmál:

Je tam wſſak dobře hlídati,
ſlyſſel jſem tak powídati,
maj', co jſou tam na ſtráži:
ſſpekbuřt, piwo k mináži.

Byl tam také mocný pán,
jenž wedl celý tajný plán,
ten rozeſtawěl do prken
policajtů celý tém.

Smál ſe furt tomu troubení,
že prý není k uwěření,
řka pořád: „Rein unmöglich“,
uſlyſſew, přeſſel mu ſmích.

Ale nezapomeňme, že to bylo před padesáti lety. Co všechno se tenkráte konfiskovalo! O této konfiskaci byl sepsán konfiskační nález a jeho obšírné potvrzení a podepsán tehdejším panem vrchním státním zástupcem Rappem pověstné paměti. Rozšiřovati se písnička nesměla. Byla-li však v té sylvestrovské zábavě zpívána, pověděti nemohu. Mohl by tak říci její skladatel, který posud žije.

Než strašidlo podskalské zavdalo podnět i k vážnějšímu výtvoru, a to hudebnímu. Národní listy přinesly 20. prosince 1874 drobnou zprávu:

„Strašidlo v Podskalí vzbudilo skladatelský talent nějakého „mladého Staročecha“; napsal polku „Strašidlo v Podskalí“, kteráž vyšla nákladem E. S t a r é h o a s p o l.“

Emanuel Starý byl osobností v Praze všeobecně známou a zakladatelem prvního snad a nejstaršího českého závodu hudebního a tisku not, který podnes trvá a značně rozšířen prospívá. Tato polka — třeba že byla zprávičkou tak ironicky ohlášena (nezapomeňme, že v tu dobu pla-

nul vášnivý boj mezi mladočechy a staročechy, a zpravodaj Nár. listů snad v pseudonymu skladatelově cítil nějaký hrot) — stala se velmi populární, a pamětníci, tehdejší mladí tanečníci, vzpomínají na ni jako na taneční skladbu velmi pěknou. Když ji hrál orchestr, tedy po příslušném úvodu ponocný dvanáctkrát zapískal, potom se ozvalo strašidelné hú, hú! a pak teprv spustila půvabná polka.

Pochyboval jsem, že se nyní, po celém bezmála půlstoletí skladby té dopídím, a přece se mi to podařilo. Dostalo se mi jí od nynějšího majetníka závodu, syna zakladatelova. Skladba zobrazuje náladu rodinnou a jest mezi řádky not provázena poznámkami. Takový pak jest pochod hudební té malby: „Večerní klid — Přátelský rozhovor v kruhu rodinném — Kruh rodinný se rozveseluje — Veselost všeobecná — Z dálky se ozve první tajemné zatroubení — Vše se ponenáhlu utiší — Babička vypravuje pohádky — Slyšet rachot a troubení strašidla se všech stran — Všeobecné zděšení a velký zmatek — Babička zažehnává zlého ducha — Vše ztišeno ubírá se ke spánku.“

Hudební kousek taneční z minulosti, a dojista by v mnohé rodině obveselil posluchače ještě dnes, připomínaje jim starou Prahu. Je taky zajímavý osobností svého původce. Nebylť skladatelem „Strašidla v Podskalí“ nikdo jiný než — Karel Bendl. To byl ten Mladý Staročech, jak

se na titulu skladby podepsal. Bylo mu tehda skutečně teprv šestatřicet let.

Strašidlo podskalské žilo ještě dlouho na programu tehdejších lidových „zpěváčků“ pražských, i na divadlech, a zejména v maškarních plesích a redutách o masopustě r. 1875. Setkali jsme se s ním toho roku taky v sokolských šibřinkách pražských — a ne s jedním. Dostavilo se asi v desíti exemplářích a všechna troubila nám ostatním rovně do uší, až sluch přecházel. Šibřinkoví drábové odvedli jich několik do šatlavy dolů k „pijaristům“, aby „troubila“ raději na sklenice.

39.

(V červnu 1923.)

(Čtenářský dopis — zajímavý doslov k vraždě na Khomovi. — Starožitnický závod Rosenbergův. — Tajemný list ve starém sekretáři. — Šetrnost policie. — Podivný zjev pouliční — žebravý doktor práv. — Doktor František Uher, bývalý poslanec. — Sklenice vody ve sněmovně. — Marné pokusy o jeho záchranu. — Jeho smrt. — Šmídův „Batalion". — O volbě děkana doktorů práv.)

Šestatřicátá kapitola těchto vzpomínek, v níž bylo vyprávěno o nevysvětlené vraždě na malostranském řezníku Ant. Khomovi u žižkovské vily Reichenbašky, zavdala podnět k dopisu z kruhů čtenářských, jehož obsah je na všechen způsob zajímavý i nyní, třeba že ponurý příběh dávno upadl v zapomenutí a mnohé současníky a účastníky kryje země.

Dopsala mi dáma umělkyně a nezavázala mne mlčením. Vypravuje pak v podstatě asi toto:

Otec paní pisatelky pocházel ze staré pražské rodiny řeznické. Jsa jediným synem, byl určen, aby pokračoval v živnosti otcovské, jak bývalo za dávna ve mnoha rodinách zvykem. Oženil se někdy v léta šedesátá, znal výborně tehdejší pražskou společnost a znal ovšem i vrstevníka v povo-

lání Antonína Khoma. Tento zámožný starý mládenec byl prý postrachem tehdejších manželů. Hned po vraždě byl otec pisatelčin přesvědčen, že pohnutkou zločinu byla žárlivost, a později vyprávíval své rodině, že toto své mínění pronesl již o pohřbu Khomově k pověstnému tehdy detektivu, kterýž se účastnil pohřbu přestrojen jako venkovan a dal se mistru řezníkovi poznati. (Tímto detektivem byl nejspíše sám J. M. Tausenau, zmíněný již dříve náčelník tehdejších „tajných".) To bylo na počátku r. 1870. O třicet let později, někdy kolem roku 1900, paní pisatelka dopisu, tehdy již provdaná za umělce výtvarníka, navštívila se svým chotěm starožitnický závod Rosenbergův na nábřeží Františkově, aby tam zakoupila nějaký starobylý nábytek.

(Poznamenávám tuto, že pan Ant. Rud. Rosenberg míval v léta sedmdesátá a ještě osmdesátá závod se zbožím ozdobným, čínským stříbrem, s bronzem a přepychovými předměty pro domácnost na Příkopech. Byl dvorním dodavatelem. Byl ženat s nejkrásnější ze tří dcer krasavic vdovy paní Klikové, krupařky na Václavském náměstí „U zlaté pšenice". Závodů, jako byl jeho, bylo v léta sedmdesátá v Praze několik a snad více, než jich tehdejší Praha snesla. Všechny byly na Příkopech, v Ovocné a na třídě Ferdinandově. V léta pozdější se mnohým těmto luxusním obchodům příliš nedařilo. Ponenáhlu jich ubývalo, až většina jich nadobro vymizela. Ze všech pře-

žil a přizpůsobiv se nové době podnes kvete rozšířený závod Neffův v Zemské bance, vedený dědici zakladatelovými. Rosenberg pak někdy v léta osmdesátá přenesl svůj závod z Příkopů na nábřeží Františkovo, v sousedství paláce Lažanského. Tu pak se oddal více obchodu se starožitnostmi a hlavně se starobylým nábytkem, jímž bylo naplněno snad celé prvé poschodí domu. Bylo to v dobu, kdy po velikém úpadku vkusu v oboru truhlářském, po výrobě bezkarakterního nábytku a po neumělých slepeninách slohu tak zvaného „altdajč", staroněmeckého, těžkých a přímo strašidelných, počala se probouzeti záliba ve starém vykládaném nábytku. Rosenberg tu dobu pochopil a zařídil se podle ní.)

Řečená umělkyně prohlížejíc se svým chotěm všeliké kusy tohoto nábytku, zastavila se taky u krásného „sekretáře" (skříňovitého psacího stolu), v jakých vedle zjevných zásuvek bývaly zpravidla i zásuvky skryté, o nichž věděl jen majetník nebo které dovedl objeviti zasvěcený znalec. Takové šuplíčky byly přístupny jen po vynětí neznatelné přepážky uvnitř nebo vyskočily po stisknutí péra či knoflíku, zdánlivě pouhé ozdůbky. Něčemu takovému se říká „fexír". Paní prohlížela zásuvky, které obchodník před ní otvíral, a prohodila při tom, že v podobné skříni mnohdy lze najíti poklad rodinný či jinou tajnost, před nepovolanými ukrytou. A tu obchodník vyprávěl, že skutečně koupil sekretář od pražské

rodiny, a při jeho zevrubné prohlídce našel tajnou přihrádku a v ní dopis. Byla to vlastně zpověď, jíž někdejší majetník sekretáře prý vyznával, že zabil Khoma, i proč to udělal. Dopis — vyprávěl obchodník dále — byl odevzdán policii, která však už nemohla vinníka stíhati, ježto byl několik let před tím zemřel. Na veřejnost nedostalo se o tom ani slova, poněvadž pisatel zpovědi, kterýž se tajemným tím dokumentem sám z vraždy obvinil, byl za života hlavou vážené rodiny, a tato rodina neměla utrpěti hanbu.

Paní dopisovatelka vyprávěla o sensačním objevu obchodníkově svému otci, který tehda ještě žil a jehož domněnka byla nalezeným dopisem potvrzena, a jmenoval několik manželů z minulosti, kterým zavražděný Khom kdysi dělal „těžkou hlavu".

Měl jsem tu v rukou historii hodně romantickou a nikoli anonymní. Dopis byl podepsán a jméno umělkyně mi bylo známo, její vylíčení svědčilo o skutečném zážitku. Vyžádal jsem si tedy slyšení u dámy, abych se otázal, zda vyprávění zmíněného obchodníka — zatím taky již zesnulého — působilo na ni věrohodně. Potvrdila mi to. A tu máme před sebou záhadu. Byla věrohodná i zpověď, nalezená ve starém rodinném sekretáři? Napsal ji při zdravých smyslech nebo za nějaké poruchy duševní? Dnes o tom nelze pronésti jakýkoli úsudek. Vyznání z hrozného činu stalo se po smrti pisatelově bezpředmětným —

jak se za takových okolností právnicky říká — i bylo nejspíš tehdejší policií zničeno, aby už nikdy nepadlo do rukou nepovolaných. Vím, že i policie bývala v jistých případech diskretní, šetrná, zvláště v rodinných. Mnohý jednotlivec, mnohá rodina uchylovala se k ní ve věcech nejchoulostivějších a mnohdy velmi trapných, život otravujících. Policie bez hluku případ vyšetřila, vinníky obeslala, trestem pohrozila nebo i potrestala, ale jinak — pokud toho nevyžadovaly zájmy veřejné — zachovala o příběhu mlčení. Klid mnohé rodiny byl by navždy býval rozrušen, mnohé dosud spokojené manželství bylo by bez její pomoci bývalo rozkotáno, nejedna existence navždy zničena. A leckdy byla zažehnána třebas i pouhá mrzutost a „potahování" ze spolkového života. Vzpomínám tu na starého, na pohled mrzutého vrchního komisaře Svobodu, jejž znali všichni spolkoví funkcionáři minulých dob. Nestal se nikdy policejním radou proto jen, že v něm kromě policisty bylo také kus dobrého člověka, kus lidského srdce, ale hlavně prý byl „tajným našincem", totiž Čechem. To v něm větřili jeho nejvyšší představení, a proto prý se nesměl státi vyšším hodnostou, radou.

Tak tedy v policejních stolcích, v policejních příhradách „utopilo" se ledacos. Dnes ovšem nelze souditi nic určitého o povaze a významu tajemné a zmizelé listiny, týkající se vraždy na Khomovi. Ale vypadala-li věrohodně, přece by

byla bývala důležita nějaká zpráva veřejnosti, vysvětlení, když pro nic jiného, tedy jen proto, aby navždy byla očištěna osoba, která dlouho dost byla z vraždy na Khomovi podezírána.

*

V každé obci, i sebe menší, žily jisté mimořádné zjevy, které se od ostatních obyvatelů všelikými nápadnými vlastnostmi a chováním odlišovaly. Přemnohá obec měla svého d a r e b u (vzpomínám, že jednoho takového „obecního darebu" ve svých črtách bystře vylíčil R. E. Jamot), svého tichého blázna nebo jen podivína, svého strašáka pro malé děti nebo zas nějakého šaška, který byl veškeré místní veřejnosti na posměch, nějakého nenapravitelného kvartálního pijáka, kterýž pak pobuřoval kde koho, atd. atd.

Taky v Praze a zvlášť za starší doby žilo mnoho lidí všeobecně známých, a nejen z druhu svrchu uvedeného. Taky lidí jinak velmi pilných, ale buď svým zjevem neb osudem nápadných. Někdy později předvedu z té bývalé „pražské galerie" několik figur, pokud mi na ně paměť stačí. Pro dnešek vybírám postavu, která náleží v řadu výše jmenovaných. Postavu, kterou bylo v poslední léta jejího života povrhováno, postavu velmi nesympatickou a přece nanejvýš politování hodnou. Vybírám ji proto, že byla z prvých nápadných a význačných zjevů pouličních (ne-li nejprvnější), které jsem v Praze poznal, a taky proto, aby snad

pamětníci, kteří posud žijí a zjev ten pamatují, mohli přispěti k vysvětlení příčiny jeho duševního i tělesného úpadku.

Spatřil jsem toho muže poprvé někdy roku 1869, kráčeje se svým bratrem doktorem práv Celetnou ulicí. Bylo to nedlouho po bratrově promoci. Došli jsme právě na roh Ovocného trhu, když se tu k bratru po druhé straně přidružil člověk, který přicházel z ulice Kralodvorské. Byl mnohem starší mého bratra, snad čtyřicetiletý, snad o něco více, a zevnějšku velmi sešlého. Nohy vězely v rozchlípených perkách, které sotvaže držely pohromadě, což jeho chvatné, drobné kroky činilo nějak šeplavými, šouravými. Ten dojem zesílen byl i koleny jako podlomenými. Jeho nohavice byly dole otřepeny a plny starého zaschlého bláta. Tělo kryl dlouhý, těsný svrchník barvy rezavé, silně vyrudlé, až ke bradě upiatý, a bylo zřejmo, že tento muž nemá žádné košile, snad ani podvlékaček, ježto nohavice na něm plandaly jako ve větru. Odulý, jak opuchlý obličej byl pod bradou a přes uši ovázán špinavým strakatým šátkem, jehož uzel na temeně hlavy byl kryt zbědovaným tvrdým kloboukem.

Tento muž sáhl opatrně po klobouku, jehož stříška byla do poloviny utržena, a pronesl několik pokorných slov. Jen ze slova „domine", „tibi" a „gratulor" nebo tak nějak jsem uhodl, že mluví latinsky, ježto jsem se za školáckých dob obíral taky nějakou chvíli kostelní ministrancí, které

však jsem se nikdy dokonale nenaučil. Vyvalil jsem oči na muže, z jehož úst bych se latiny jakživ nebyl nadál.

Taky můj bratr odpověděl několika slovy latinskými, sáhl do kapsy a podal záhadnému člověku stříbrňáček. Obdarovaný zas latinsky poděkoval a ztratil se někam do uličky Templové. Hleděl jsem na to všecek vyjeven. A kráčeje dále, zeptal jsem se:

„Kdo byl ten člověk?"

„To je doktor práv, doktor František Uher."

Sotva jsem se z úžasu probíral. Doktor práv? Bylo mi tehda patnáct let, a co jsem tu viděl, bylo nad můj pojem. Doktor, ať práv nebo lékařství, žil v mých představách jako výkvět studovaného člověka, jako muž vážný, zevnějšku vždy slušného, a třeba neoplýval penězi, přece nechodí žebrem. A tento zde! Jak dychtivě popadl stříbrňák a jak špinavé měl ruce. Jak otřískanou hůlku, jejíž spodní kování dávno bylo spadlo. Jak zduřelé tváře, s váčky pod očima, a oči kalné, zaplavené, zavodněné, kníry jak ubryndané, a ostatek obličeje pokrytý štětinatým strništěm jak tvář trestancova.

A bratr vida mé udivení, pokračoval:

„Ano, doktor práv, a bývalý poslanec na českém sněmu zemském."

Poslanec! Tu již jsem sotva sluchu věřil. Bylo to v dobu deklarantskou, na poslance teprv jsme všichni hleděli jako na výkvět národa! Byli mezi

nimi nejslavnější mužové, hotovi nasaditi za národ nejen statek, ale i svobodu, ba život. Arci, mezi deklaranty již dr. Uher nebyl, jeho poslancování náleželo vzdálenější minulosti. Jeho úpadek trval již řadu let!

„S almužnou, kterou jsem mu teď dal," hovořil bratr dále, „půjde do nejbližší kořalny a propije ji do posledního krejcaru. Je to hrozný, odstrašující příklad, kam vede náruživost pijácká. Té nebýt, kynula mu nejlepší, snad slavná budoucnost. Byl to znamenitý, bystrý jurista a výmluvný, pohotový řečník sněmovní."

Pokud se mohu rozpomenouti, dojem z tohoto setkání byl zdrcující, může-li patnáctiletého chlapce cosi takového zdrtiti. Aspoň ustrašující. Doktor práv (v mých očích „starý pán"), který veřejně žebrá, doktor práv, který chodí do butyk na kořalku. Bývalý poslanec! Ale o pravdě bratrových slov jsem nemohl pochybovati.

Ve starém slovníce náučném (Riegrově), v doplňkovém díle XI. na str. 640, našel jsem později toto:

„F r a n t i š e k U h e r, naroz. okolo 1830, doktor práv a spisovatel díla Nový živnostenský řád a jak se mu má rozuměti (v Praze 1860), muž bohatě nadaný a výtečný právník, poslanec sněmu českého, nepořádným živobytím hmotně i mravně na mizinu přišed † 11. září 1871 v nemocnici Milosrdných bratří v Praze."

Bezmála doslova stejně referuje o něm Ottův slovník náučný.

Byl to doktor práv, poslanec, právnický spisovatel, a ani rok jeho zrození nebyl zjištěn. Taky z této okolnosti vysvítá, jak byl nakonec bezvýznamný. Nikdo již po jeho minulosti nepátral.

Po vylíčeném prvém setkání ještě několikráte jsem dra Uhra nahodile spatřil na všelikých místech a tu jsem se zas obrátil k bratrovi otázkami o něm. A nejen od bratra, ale taky od některých jeho kolegů jsem slyšel, že nešťastný člověk podléhal nemírnému pijáctví již v době svého poslanectví, což bylo asi v prvé polovici let šedesátých. A tu mi v paměti utkvěla zvláštní podrobnost. Kdysi prý vstoupil do sněmovny a za chvíli potom, když usedl na své místo, povelel sluhovi sněmovnímu:

„Dejte mi sklenici v o d y . . ."

Sluha přinesl, oč pan doktor byl ožádal. Kdosi však, jenž později chtěl svlažiti rty, sáhl prý po sklenici Uhrově, a na své překvapení poznal, že to není voda, nýbrž kmínka, která stejně vypadá. Sluha již dříve byl poučen, co má panu doktorovi podati.

Tehda snad jeho pijácká náruživost byla v počátcích, ještě se snažil nějak ji zastříti. Ale později klesal hloub a hloub a již ani veřejnosti se neostýchal. Když přišel o vše, co svým nazýval, musil se uchýliti v nějaký brložný podnájem, kde mu nenáleželo kusa nábytku a kde bídně

přespával. Potom obcházel pražské advokáty a kolegy koncipienty, známé i neznámé, nakonec i po ulicích se na nich doprošoval dárku, syčel. Arci po latinsku.

Tehdejší právnický svět se ovšem za něj styděl a mnozí jeho kolegové se snažili zachrániti jej. Advokáti mu nabízeli práci ve svých kancelářích, třeba zatím jen polodenní, aby se znenáhla vzpamatoval, ale všecky jejich pokusy byly marné. Doktor Uher již pozbyl vší sebekázně, všeho držení, nebyl ku práci. Zkoušeli v něm vzbuditi kousek ctižádosti. Nejednou jej oblékli darovanými šaty, i prádlem jej vybyli, dobrou obuví. Ale když ho za dva, za tři dny potkali, doktor Uher zase plandal Prahou v hadrech. Darovaný oděv i prádlo ani neoblékl, nýbrž za čerstva prodal vše buď v Židovském městě nebo spíše — a to snad nejčastěji — v prvé kořalně, do které zapadl. Nebylo mu pomoci.

Nemohu povědĕti, kterého dne v r. 1871 proskočila fáma, že doktora Uhra našli kdesi za domovními vraty na dlažbě průjezdu bez sebe a odnesli jej do nemocnice Milosrdných bratří, kde skonal 11. září 1871.

O nějakých dvacet let později sepsal bývalý herec a později lidový pěvec, improvisátor a skladatel mnoha sólových výjevů a monologů Šmíd „obrázek z ovzduší alkoholu", B a t a l i o n, věc svého druhu skoro klasickou, která byla tuším poprvé provozována „U zlatého soudku" v Ostrovní

ulici, kde měl Šmíd v tu dobu vlastní šantán. Batalionem se nazývala nejprve společnost pobudů v kořalně kdesi na rohu Platnéřské ulice blíže „Zelené žáby", později název ten přešel na kořalnu samu. Do té kořalny prý doktor Uher nejčastěji zapadával, a Šmíd jej učinil hrdinou své aktovky, nazvav jej v ní U n g r e m, a taky sám tohoto Ungra hrával. Ale postava, jak ji Šmíd pojal a svým divákům předvedl, velmi se uchyluje od skutečnosti. Udělal z Ungra člověka sentimentálního, k čemuž arci měl své básnické právo, a obestřel ho legendou, že příčinou jeho zpuštění byla žena.

Taky po tom jsem se pídil, ale o tom nikdo nic nevěděl, ani z tehdejších pamětníků. Na všechny dotazy v té příčině dostalo se mi vždy odpovědi, že kořen zla vězel v samé jeho povaze.

Rád bych byl zjistil datum jeho narození, a tu roku 1915 jsem se obrátil k tehdejšímu děkanu právnické fakulty na české universitě, panu dru Prušákovi. Na české fakultě nebylo spisů z té doby, ale koncem dubna řečeného roku poslal mi pan dr. Prušák výpis z matriky doktorů 1846 až 1874, chované na fakultě německé. Podle toho narodil se František Uher ve Valteřicích (Waltersdorf) v Čechách roku 1828 (datum chybí), studoval na gymnasiu ve Sv. Jiří a Bratislavě, filosofii v Litomyšli, práva v Olomouci a v Praze. „Rigorosa nejsou v životopise zevrubněji naznačena," stojí v tom výpise. Disputaci pod-

stoupil 18. června 1856, promovován byl 21. června téhož roku.

A zajímavou podrobnost ze života dra Uhra sdělil se mnou přelaskavě též pan JUDr. Emil Ott, řádný profesor řízení soudního při universitě Karlově v. v., k němuž jsem se taky obrátil. Podle organisace universitních úřadů až do r. 1873 platné předsedával při přísných zkouškách doktorských a byl přísedícím v akademickém senátě děkan doktorů práv. Volba tohoto děkana doktorů byla konána co rok ve velké síni university Karlovy. Tak i roku 1870 neb 1871. Účastenství bylo velmi živé. Byloť usilováno, aby pronikl český kandidát. K této volbě dostavil se taky muž těla sešlého, v oděvu velmi ošumělém. Když se pan dr. O. staršího kolegy otázal, kterak to, že se tu záhadná ta osoba vyskytla a nikdo jí neokáže dveře, dostal v odpověď, že je to taky volič — doktor práv Uher. Připomínal prý svým zevnějškem jiného alkoholika, někdejšího gymnasistu a pak nosiče uhlí Vamberu, kterýž as r. 1859—60 sedával často ve výklenku pod okny Klementina proti Křižovníkům a dost obratně latinsky oslovoval mimojdoucí studenty akad. gymnasia, tehdy v Klementině umístěného.

Ještě jsem se chtěl dopíditi nějakých zpráv o pohřbu dra Uhra. Slýchal jsem, že ho na té poslední cestě provázeli toliko příslušníci řečeného „Batalionu“, kteří prý se velmi pyšnili tím, že v jejich čele za rakví kráčel universitní pedel

v aksamítovém šarlatovém plášti, hermelínem vroubeném, s baretem na hlavě.

Byl prý svoboden, o nějaké nevěře jeho ženy tedy nemohl nikdo nic věděti, ba nebylo nic takového známo ani o nějaké milence.* Tu okolnost Šmíd ve svém „Batalionu" patrně přibásnil, aby nešťastníka učinil sympatickým. Pokud sám se na dra Uhra pamatuji, činil dojem člověka nemluvného, jaksi v sebe zahloubaného nebo spíš otupělého. Ale i v tom hlubokém poklesnutí prý si byl vždycky vědom své akademické hodnosti, jak jest i patrno z jeho účasti o volbě doktorské, a nikdy prý se nedopouštěl nějaké výtržnosti a povyku, jako mnozí z jeho batalionské družiny. Zdá se, že s nimi vůbec krom kořalky neměl mnoho společného.

* Ponechávám tuto větu i zde v knize nezměněnu, jak jsem ji napsal původně pro denní list. Ponechávám ji proto, abych neporušil souvislost s dalším líčením. Sám jsem tonul v pochybnostech, a proto taky jsem užil slova „prý". Tuši! jsem, ba skoro s jistotou jsem počítal, že tato tři slova „byl prý svoboden" vyvolají odezvu pamětníků, žijí-li ještě nějací, a že se mi dostane zevrubnějších zpráv o hrdinovi té zapadlé, trudné historie. V tom jsem se neomýlil, jak další stránky dokazují.

40.

(V červenci 1923.)

(Tedy román o dru Frant. Uhrovi.)

Dotkl jsem se mrtvoly, hnul jsem zjevem zapadlým a dávno zapomenutým, ze světa bídně odešlým, a ta mrtvola jako by se náhle byla zachvěla a zširoka rozevřela oči.

JUDr. František Uher! Muž i v hlubokém poklesnutí svém nanejvýš politování hodný, právě proto, že svými počátky opravňoval k nejlepším nadějím.

Jeho zjev, abych se upřímně vyznal, zajímal mne dlouhou dobu jen zcela soukromě. Nepřipadlo mi, abych jej projednával veřejně. Taky jsem k tomu neměl dostatečného materiálu. A všechno mé pozdější, arci jen občasné a příležité pátrání po jeho minulosti nevedlo k cíli. Všichni, kdož jej dobře znali a mnoho o něm věděli, dávno mi odešli. Jeho životní historie vic a více se obestírala mlhou, postava se stávala skoro jen legendární a romantickou. Není pochyby, že neblahý dr. Uher je postavou pro ponurý román, který snad až někdy později bude napsán. Co

o něm posud bylo literárně podáno, vyrostlo, jak se mi zdá, ze Šmídovy aktovky Batalionu. Nebýti této aktovky, Praha by o něm dávno nevěděla, krom několika nás pamětníků, které lze na prstech jedné ruky spočítati. Pravím pamětníků, nikoli vrstevníků. Jeho vrstevníci by byli již století.

V jakou nevážnost, v jaké povržení upadl na konci svého zmařeného života, vysvítá již z toho, jak ledabyle jej starý Náučný slovník odbyl v životopisných datech. „Narozen okolo 1830." Bez udání rodiště. A dále: „Zemřel 11. září r. 1871."

Jedenáctý, doplňkový díl Náuč. slovníku vyšel r. 1874, kdy „případ dra Uhra" byl ještě v čerstvé paměti a kdy snad nebylo příliš obtížné zjistiti aspoň správné datum úmrtí. Po vytištění prvé kapitoly o dru Uhrovi dostalo se mi od několika čtenářů upozornění, že zemřel bezmála o celý rok dříve, totiž 18. září 1870. Stručnou zprávičku o tom přinesly „Národní l." až ve středu 21. září 1870:

„Dne 18. září zemřel v nemocnici Milosrdných bratří JUDr. Uher u věku 41 let na ochrnutí mozku. Pohřeb bude z nemocnice Milosrd. bratří 21. září."

(Věk Uhrův je tu nesprávně udán. Uvidíme níže, jak byl stár.)

Pohřeb dra Uhra líčí zpravodaj „Nár. l." v čísle ze dne 22. září 1870 takto:

„Pohřeb dra F. Uhra, včera odpoledne odbývaný, byl velmi slušný. V čele průvodu kráčelo sedm duchovních kláštera Milosrdných bratří s převorem drem Šípkem. Za dvouspřežným vozem, ozdobeným odznaky hodnosti doktorské a třemi věnci, šel pedel fakulty právnické ve svém kroji, dosavadní děkan doktorského sboru fakulty právnické, vrchní finanční rada dr. Katzer s odznakem hodnosti své, nově zvolený děkan rada vrchního zemského soudu dr. Petruška, více doktorů práv, zejména dr. Eminger a Vraný, kteří v nepřítomnosti manželky zemřelého se spisovatelem p. K. V. Hofem o vystrojení pohřbu se postarali, několik doktorů lékařství, velmi hojný počet měšťanů a starých přátel jeho. Mnozí doprovodili mrtvolu jeho až na hřbitov volšanský.“

Podobně zní zpráva večerníku „Bohemie“ z téhož dne, kterou mi vlídně poslal redaktor německého časopisu pražského, který rovněž dra Uhra znal a mé drobné vzpomínky jako pamětník bývalého života pražského sleduje. Zpráva ta vypravuje:

„Tichý pohřební průvod ubíral se včera o páté hodině odpolední z nemocnice Milosrdných bratří Dušní a Celetnou ulicí směrem k Nové bráně (která tehdy uzavírala náměstí Senovážné, nyní Havlíčkovo) na Volšany. Prostý vůz pohřební zdobily čtyři věnce, doktorský klobouk a doktorský řetěz... Za prostou, černě lakovanou rakví... více doktorů práv a pražských měšťanů,

pak větší počet osob z chudších vrstev. Byl to pohřeb dra Františka Uhra, kterýž v poslední léta úplně zchátral, jen žebrotou se živil a v největší bídě zemřel. Dva bývalí přátelé zesnulého postarali se, aby mu, někdejšímu poslanci českého sněmu, byl vypraven aspoň slušný pohřeb."

Touto dvojí a v hlavních věcech souhlasnou zprávou o vypravení pohřbu Uhrova jeho bývalými přáteli, v „Nár. listech" i jmény uvedenými, rozpadává se legenda — patrně později vzniklá — že „skvostný pohřeb" dra Uhra byl vypraven Batalionem, totiž stálými hosty kořalny na rohu Platnéřské ulice. Může být, že od těch pocházel některý ze tří (nebo čtyř) věnců, jimiž rakev byla ozdobena.

„Národní listy" krom vylíčení pohřbu přinesly v témž čísle svém zprávičku, že zádušní mše za † dra Frant. Uhra budou slouženy 22. září v kostele Milosrdných bratří.

Pohřeb, zádušní mše — to byly poslední akty Uhrova životního dramatu. Na Volšanech se vyvršil rov, přátelé zaplatili hrob na tolik a tolik let, snad se u něho někdy taky zastavili, zamyslili, ale sotva dnes je po něm památky.

Tu bychom také mohli skončiti. Ale dr. Uher jest postava, po které snad ještě sáhne kdysi romanopisec nebo kulturní historik — v obojím směru je to zjev pro psychology zajímavý. Sledujme ho tedy, pokud jeho život lze stopovati.

Doufal jsem sice, že mi vzpomínka na dra Uhra vynese nějaké nové podrobnosti. Ale skoro mne naplnilo úžasem, co o něm ještě všechno žije v paměti zasvěcených lidí.

Fr. Uher — jak se mnou sděluje svrchu zmíněný pan redaktor i jiní dopisovatelé — narodil se v Bystrci čili v Bystré (německy Waltersdorf) okresu lanškrounského dne 23. prosince 1825. (Tedy také „Auszug aus der Doktorenmatrik", předešle mnou uvedený, obsahuje nesprávně jako rok narození 1828.) A toto datum potvrzuje mi také křestní list, jehož jsem se zatím dopídil a o němž bude zmínka níže. Otec Jos. Uher byl gruntovníkem, statkářem, v jednom dokumentu pak je nazván familiantem.

Frant. Uher byl dojista dobrým studentem, třeba se zdá, že příliš nespěchal. Všechny čtyři přísné zkoušky složil na pražské universitě s výsledkem „jednohlasným". Prvé rigorosum v červnu r. 1853, druhé v březnu 1854, třetí v lednu 1855, poslední v březnu 1856. Disputaci měl 18. června 1856, o tři dny později promoci, při které byl prof. Schnabel promotorem. (Podle zpráv řečeného pana redaktora.)

Stal se tedy František Uher doktorem v jednatřicátém roce svém. Zbývalo mu ještě přečkati povinnou sedmiletou praksi a pak složiti advokátní zkoušku, aby se byl mohl státi advokátem. Na to však nebylo bezpečné čáky, poněvadž v ty časy byl ještě v platnosti numerus clausus,

omezený počet advokátů. Advokacie nebyla volným povoláním nebo — abychom tak řekli — volnou živností. Místa advokátů se uprazdňovala úmrtím předchůdců, nové advokáty jmenovala vláda. Zdá se, že každý kandidát advokacie, jemuž se takového jmenování dostalo, musil být u vlády dobře zapsán. Byl tedy mladý dr. Uher po své promoci nejspíše koncipientem v některé advokátní kanceláři. U koho, nepodařilo se mi zjistiti přes všechno pátrání a cesty k instancím a úřadům, které jsem v té příčině podnikl, a taky žádný z mých dopisovatelů nezmiňuje se o tom ani slovem. Toliko z úst paní téměř devadesátileté, která se mi ohlásila z venkova a k níž jsem zajel a slyšení u ní si vyžádal, dověděl jsem se, že někdy na počátku let šedesátých byl koncipientem u tehdejšího advokáta dra Kaňky. Do té doby o jeho působení a životě vůbec není žádné zprávy. Na veřejnosti pak se jeho jméno objevuje teprve roku 1861, na počátku konstituční éry. Dne 15. března toho roku uveřejnily „Národní listy“ (které tímrokem počaly vycházeti) „Seznam kandidátů navržených od sboru pro volby do sněmu Českého“, a tu na místě padesátém za kandidáta pro Žamberk a Králíky navržen byl Frant. Uher, doktor práv v Praze. Při této volbě podlehl. Dostal sice 44 hlasů, jeho protikandidát Němec Rotter jen 37, při užší volbě však po zastrašujícím nátlaku vládního komisaře dostal Rotter 56, dr. Uher jen 33. Avšak v náhradu za tento ztracený

mandát byl dr. Uher 20. března 1861 zvolen za skupinu měst Ústí nad Orlicí, České Třebové a Lanškrouna, když mu jiný, sborem důvěrníků navržený kandidát byl ustoupil. Nebyl však dlouho poslancem. Byl už v dubnu 1864 ze sněmu v y l o u č e n.

O tomto vyloučení dra Uhra děje se v „Nár. listech" ze dne 27. dubna 1864 zmínka na dvou místech. Na prvé straně časopisu jest počátek sněmovního referátu takovýto:

XXV. sezení zemského sněmu českého.
Dne 26. dubna.

„Opět dva pánové přestali dnešním dnem býti poslanci českého sněmu. Pan J. Liebig, fabrikant liberecký, vzdal se mandátu, a p. dr. Uher, poslanec měst: Oustí nad Orlicí, České Třebové a Lanškrouna, byl na základě podstatných příčin k návrhu zemského maršálka jednohlasně ze sněmu vyloučen. Nové volby budou rozepsány co nejdříve."

Na druhé straně pak, v podrobném referátě o jednání sněmovním, po několika úvodních řádkách zaznamenáno takto:

„Nejv. maršálek: Poslanec dr. Uher neukázal se letos ještě v zasedání sněmu, a týž neomluvil stálou nepřítomnost svou. Již 31. března dal jsem jej vyzvati, by do sněmu přišel neb se omluvil, avšak teprv 12. dubna mohlo mu vybídnutí toto dodáno být. Lhůta k omluvení neb k dostavení se

byla již uplynula. Prosím slavný sněm, aby považoval dra Uhra za vystouplého, následkem čehož vypsati se má nové volba. Sněmovna jednohlasně k tomu svoluje."

Maršálkův návrh byl jednohlasně přijat. Proti němu neozval se ani jediný hlas. Tato jednohlasnost jest příznačná. Skoro můžeme tušiti, že příčiny vyloučení byly ještě jiné než pouhé „nedostavení se" do sněmovny, třeba že čtyměsíční zanedbávání povinnosti poslanecké bylo příčinou dostatečnou. Zdá se, že dr. Uher už tehda byl propadl životu nezřízenému. Snad jen z pouhé šetrnosti se nejvyšší maršálek této okolnosti nechtěl dotýkati. Nebo vyloučiti poslance pro nezřízený život, pro pijáctví, to nemohlo býti pro kterýkoli sněm žádnou ozdobou.

Kdyby jen pouhé „nedostavení se" do sněmu bylo stačilo na návrh vylučovací, pak by nejvyšší pan maršálek byl k dru Uhrovi musil připojiti ještě dvě jména jiná. Nebo hned v referátě „Národ. listů" ze dne 29. dubna 1864, o XXVI. sezení zem. sněmu českého, konaném 28. dubna, čteme na závěru úvodu o jednání tuto ironickou poznámku:

„Co zvláštnost ze života pražského sněmu oznamujeme, že dnešnímu rokování byli také přítomni dva pánové, kteří se konečně rozpomenuli, že jsou také poslanci na sněmu českém. Jsouť to panové J. Exc. pan státní ministr, rytíř Schmerling, a náměstek terstský, svobodný pán Kellers-

perg. Jak dlouho tito pánové svou činnost našemu sněmu věnovati hodlají, není nám ovšem známo."

Oba tito pánové přijeli tehda právě asi den či dva dny před tím do Prahy, jak „N. l." oznamovaly. Ovšem jeho „excelence" ryt. Schmerling byl připoután ke státnímu kormidlu ve Vídni a svob. pán Kellersperg zas ke svému úřadu terstskému, kdež pak mohli poslancovati v Praze! A sotva by nejvyšší pan maršálek byl navrhl, aby byli pokládáni za vystouplé, i kdyby snad se taky byli oddali alkoholu.

Ale k vyloučení dra Uhra zajisté že přispěly okolnosti jiné. V jeho životě již byl nastal tragický obrat, který v něm podlomil všechnu mravní sílu. Ať předcházelo cokoli, veřejná činnost byla by jej mohla udržeti nad hladinou. Ale nešťastný muž pozbyl již opory v sobě sám.

A tu tedy se vraťme — k ženě. Byl‘ dr. Uher skutečně ženat.

Slýchal jsem o dru Uhrovi před padesáti a několika lety mnoho, a tedy také cosi o jeho neblahém manželství. Ale tato historie víc a více mi upadala v zapomenutí, a když pak mne po dlouhých desítiletích „případ Uhrův" znova počal zajímati, nebylo na živu již ani jednoho z oněch zasvěcených, kteří mi o něm vyprávěli v léta sedmdesátá, a jiných pamětníků dobrodružného toho života jsem se nemohl dopíditi. Na mnohé dotazy po jeho choti bylo mi pak odpovídáno p o ch y b n o s t í o existenci manželky vůbec, na některé

se mi dostávalo určité odpovědi, že nebyl ženat. K tomu pak se přidružovala ještě jedna okolnost. V léta totiž, v která spadá život i trudný zánik dra Uhra, žil v Praze ještě jiný, znamenitý a všeobecně vážený doktor práv a rovněž kdysi poslanec, kterému se také manželství nevydařilo. Za nedlouho po sňatku se odloučil od manželky, poslav ji domů, jak jsem tehda slýchal. Tato historie stále se mi vtírala ve vzpomínku na dra Uhra, až konečně ve mně vznikala pochybnost, zdali snad si v paměti nesměšuji osudy obou mužů, stejného sice povolání, ale povahou i životní drahou tak rozdílných. Zahrává tak někdy paměť lidská po dlouhé době a mám určitý doklad podobného smíšení a slití dvou zjevů v jediný, o čemž se zmíním na příslušném místě jindy. Ani můj dotaz před lety k autoru původního Batalionu — Fr. Leop. Šmídovi — nevedl mne k cíli. Odpověď Šmídova byla rázu tak neurčitého, že mi nepodala žádoucího vysvětlení. Není sice vyloučeno, že byl Fr. Leop. Šmíd v důvěrnějších stycích s drem Uhrem, ba že byl jeho přítelem, jak bylo uvedeno po mém prvním článku o dru U. ve „Večeru", přece však mám o tom jistou pochybnost, a vede mne k ní rozdíl věku obou mužů. Když dr. U. 1870 zemřel, bylo mu bezmála 45 let, v tu dobu však bylo Šmídovi teprv 22 let, ježto se narodil 17. října 1848, jak mi řekl 28. března 1915, když jsme se setkali před kostelem sv. Vojtěcha o pohřbu dra R. J. Kronbaura. Do-

jista že jiné styky měl „starý“ dr. Uher, žijící ve společnosti samých ztracených existencí, a jiné o polovinu mladší Šmíd, který krom toho byl v ty doby členem venkovské kočující divadelní společnosti, mimo Prahu. Opakuji však, že přátelství obou není vyloučeno.

Ale tedy vše, co jsem o dru U. buď věděl neb určitě nevěděl, vedlo mne k tomu, že jsem z opatrnosti napsal: „Byl prý svoboden.“

Byl však ženat. A za choť pojal dívku z usedlé měšťanské rodiny z malého venkovského města na českém východě. Bylo mi tak dopsáno s několika stran a při tom poznamenáno, že sňatek byl uzavřen v Praze — bez udání, v které farnosti. Laskavostí čtenáře z popisného úřadu pražského dostalo se mi zprávy o pěti bytech dra Uhra v letech šedesátých. Poprvé se přihlásil do čísla 1263-II., což jest v Jámě číslo 4, v němž jest už od let jakýsi dobročinný ústav pro děti. O předešlých letech není poznamenáno nic, a to proto, že asi jako svobodný mladý muž bydlil v podnájmu. Podnájemníci se tehda přihlašovati nemusili. Jáma náleží k farnosti svatoštěpánské a tam tedy započalo mé pátrání — a tam jsem našel, co jsem hledal. Matriky v tu dobu byly vedeny po německu, i zapsáno v tamní, že doktor a „Landtagsdeputirter für Böhmen“ Fr. Uher se oženil 21. listopadu 1861 se slečnou Annou X., dcerou mydláře z X. Z dochovaných tam křestních

listů vysvítá, že se ženich narodil 23. prosince 1825, nevěsta 3. února 1845. Chybělo jí tedy skoro čtvrt roku do sedmnácti let, ženichovi bylo šestatřicet. Značný rozdíl věku měl se dru Uhrovi státi osudným. Není sice vyloučeno šťastné manželství muže o dvacet let staršího ženy, ale tato žena nemá býti nemoudrým děckem. A nevěsta Uhrova byla skoro dítětem, děvčátkem, které nedávno přišlo z nějakého kláštera, kam byla dána na „bildunk", jak se říkalo. Zdá se dále, že sňatek nebyl sňatkem z lásky, nýbrž dohozeným. Dívka — jak několik zpráv souhlasně uvádí — byla z rodiny zámožné, a dr. Uher prý měl dluhy.

Dostalo se mi dokonce jednoho dopisu dra Uhra, psaného nevěstě, a ten zní:

Nejmilejší Slečno!

Račtež mně odpustit, že jsem Vám tak dlouho nepsal, příčina toho nejsem já, ani mé Vám vřele oddané srdce, ale zlomyslnost lidská. Aby všemu byl učiněn konec, tedy přijeďte co nejdříve, na každý pád ale před nedělí do Prahy, aby jste si zde potřebný nábytek nakoupila, o ostatním se domluvíme. Na každý pád jest mojí starostí, aby jsme ještě během tohoto měsíce byli svoji.

Odepište mi obratem pošty, kdy přijedete, abych Vás na železnici mohl očekávat. Já potom hned přijedu do X. (t. j. bydliště dívčino). V tom samém smyslu píšu p. bratrovi do Lytomyšle.

Račtež Vašim Velectěným pp. Rodičům moji nejhlubší úctu vyříditi.

Na brzké s Vámi shledání se velmi těším a vůbec na to, že tomu nejistému pro mě neméně jak pro Vás trapnému stavu věcí konec učiněn bude.

Ruce Vám líbaje ostávám Vám do smrti věrný

15./7. 861. Dr. Uher.

Nebylo by slušné dáti na veřejnost list skutečně milostný, výlev zaníceného srdce, svědčící o vroucím citu. Ale tento dopis má tón velmi střízlivý, skoro čistě obchodní. Rodina dívčina (dívka již neměla vlastního otce, nýbrž otčima) byla prý anonymním dopisem varována, aby dceru dru Uhrovi nedávala. Toho se týká zmínka o zlomyslnosti lidské v dopise. A to taky bylo příčinou, že dr. U. naléhal na brzký sňatek: „Na každý pád jest mojí starostí, aby jsme ještě během tohoto měsíce byli svoji.“ Zanícený milenec přece by psal poněkud jinak. Že se nemůže dočkati chvíle, až milovanou duši přivine na prsa, až drahou bytost uvede pod svou střechu, v útulný kout vlastní domácnosti — atd. Zatím píše o nakoupení potřebného nábytku. Vždyť takové věci i tehda se rozuměly samy sebou. Ale ovšem, dru Uhrovi bylo již 36 let a z jeho dopisu mluví chladný, spekulativní rozum.

Byly asi nějaké nahodilé překážky, že ke sňatku došlo až v listopadu. Bylo to asi především dívčino mládí. Bylo jí třeba svolení příslušného vrchnoporučenského soudu, kteréž bylo uděleno teprv 31. srpna toho roku a kdovíkdy dodáno.

A okresní soud v Lanškrouně vydal teprv 10. listopadu 1861 osvědčení dru Uhrovi, že proti jeho sňatku není žádné překážky. Tak tedy až 21. listopadu uváděl mladičkou choť do svého bytu v Jámě.

Zajímavé jsou osobnosti dvou svatebních svědků Uhrových, v matrice zapsaných. Byl to JUDr. J. Eminger, tehdy kandidát advokacie a později advokát pražský, a Jos. Rich. Vilímek, redaktor Humoristických listů. Tento se do matriky venkoncem německé zapsal po česku. Bydlil tehda v čísle 611 ve Štěpánské ulici, „u Kyselků".

O případě Uhrově dostalo se mi sice hojného materiálu, který však vykazuje značnou mezeru. O jeho životě až do sňatku žádný dopisovatel nic určitého nevypráví. Zbývá jen zmínka o varovném anonymním dopise, jehož obsah není znám a jehož pohnutky mohly býti nekalé. Anonyma mohla vésti k činu závist, snad i msta. Běželoť o sňatek se zámožnou dívkou, a tato dívka měla známost s mladým mužem v domově svém. Ke sňatku s drem U. svolila téměř z donucení. Zvláště prý její matka byla oslněna diplomem doktorským a mandátem poslaneckým. Proto jí nevyhovoval sňatek s nepatrným domácím obchodníčkem.

Taky však dr. Uher měl před sňatkem známost se slečnou, která byvši jím zhrzena zůstala pak svobodna a do smrti chovala svazek milost-

ných dopisů od bývalého nápadníka svého. Snad neměla tato dívka věna, nebo méně než vyvolená Aninka. Zdá se býti jisto, že manželství Uhrovo od samého počátku nebylo šťastné. A tu se zpravodajové rozdělují ve dvojí tábor. Jedni kladou nezdar jeho za vinu muži, druzí ženě. Několikero zpráv uvádí, že mladá panička neuměla nic udělat, domácnosti nerozuměla. Ovšem, ještě jí nebylo sedmnáct let a vrátila se odkudsi z kláštera. V klášteřích domácímu hospodářství nevyučovali. Tak tedy prý ji dr. Uher poslal domů k mamince, aby ji něčemu naučila. Stalo-li se tak, byla to arci veliká chyba. Máme-li mladou, sedmnáctiletou žínku rádi, nevracíme ji mamince. Nezní dost věrohodně tato zpráva. Spíše se zdá, že toto „poslání domů" dr. Uher předstíral svým známým ze studu nad tím, že od něho žena odešla. Neboť jiná sdělení vypravují, že manžel svou choť zanedbával, celé večery, ba i noci trávil mimo dům, zakrátko prý utratil věno ženy své, maje dluhy z dřívějška, a tu prý již za několik neděl (!) po svatbě přijel do Prahy otčim mladé paní, naložil na fůru její nábytek a odvezl ji domů. Jiná zpráva uvádí, že tak učinila matka její po několika měsících. Ať kdokoli z obou, pravda jest, že mladá žena z Prahy odešla a k choti svému již se nevrátila.

Významná jest příhoda, o níž vypravuje zpráva další. Dr. Uher vedl prý v masopustě (patrně r. 1862) mladou choť do jistého plesu.

Tamodtud však brzy zmizel, aniž to zpozorovala jeho choť, kterou tam zanechal. Šel prý kamsi za přáteli, k pitce, a na ženu zapomněl. Když pak se po půlnoci nebo k ránu chtěla vrátiti domů, muž nikde. Tu se jí ujal jistý přítel jeho, doktor filosofie Č., a doprovodil zahanbenou, opuštěnou paničku k domu v Jámě.

Látky tu na román! A zprávy tolik se rozcházejí. Na jedné straně dívka venkovská necelých sedmnácti let, na druhé straně muž bezmála o dvacet let starší, se všemi zkušenostmi velkoměstského života. A zdá se přes všechno, co již o něm uvedeno, že muž sympatický, aspoň v prvá léta šedesátá. Jak jsem se svrchu zmínil, zajel jsem do jistého venkovského města, na návštěvu paní, narozené v červnu r. 1834, tedy nyní 89leté, avšak posud čilé a dobré paměti. Paní ta byla o devět let mladší dra Uhra a dobře ho znala. Byla na počátku let šedesátých choti restauratéra J. na Střeleckém ostrově. Ještě s jinými doktory přicházel tam dr. Uher, ale nikdy prý večer na pitku, nýbrž za dne, spíše na procházku, obírával se rád jejími malými třemi dětmi, a píval prý jen vodu a pojídal při tom ovoce. Nikdy prý na něm nepozorovala náklonnost pijáckou.

Jednoho roku na konci zimy neb na jaře (řečená paní soudí, že to bylo roku 1862) byla v Praze povodeň. Vltava tak se rozvodnila, že zatopila ostrov Střelecký, tedy také restaurační budovu. Tu jednoho dne po ránu přijel na tehdejší Řetě-

zový most rytíř Steffek, pověstný tenkráte major pražských ostrostřelců, a zastavil svůj povoz před domem, jenž za časů Řetězového čili Františkova mostu stával po jeho pravé straně (směrem od Prahy) a jímž se procházelo na schody, vedoucí dolů na ostrov. (V tom domě dlouhá léta obýval ředitel mostu Řetězového.) Rozpomenulť se rytíř Steffek, že lidem na ostrově hrozí nebezpečenství, a spěchal tam, aby se postaral o záchranu paní hostinské a jejích dětí z hostinské budovy, která stojí podnes. Obyvatelé té budovy nemohli již vraty, nýbrž musili být vyneseni okny do člunu, který byl připoután na drát, vedený od stromu ke stromu, aby ho divoký proud neuchvátil a na širou řeku nezanesl. Zachrániv takto matku s dětmi, usadil rytíř Steffek všechny do svého kočáru a zavezl je na nábřeží Františkovo k jistému fotografu, jehož jméno si paní již nepřipomíná.

Pobyli tam sotva chvíli nějakou, když před domem zahrčel jiný kočár. A to přijížděl dr. Uher. Taky on vzpomněl, v jakém nebezpečenství vězí rodina paní hostinské, spěchal pro ni s povozem na most, kde mu pověděli, že je paní i s dětmi už v bezpečí, a kde že je. Jel tedy pro všechny.

„Zde nemůžete zůstat, co byste tu dělali," řekl k paní J. „Půjdete k nám."

A odvezl celou rodinu do svého bytu v Jámě, do své mladé domácnosti. Bylo již po jedenácté hodině dopoledne, ale v kuchyni doktorově bylo

posud studeno, žádné přípravy k vaření, jako by se vůbec nemělo obědvat. Paní J. se tomu podivila, sama se chopila práce, postavila na oběd a uvařila. Pobyla v domácnosti Uhrově asi šest dní, než voda opadla a než se bezpečně mohla vrátit na ostrov, a po všechnu tu dobu se starala o domácnost Uhrovu. Doktor Uher si hrál celé dni s dětmi, přinášel jim uzenky a cukroví a zdál se být velmi potěšen z toho veselého života, který pod jeho střechou zavládl. Až prý jednou mladá choť k němu řekla:

„Jindy nejsi takový."

A dr. Uher odpověděl:

„Ale ty taky nebýváš taková."

Tato příhoda by nasvědčovala, že poměr manželů byl nějak chladný, nepříliš srdečný. Lze to snad pochopiti, vzpomeneme-li, že si mladá Aninka brala doktora U. jenom na naléhání rodiny. A on mladičké děvče, skoro ještě dítě, z potřeby jejího věna. V tom vězela tragická vina obou, která ve svých následcích vedla k rozvratu.

41.

(V červenci 1923.)

(Ženitba dra Fr. Uhra. — O jeho manželce.)

Sňatek doktora Uhra nebyl sňatkem z lásky. Tomu nasvědčuje písemné sdělení, jež pochází od příbuzného jeho ženy a jež kladu níže. Neblahý nápadník seznámil se s děvčetem skrze jejího krajana, od něhož asi taky zvěděl o majetkových poměrech rodiny. Dívka měla věno na tehdejší dobu značné — podíl to otcovský — krom toho v budoucnosti kynulo taky značné dědictví po matce. Doktor Uher byl peněz potřeben a jako jurista počítal snad i s budoucím dědictvím. (Toho dědictví se jeho ženě skutečně taky dostalo, ale později, když už se s chotěm byla rozešla. Ba dostalo se jí pak i dědictví po bratru předčasně zemřelém.) Osudnou okolností bylo, že Anin otec, muž rozšafný a vážený, který kdysi zastával nejčestnější úřad v obci, byl dávno v hrobě. Zbývala nemoudrá matka, která byla oslněna domnělou skvělou existencí nastávajícího zetě a brá-

nila známosti děvčete s domácím, zcela pro ně vhodným kupcem. Vdavky Aniny byly upleteny příbuznými, a velmi se o ně přičinil taky zmíněný svrchu bratr její, tehda teprv oktaván gymnasia litomyšlského, který byl pln obdivu k dru Uhrovi a ve své nezkušenosti věstil sestře šťastné manželství a budoucnost. Dívčin otčim snad neměl do věcí mnoho co mluvit, snad mu na tom taky nesešlo.

Jeden z mých pánů zpravodajů praví:

„Měli oba manželé zajisté příčin k nespokojenosti dost, po mém mínění však pí U. mnohem více, takže s větší ještě oprávněností než minule mohu tvrditi, že ona se stala obětí nezřízeného alkoholika i nerozumu a trestuhodného zneužití práva matky své."

O věno bylo drem Uhrem delší čas vyjednáváno, a snad i to bylo příčinou, že sňatek, na nějž dr. U. již v červenci 1861 tak naléhal, protáhl se až do listopadu.

A manželství Uhrovo byla rozvráceno hlavně asi pro peníze, jak ujišťují pamětníci do historie zasvěcení. Když asi za půl léta po svatbě byl přínos mladé ženy, šest tisíc zlatých, utracen a rozprášen, požadoval dr. U. další tři tisíce, kterých však nedostal, ač rodina peníze měla. Zatím asi taky matka prohlédla, peněz neposlala. Vzájemný poměr manželů sotva se tím zlepšil. Doktor U., aby si pomohl k penězům, počal prodávati všeliké věci z výbavy ženy své, a tu tedy ona, aby za-

chránila, co zachrániti bylo lze, prý sama od muže odešla i s nábytkem. Odvážel ji buď otčim její nebo matka.

Neodcizila tedy choti svému „všechno jeho jmění", jak o ní bylo napsáno v romantickém a fantastickém zpracování případu Uhrova, ježto žádného jmění neměl, a neuprchla mu „s nejdůvěrnějším jeho přítelem za moře", nýbrž se vrátila do svého rodiště na českém východě.

Její návrat po krátkém životě společném, snad ještě než „líbánky" minuly (není zcela určitých zpráv, kdy od muže odešla), byl pro malé venkovské město arci pochopitelnou sensací. Byla příliš mladá, aby se byla mohla se životem odevzdaně vyrovnati. Zdá se, že byla i dost lehkovážná. Po svém návratu sotva ušla posměšným pohledům svých krajanek, mladých i starších, které jí dříve skvělé vdavky záviděly. A tu mladá žena, buď aby vyvzdorovala okolí, buď aby ohlušila svědomí — měla-li z krátkého manželství cosi na svědomí — či aby dala najevo, že si ze všeho nic nedělá, „vrhla se do proudu zábav" a zvlášť horlivě na divadle ochotničila.

O tom o všem stůj zde list muže zasvěceného, k jehož užití mne pisatel zmocnil a přímo si je vyžádal:

Manželka dra Uhra.

Z rodinných tradic podává Ant. B.

Přestalo slunko svítit,
pohasla láska má,
Bůh musí tě zatratit,
žes byla nevěrná . . . [1]

(Pisatel po několika řádcích úvodu pokračuje:)

„Článek ten dovoluji si doplniti. Dr. Uher byl ženat, ale se svojí manželkou žil toliko kratičký čas. Ženil se na doktora práv v mladém ještě poměrně věku 33 let [2] a vyvolenou jeho byla slečna Anna X. z X., [3] roku 1845 narozená, tedy o 17 roků [4] mladší. Byla vlastní tetou ženy pisatele těchto řádků a dle podobizny, kterou jsem teprv nedávno ve starém rodinném albu při poslední své návštěvě v X. vyslídil, žena vzácné krásy, černovláska, bílé pleti.

Sňatek podle rodinné tradice zprostředkoval nějaký příbuzný a podle zachovaného dopisu bratra nevěstina Františka X., pozdějšího kněze, který mám před sebou, tehdy ještě oktavána gymnasia

---

[1] Sloka „písně dra Ungra“ z „Batalionu“, kterou pisatel cituje. Píseň ta jest přičítána dru Uhrovi, ale jejím tvůrcem byl asi sám Fr. Leop. Šmíd.

[2] Podle křestního listu bylo mu 36 let bez měsíce.

[3] Jméno dívky a obce neuvádím tu z příčin pochopitelných.

[4] Byla podle křestního listu o 19 let mladší. Autor.

litomyšlského, ze dne 26. dubna 1861, přičiňoval se zaň tento nejvíce sám.

V listě tom píše rodičům (otec Rudolf X. byl již nevlastní) mimo jiné:

„ „Kašpar * mi píše, že z onoho listu si pan doktor nic nedělal, neb prý poznal, že je to uličnický kousek ** a stran toho a jinších věcí ještě druhý den na to mluvil s p. biskupem. *** Bratr mi píše, že chcete dáti Anně 4000 zl. nových peněz. Ono to arci podle svatebních smluv jináče nevypadá a zvláště když jste panu dru nepsali, že za otcovský díl by se dalo jednou tolik utržit a že je to vše v levné ceně bráno. Kašpar mi píše, že je jurista a že tedy nejlépe, aby to vše bylo dobře projednáno. Byt že prý teď už bude prázdný a pan doktor povídal, že se tam sám stěhovati nebude.

Je prý na něm (na dru Uhrovi) pozorovati, že je jaksi zaražený. Ono to, nejdražší rodiče, jen na Vás záleží. Můžete-li něco Anně přidat — já sám ze svého podílu otcovského přidám jí 500 zl.

---

* Alois Kašpar (nar. 1839 v X.) žil později v Rusku, kde mnoho cestoval, stýkal se s Jul. Zeyerem, jehož korespondenci vydal mimo jiné v kterémsi ročníku „Čas. Musea král. Českého“ a zemřel před několika lety v Malé Kvíci u Slaného, kde žil na odpočinku. (Poznámka dopisovatelova.)

** Naráží tu na anonymní dopis, zaslaný rodině dívčině, kde jistý neznámý přítel varuje před sňatkem, ježto již tehdy dr. Uher propadl démonu alkoholismu. (Poznámka dopisovatelova.)

*** Tehdy byl biskupem v Hradci Králové Karel Bor. Hanl. (Pozn. dopisovatelova.)

ve stříbře — učiníte dceru Vaši šťastnou, že si ani pomysliti nemůžete.“ “

(Dopisovatel pokračuje:)

„Z úryvku tohoto dopisu zřejmo, že dr. Uher prostřednictvím příbuzných vyjednával s rodiči delší dobu o věnu, tedy nejednalo se mu patrně o nevěstu, jako o výši věna. Oddával se prý již tehdy nezřízenému životu, byl prý zadlužen a věnem chtěl si vypomoci z nesnází.

Když dopisy bylo vše vyjednáno k oboustranné spokojenosti, navštívil dr. Uher několikráte svoji nevěstu v X. Vždy byl elegantně oděn, s cylindrem na hlavě, a když se se svojí mladičkou nevěstou procházel „v lipkách“, byl párek ten předmětem závisti, zvláště nakysavělých již panen, které 16leté žabce tak znamenitou partii záviděly. Dnes i na našem venkově slovo doktor již tolik neznamená jako v letech 60tých, kdy dr. práv a poslanec vzbuzoval u lidu představu člověka penězi oplývajícího.

Ještě téhož roku odbývána svatba, a sice v Praze podle přání ženichova, kamž i šťastnou nevěstu nevlastní otec X. doprovázel. Kde se tu usadil tento novomanželský párek, těžko mi dnes již udati.* Hned po svatbě, jak vypravují dosud žijící příbuzní a vrstevníci Anini, počal manžel tuto zanedbávati. Často ho neviděla po kolik dní.

---

* Byl to patrně byt v Jámě čís. 4., jak je zapsáno i ve farní matrice.

Někdy přišel domů pozdě v noci, jaký tedy div, že se opuštěné dívce, zvyklé na klidný život v rodném městečku, zastesklo, a když se počaly i vytráceti části nábytku, z věna jejího zakoupené, toužila po návratu a posílala rodině málo potěšující dopisy. Nakonec otčim zajel s vozem do Prahy a odvezl dceru i zbylý nábytek, že v bytě doktorově nezbylo téměř nic než holé stěny. Tak skončilo slibné manželství maloměstské dívky s velkým pánem.

Autor „Batalionu“* tedy byl dobře zpraven o ženě dra Uhra, jednalo-li se však v kratičkém tomto manželství s člověkem promovovaným, ale propadlým již mravní zkáze, o nějakou zradu či pronevěru, dnes již zahaleno rouškou neproniknutelnou.

Jisto jest, že nevěsta necítila pro dra Uhra nijakou náklonnost a vdávala se jen pod nátlakem rodiny z donucení pro zvučný titul a „šťastné“ zaopatření. Známost vědla se jen v dopisech, kde otázka věna hlavně rozhodovala, a to jen mezi příbuznými dívky.

Kdož by se konečně mohl diviti sličné dívce v cizím městě, manželem hned po sňatku úplně zanedbávané, že zatoužila po příteli a třeba po milenci? Zde naskytlo se fantastům, chtějícím stůj co stůj morální rozvrácenosti někdy výtečného

---

* Míněn tu autor původního „Batalionu“, Fr. Leop. Šmíd. Autor.

právníka a pohotového řečníka, jinak v sebe uzavřeného, dáti jakýsi podklad a učiniti ho mučedníkem pronevěry, dáti látky k různým kombinacím a klamným závěrům...

Sličná Aninka, když se vrátila domů, aby snad ohlušila vtírající se jí nemilé vzpomínky na Prahu a zanechaného tam manžela, který od té doby víc a více pustl, vrhla se do proudu zábav, jež ovšem malé městečko tehdy jen ve skrovné míře mohlo poskytnouti.

Ježto po vzoru jiných větších měst tehdy i v X. zřízeno právě ochotnické divadlo, věnovala se mu také s nadšením a nebylo snad jediného představení, v němž by byla neúčinkovala. Při jednom takovém představení zamiloval se do ní mladý, zámožný mlynář X., který od té doby stále se jí vtíral do cesty, až jej konečně vyslyšela. Ježto jako vdaná paní — nebyla ť vůbec s drem Uhrem rozvedena — nemohla pomýšleti na sňatek, žili jen tak ve společné domácnosti, což tehdy ještě působilo veliké pohoršení. Byla stále koketní, milovala zábavu a tanec, X. na ni žárlil, podobně jako dr. Uher se dal do pití, konečně zabředl do dluhů a zemřel....

Tuším, že ještě za jeho života se seznámila s pokladníkem na x-ském nádraží, který se později stal učitelem tělocviku na jedné měšťanské škole ve Vídni, kamž jej později následovala a teprve v dospělejším věku svém se s ním dala oddati. Žila ve velmi dobrých poměrech majet-

kových, poněvadž po svém bratru Jos. zdědila veliké jmění. Sama zemřela tamtéž r. 1897.

Na začátku let 90tých setkával jsem se s ní téměř denně. Byla to dosud statná dáma, ale v sebe již uzavřená, nervosní a zasmušilá. Zdálo se mi, že je stále pohřížena v myšlenkách a že se obírá minulostí, o níž nerada mluvila. Jednou jsem si dodal odvahy a vyptával jsem se jí zdaleka na její minulost. Jak jsem zavadil o dra U., bolestně se na mne zadívala a pravila prosebně:

„Prosím vás, nevzpomínejte mi na něho. Co je pryč, je pryč —“

Potud zpráva páně dopisovatelova, která se v nejedné věci shoduje se zprávami jinými a k níž mohu jen poznamenati, že se manželka Uhrova po jeho smrti skutečně za řečeného mlynáře provdala. Než i tento její druhý manžel si nezřízeným pitím ukrátil život. A potom se vdova po dvou mužích provdala potřetí.

Zbývá ještě něco podrobností ze života nešťastného dra Uhra, kteréž uvádíme na závěrku tohoto trudného příběhu.

42.

(Závěrek o dru Uhrovi.)

V jednom romantickém zpracování případu Uhrova byl tento náruživý piják nazván a d v o k á t e m na slovo vzatým. Uher však advokátem nebyl. Již za svého života jakož i po svém skonu byl všeobecně označován jen jako doktor práv, nikdy jako advokát. O tom by tehdejší jeho vrstevníci byli něco věděli. A v poslední léta života, oddav se životu naprosto tuláckému, stav se pobudou, nemohl být ani koncipistou. Byl rozvrácen tělesně i duševně.

Jinak se zdá býti jisto, že se v první léta šedesátá, kdy ještě byl členem nějaké advokátní kanceláře, doma „vinklařil" čili provozoval pokoutní „advokátskou" praxi na vlastní vrub. Takovéto pokoutnictví provozoval v tehdejší a ještě mnohem pozdější doby nejeden starší koncipient bez vědomí svého šéfa, kterého tím poškozoval. A dr. Uher si ve svém bytě vydržoval vlastního písaře, jak mi pověděla paní J., která za zmíněné povodně v jeho domácnosti skoro týden prodlela a tak do jeho života nahlédla. Ve stavitelském oboru

nazývá se takováto pokoutní práce melouchem, melouchářstvím, hlavně v Praze a jejím okolí.

Přece jen bych rád byl zjistil, mohl-li U. být advokátem čili nic, a pátral jsem po autentickém, úředním seznamu advokátů z let šedesátých, z doby, kdy ještě byl v platnosti numerus clausus (omezený počet advokátů). Měl jsem za to, že není nic snadnějšího než takového schematismu se dopíditi. V tom jsem se omýlil. Nic takového není v advokátní komoře, která byla uvedena v život až roku 1869. Ani u vrchního zemského soudu. Ani v archivu ministerstva vnitra (dříve místodržitelském) není takového seznamu, toliko seznam těch, kdo se přihlašovali k advokátní zkoušce. Do roku 1868 n e n í tu jméno dra Uhra. To tedy dostačí ke zjištění, že advokátem nebyl.

Pokud pak se týče jeho působení jako koncipienta, poslední jeho stopa vede do Domažlic. Pilný čtenář příbramský sdělil se mnou, že o tom slyšel dávno před lety, když jej cesta do Domažlic zavedla. Vyprávěl mu tak tamní starý pan řídící učitel. Jda po této stopě, vyzvěděl jsem, že dr. U., b ý v a l ý poslanec na sněmu zemském, byl pražskými svými přáteli poslán do Domažlic, aby vstoupil do kanceláře dra Klímy, a tento jeho šéf byl týmiž přáteli požádán, aby se pokusil nešťastníka z jeho pijácké vášně vyléčiti. To se stalo někdy v léta šedesátá. Dr. Klíma uvázal se v nesnadný ten úkol, doufaje, že se mu to podaří. Aby pak dr. U. nemohl upadnouti v pokušení,

dával mu šéf d e n n ě do rukou jen tolik peněz, kolik potřeboval na živobytí. Skutečně prý z počátku dr. U. vedl život dosti spořádaný. Když však jej dr. Klíma později posílal někam do okolí a dával mu na cestu více peněz, tu dr. U. propil vše, co dostal, a vracel se po dvou až třech dnech opilý domů. Později začal choditi do kořalen a přes všechny domluvy se opíjel, tak že ho dr. Klíma musil propustiti. Z Domažlic vrátil se dr. U. do Prahy, a tu propadl své náruživosti nadobro.

Snad ještě na počátku měl nějaký vlastní byt, do něhož zvával občas známé kolegy, ale v tomto bytě bylo už jen něco sešlého zahradního nábytku.

Ve staré spisovně pražské zachován je dost objemný svazek spisů, týkajících se dra Uhra. Tato lejstra sahají až někam k roku 1861 a končí rokem 1870, a hlavně z nich vychází najevo, že se všeliké instance marně pídily po dru Uhrovi, když mu měl býti dodán nějaký exekuční výměr, nebo když měl uhraditi poplatky léčebné. Od poloviny let šedesátých uchyloval se dr. Uher častěji do nemocnice. Zahnala ho tam vždy nějaká choroba z pijáctví a bídného života vůbec. Když ho tam zas trochu na nohy postavili, doktor odešel, a pak za ním nezvěstným putovalo lejstro, jímž byla vymáhána náhrada za léčení Šlo to arci nejprve na magistrát, který měl zjistiti byt pacientův. Ale dr. U. už nikdy nebydlil v „posledním“ bytě svém. Tak jej hledali v dubnu 1866,

a když po něm celý měsíc marně pátrali, připsal pan okresní dozorce čili čtvrtní, jak se všeobecně říkalo, na akt poznámku beze vší titulatury:

„Fr. Uher z čísla 1051-II přináleží do Bystré, byl dříve soukromý písař (!), jest nyní beze všeho zaměstnání, nemá žádného jmění a jest v takové nouzi postaven, že se pouze žebrotou živí. V Praze, 9. května 1866."

Podobnými poznámkami opatřena jsou všechna taková akta. Střídají se tu byty na Starém a na Novém městě, i na Malé straně a zas v Páté čtvrti, ale nešťastný Uher nikdy nebývá nalezen. Tak bydlil v květnu 1867 „u Vratislavů" na Poříčí, ovšem ho tam nenašli. V lednu 1868 opět vymáháno léčebné, a tu v březnu toho roku okresní dozorce Pražák přičinil na rubu poznámku:

„JUDr. Frant. Uher nějaký čas v č. 524-I (to bylo v Kotcích, v domě Habichově) v podruží z milosrdenství trpěn byl, ale když pak najevo vyšlo, že toho nezasluhuje, byl vypovězen a zdržuje se nyní nejvíce po kořalnách, kdežto peníz svůj, buď darovaný anebo pohoštinstvím získaný utrácí. Léčebné útraty zapraviti s to není, příbuzných nemá."

Na jiném aktu z června 1868 opět poznámka, že se „zdržuje u Vratislavů, povaluje se každý den v jiné výsadní hospodě, kdež na sláme noclehuje".

V ty doby asi to bylo, když se na Zeleném trhu pražském setkal s paní J., kterou znal ze

Střeleckého ostrova a která znala jej z lepší jeho minulosti. Pozdravil ji, uchopil ji za obě ruce a líbal je. Prodavačky již skládaly své krámky, strážník na ně dohlížel. A ten, vida, že jakýs pobuda zastavil paničku a domnívaje se, že ji patrně žebrotou obtěžuje, přichvátal, aby jej zatkl. Paní však strážníkovi kynula rukou a řekla:

„Já pana doktora dávno znám . . ."

Popošla s ním, obdarovala ho nějakou zlatkou a řekla mu:

„Vidíte, nezastavujte mne, abyste neměl nepříjemnosti. Pošlu vám časem něco. Kde bydlíte?"

Uher byl v patrných rozpacích.

„Kde bydlím? Ve vysokém domě na Koňském trhu . . ."

„Vysokým domem" byl tehda nazýván hostinec u Štěpána na Václavském náměstí.

A když po nějakém čase panin posel se pídil v řečeném domě, kde tam bydlí pan doktor Uher, řekl mu vrátný:

„Pan ‚d o k t o r' Uher? Toho najdete v maštali."

V květnu 1869 byl přijat do nemocnice milosrdných sester na Malé straně, a tu již s ním bylo velmi zle. Fysik p. dr. Christ. Reiser vydal o něm velmi smutné vysvědčení. „Trpí následkem přílišného požívání nápojů lihových počasným onemocněním mozku, které se jeví všeobecným ochřadnutím celého těla, zvláště třesením údů a již značně pokročilou nezhojitelnou blbostí." A dále pozna-

menáno: „Je způsobilý pro chorobinec na Karlově."

Ale dr. U. příslušel do Bystré, nebyl příslušníkem pražským a tedy nemohl býti přijat na Karlov, leda snad za náhradu, která pro třetí třídu chovanců stála tehdy 45 krejcarů denně.

Tu se věci ujal p. dr. Vraný, tehdejší presidiální sekretář, u něhož prý byl dr. U. kdysi informátorem, a přimluvil se u tehdejšího starosty dra Klaudyho za nešťastníka. Dr. Klaudy byl srozuměn a navrhl, aby tedy byli vyzváni advokáti a doktoři k dobrovolnému příspěvku. Přátelé Uhrovi stále ještě doufali, že někdejší bystrý jurista může býti zachráněn, že se v chorobinci na Karlově zotaví a lidské společnosti jako užitečný člověk bude navrácen. Tehdejšímu úředníku presidiálnímu, pozdějšímu řediteli pomocných úřadů při magistrátě p. Karlu Novákovi, byl dán pokyn, aby se sběrací listinou pány doktory obešel. (Tento pan ředitel, někdejší kolega Serváce Hellera a Svatopluka Čecha, žije posud ve Strašnicích.) Dr. Klaudy zapsal se na listinu sám první s větším příspěvkem, a pan Novák se vydal po Praze. Mezi přispěvateli čtou se jména tehdejších známých, starších i mladých advokátů, jako dra Haušilda, Linhy (později starosty pražského Sokola), Vaňka a jiných, ba i dr. Fr. Lad. Rieger tu zapsán se svým příspěvkem. Sešlo se tak asi 300 zlatých, což stačilo na delší dobu. Dr. Uher byl obeslán na radnici, sekretář dr. Vraný pověděl

mu tam, oč běží, a dr. Uher souhlasil. Byl dodán do chorobince, tam byl ošacen a dostal taky něco knih. Tehdejší správce chorobince p. Sommer dal si na novém chovanci velmi záležet a snažil se, aby jej zase na pravou cestu přivedl.

Jak z listin vysvítá, vstoupil dr. U. do chorobince 16. května 1869 a pobyl tam skoro rok. Správa ústavu oznamuje 26. května 1870, že dne 7. května vystoupil a dne 8. května tedy byl propuštěn. Proč vystoupil, proč byl propuštěn, není poznamenáno. Byl-li pokládán za vyléčena, domníval-li se tak sám, bylo to klamné. Vypravuje se, že v poslední dobu svého života přespával kdesi v kolně někdejšího kláštera sv. Anežky na Františku, dokonce prý na hromadě smetí. Již byl tak sešlý, že mu nebylo žádné pomoci. Ani dobré poměrně bydlo v chorobinci ho neudrželo.

Když Fr. Leop. Šmíd, píše svůj původní „Batalion“, předvedl v něm dra Ungra, tedy osobu na pohled smyšlenou, mohl jej arci obestříti nádechem romantismu po libosti. Poněkud jinak však vypadá skutečný doktor Uher, neblahá oběť vlastní náruživosti a vlastní slabosti. Ale jistě ani jeho mladá žena neměla povahy a žádoucích vlastností, jimiž by chotě svého byla dovedla upoutati a jej zachrániti.

Konec dílu druhého.

OBSAH DÍLU DRUHÉHO.

22.

Vyšehrad. — Na „Lišku“, na Pankrác. — Pražská předměstí. Továrny v nich. — Císařská louka, koňské dostihy. — Jiné obce předměstské. — Fidlovačka. Nuselské schody. — Slamník. Bubenečské koláčky. — Císařský mlýn, Troja, Rybárna. — Grundle v Podole. — Kudy do Podola? — Vyšehradský přívoz. — Roztocká kuřata 7

23.

O bývalých pražských pivovarech 19

24.

Žaludek Prahy. — Trhy bývalé a nynější. — Tržnice. — Husí trh. — Bývalé masné krámy. — Novoměstská porážka. Dršťková polévka. — Poplesové návštěvy na porážce. — Starý mistr Pohan 29

25.

Studentské bydlení a stravování. — Výpravy na vysoké školy. — Kondice, „milosrdné“ obědy, svačiny. — Obědy na Ovocném trhu. V trakterech. — „Zatímná“ výpomoc — existence životní 36

26.

Obědy v hostincích. — Restaurační němčina. — Obědy lacině. — U Traitnerů. — „Oul.“ — Pražské obecní

kuchyně. — Hotel Kandelábr, Černá nůše. Jejich lístek jídelní. — Úlovky z kotle 45

27.

„Otec studentů" František Pěkný. — Pražské uzenářství. — Uzená polévka. — Emanuel Uggée. Pražské „taliány" a jejich pravzor, vlašský „bologna". — Václav Lufr v Jirchářích 54

28. 29.

Staré vánoce. 1. 2. . . . . 67, 77

30.

Hrací strojky, snad již vyhynulý výrobek průmyslový 88

31.

Předzvěsti zimy: „Marroni, marroni arostiti!" — Pražské „Jesle" — loutková divadla 97

32.

Tedy o těch „dvaatřiceti loupežnících". 108

33.

Eskamotáž v soudní budově. — Výroba falešné mince pod střechou kriminálu. — Štégrova pouť pražskými stokami. — Úbytek pražských kartářů. — Zahraniční konkurence. — České karty „německé". — Historické. Národopisné. Umělecké Alšovy. Mudruňkovy zvířátkové. — Mlýnek na míchání karet. — Stroj na chytání blech 118

34.

Palácoví portýři. — Šlechtické visity. — Zrcadélka vedle oken. — Postýlání ulic slamou. — Drvoštěpové na pražských ulicích 128

35.

Rumfordská polévka. — Její vynálezce. — Polévky klášterní. — Pan Popel a jeho studentské bochníky. — „Pekařská nemoc.“ — Pohádka o lososech. — Panádlová polévka. — Zlatníky a dukáty ve vánočkách a mazancích 141

36.

Někdejší končina nad nynějším nádražím Wilsonovým r. 1870. — Předměstské krčmy. — Mrtvola mlékařova. — Mrtvola u plotu vily Reichenbachovy. — V zavražděném poznán malostranský řezník Ant. Khom. — Po vrahu ani stopy. — Podezření uvaleno i na jistého herce. — Zpráva tajného. — Původ slůvka „kchóm“. — Kříž na plotě 149

37.

Mariánské hradby. — Nová část, zbytky hradeb a Bruská brána. — Pevnůstka čili bašta číslo 19. — „Panoráma“, její historie, ponenáhlý úpadek a zánik. — Taneční zábava v lednu 1870. — Hrozný nález v ulici Jelení a pod Letnou. — Vražda na půjčovatelce peněz 160

38.

Strašidlo v Podskalí. — Policejní výpravy proti němu. — Praha putuje do Podskalí. — O jiném strašidle pražském. — Písnička o strašidle a její konfiskace. — Polka „Strašidlo z Podskalí“. Její skladatel. — Strašidla po celé Praze 174

39.

Čtenářský dopis — zajímavý doslov k vraždě na Khomovi. — Starožitnický závod Rosenbergův. — Tajemný list ve starém sekretáři. — Šetrnost policie. — Podivný zjev pouliční — žebravý doktor práv. —

Doktor František Uher, bývalý poslanec. — Sklenice vody ve sněmovně. — Marné pokusy o jeho záchranu. — Jeho smrt. — Šmídův „Batalion“. — O volbě děkana doktorů práv. 189

40.

Tedy román o doktoru Františku Uhrovi 203

41.

Ženitba dra Fr. Uhra. — O jeho manželce 221

42.

Závěrek o dru Uhrovi 230

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG 5038 H45 1905 dil 30
Herrmann, Ignát
Sebrané spisy

KNIHU PĚSTUJ
F. TOPIČ v PRAZE
NAKLADATELSTVÍ